

รายงานการวิจัย

วงจรรศีกษ์ทำในวัฒนธรรมการทอผ้าของไทยพวน

ผศ.สุพิศตรา จิรนนทนาภรณ์

**ภาควิชาภาษาศาสตร์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยนเรศวร**

**งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนจากสำนักงาน
คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
ปี พ.ศ. 2536**

คำนำ

การศึกษาเรื่อง วงจรศัพท์ในวัฒนธรรมการทอผ้าของไทยพวน ถือเป็นงานวิจัยประเภท Junior research ผู้วิจัยมีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาเชิงสหวิทยาการเพื่อหาจุดเริ่มต้นในระดับพื้นฐานระหว่างวัฒนธรรมภาษากับวัฒนธรรมการทอผ้า โดยศึกษาวงจรศัพท์ในกระบวนการผลิต ที่สะท้อนการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมด้านอื่น ๆ ในช่วงจุดเริ่มต้นของการผลิตจนกระทั่งได้ผลิตภัณฑ์ที่สะท้อนวัฒนธรรมการทอผ้าอย่างเป็นรูปธรรมบนผืนผ้า

ผู้วิจัยขอขอบคุณ คุณสาคร ไร่รัจประเสริฐสันต์ ที่กรุณาให้ข้อมูลและอนุญาตให้ถ่ายภาพประกอบ ขอขอบคุณสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติที่ให้ทุนสนับสนุนงานวิจัย และขอขอบคุณคณะผู้บริหารและมหาวิทยาลัยนเรศวรที่เห็นความสำคัญของการวิจัย โดยอนุมัติการไปราชการในการทำวิจัย

การศึกษาวงจรศัพท์ในวัฒนธรรมการทอผ้า จะยังคงศึกษาชนกลุ่มไทยพวนในท้องถิ่นอื่น และชนกลุ่มไทยกลุ่มอื่น ๆ เพื่อคู่วิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงของภาษาและวัฒนธรรมในโอกาสต่อไป

สุพัตรา จิรนนทนาภรณ์

ผู้วิจัย

วจรศัพท์ในวัฒนธรรมการทอผ้าของไทยพวน

The Study of Words Used in the Process of Thai Phuan of Traditional Weaving

Asst. Supatra Jirananthanaporn

พศ.สุภัตรา จิรนนทนภรณ์

บทคัดย่อ

การศึกษาวจรศัพท์ในวัฒนธรรมการทอผ้าของไทยพวนเป็นการศึกษาวิจัยในพื้นที่ 2 หมู่บ้าน ได้แก่ ไทยพวนบ้านป่าแดง จังหวัดพิจิตร และไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว จังหวัดสุโขทัย ไทยพวนบ้านป่าแดงเป็นไทยพวนที่อพยพมาจากอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี การทอผ้าจะเป็นการทอผ้าไหม ได้แก่ ไหมมัดหมี่สามกษัตริย์ ไหมมัดหมี่ทั้งตัว ไหมหมี่เป็ยง เป็นต้น ไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว จังหวัดสุโขทัย เป็นไทยพวนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่บริเวณอำเภอศรีสัชนาลัยมาเป็นเวลานานประมาณ 150 ปีมาแล้ว การทอผ้าเป็นการทอผ้าแบบโบราณที่เรียกว่า ผ้าชั้นตีนจก

การศึกษาวจรศัพท์การทอผ้าของไทยพวนทั้งสองหมู่บ้านดังกล่าว ได้ศึกษาศัพท์ที่ใช้ในการทอผ้าที่สัมพันธ์กับเทคนิควิธีการทอ ลวดลายการทอ เครื่องมือและวัสดุการทอ ประเพณีและพิธีกรรมและความเชื่อจากวัฒนธรรมการทอ จากการศึกษาดังกล่าวได้วงคำศัพท์ทั้งสิ้นจำนวนประมาณ 400 คำ ซึ่งนำมาเสนอในรูปแบบภาพประกอบคำศัพท์ และการจัดหมวดคำศัพท์ตามชนิดของคำเป็นหมวดคำนาม คำลักษณนามและคำกริยา

ABSTRACT

The study of words used in the process of Thai Phuan traditional weaving was conducted in two villages: Ban Pa Deang, Phichid Province and Ban Hat Siaw, Sukhothai Province. The Thai Phuan people of Ban Pa Deang emigrate from Ban Me District in Lopburi Province. The weaving is called Mat Mi Silk or "Maj Mat Mi". It includes several varieties of silk, including "Maj Mat Mi Sam Kasat" "Maj Mat Mi Piang" etc. The Thai Phuan people of Ban Hat Siaw in

Sukhothai province have lived in Sisatchanalaj District for about 150 years. Their weaving is called "Sin tin cok"

This study of words used in the process of Thai Phuan traditional weaving is concerned with the following areas: methods and techniques of weaving; instruments and tools used in weaving; beliefs and traditions about weaving; and the patterns used in weaving the cloth. The results of this research project shows about 400 words which includes nouns, classifiers and verbs. This study of lexicon also includes both photographs and explanation of weaving.

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	
บทคัดย่อภาษาไทย	
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	
บทที่ 1 บทนำ	
ความสำคัญและที่มาของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของโครงการ	3
ประโยชน์ที่ได้รับ	4
อุปกรณ์การวิจัย	4
ระเบียบวิธีการวิจัย	4
ผู้บอกภาษา	5
พื้นที่การวิจัย	6
สภาพภูมิศาสตร์และประวัติพื้นที่ที่ศึกษา	6
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	13
ภาษาไทยพวน	13
การทอผ้าในประเทศไทย	19
การทอผ้าแบบต่าง ๆ	22
บทที่ 3 วัฒนธรรมการทอผ้าของไทยพวนบ้านหาดเสี้ยวและบ้านป่าแดง	25
การทอผ้าไหมมัดหมี่บ้านป่าแดง จังหวัดพิจิตร	25
การทอผ้าตีนจกบ้านหาดเสี้ยว จังหวัดสุรขทัย	28
บทที่ 4 วงจรศัพท์ในวัฒนธรรมการทอผ้า	37
วงจรศัพท์เกี่ยวกับความเชื่อ เรื่องประเพณี พิธีกรรม และศาสนา	37
วงจรศัพท์เกี่ยวกับสิ่งทอการแต่งกายในชีวิตประจำวัน	39
วงจรศัพท์เกี่ยวกับเทคนิคการทอ	41
วงจรศัพท์ลวดลายการทอ	44

วงจรรีเลย์เครื่องมือและวัสดุการทอ	47
ภาพประกอบคำศัพท์	55
บทที่ 5 สรุปผลการศึกษาปัญหา และข้อเสนอแนะ	103

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

งานหัตถกรรมการทอผ้า เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สะท้อนออกมา เป็นรูปธรรมอย่างมีกระบวนการ โดยมีนัยสัมพันธ์กับการรวมกลุ่มทางสังคม ความผูกพันในครอบครัวและกลุ่มชาติพันธุ์ ด้วยการแบ่งหน้าที่ร่วมกันทำงานระหว่างเพศชายกับเพศหญิง เพื่อสนองความต้องการทางด้านเครื่องนุ่งห่ม โดยผู้ชายเป็นฝ่ายจัดหาฝ้าย อุปกรณ์การทอผ้า ผู้หญิงทำหน้าที่ทอผ้าและตัดเย็บออกมาเป็นเครื่องนุ่งห่ม กิจกรรมดังกล่าวเป็นการแสดงออกร่วมกันที่สร้างสรรค์สัมพันธ์ให้เกิดขึ้นในครอบครัวอันเป็นการรักษาโครงสร้างทางสังคมไว้คงอยู่ เครื่องนุ่งห่มจัดเป็นหนึ่งในสิ่งของปัจจัยที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตมนุษย์ซึ่งมีการดำเนินสืบต่อกันมาอย่างมีขั้นตอน มีเทคนิคด้วยวิธีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันรวมทั้งมีการปรับเปลี่ยนเกิดขึ้นอย่างช้า ๆ ภายใต้อิทธิพลของจารีตประเพณีที่เคร่งครัดจนกลายเป็นผลงานทางศิลปกรรมที่มีรูปลักษณ์โดดเด่นและมีลวดลายปราณีตสวยงาม

การทอผ้าในประเทศไทยมีอยู่ทั่วทุกภาคและมีอยู่ในชนกลุ่มไทยหลายกลุ่ม เช่น ผ้าทอมือในจังหวัดแพร่และจังหวัดน่าน ได้แก่ ผ้าลายน้ำไหล ผ้าหม้อฮ่อม ผ้าพื้นเมืองในแถบบริเวณภาคเหนือตอนล่างในเขตจังหวัดอุตรดิตถ์ พิจิตร และพิจิตร ได้แก่ ผ้าลับแล ผ้าตีนจก ผ้าไหมมัดหมี่ของกลุ่มไทยพวนและไทยโคราช ผ้าทอในภาคอีสานบริเวณจังหวัดอุดรธานี หนองคาย อุบลราชธานี สกลนคร และยโสธร ได้แก่ ผ้าจิด ผ้ามัดหมี่ ผ้าแพรวาและผ้าหางกระรอก ในภาคใต้มีการทอผ้าเฉพาะถิ่น ได้แก่ ผ้าทอพุมเรียง ผ้าเกาะยอ เป็นต้น

ชนกลุ่มไทยนั้นอาศัยกระจายกันอยู่กันมาตั้งแต่ดินแดนสิบสองปันนาทางตอนใต้ของจีน เรื่อยลงมาตลอดพื้นที่ในบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ ไทย ลาว พม่า เวียดนาม วัฒนธรรมอย่างหนึ่งของชนกลุ่มไทยที่มีร่วมกัน คือ วัฒนธรรมการทอผ้า ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดกันมาช้านาน จากหลักฐานทางโบราณคดีพบว่า ได้พบทุกทอผ้าในยุคหินใหม่ และได้มีการปลูกฝ้ายในแถบลุ่มแม่น้ำสินธุในราว 3000 ก่อน ค.ศ. (สุเทพ สุนทรเกษม : 143)

การรั้งผ้าอันเบื่องต้นนับเป็นความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์เพื่อปกปิดร่างกาย ต่อมา สังคมวิวัฒนาการขึ้นการรั้งผ้ามีขึ้นเป็นเพียงเครื่องนุ่งห่ม แต่เป็นมิตินิยมสุนทรียภาพ มนุษย์เริ่มลอกเลียนลวดลาย สี สัน จากธรรมชาติลงบนผืนผ้าโดยยั่วยุศุทธธรรมชาตินการย้อมสีและเลียนแบบลวดลายต่าง ๆ จากสัตว์และธรรมชาติรอบกาย จนกระทั่งเป็นเอกลักษณ์ประจำกลุ่มชาติพันธุ์ขึ้น ดังเช่น ลายน้ำไหลของชาวน่านและลายจิตของชาวอีสาน

การศึกษาวงจรรศัฟท์ที่ปรากฏในวัฒนธรรมการทอผ้า จึงเป็นเสมือนสารานุกรมศัฟท์เฉพาะ ซึ่งจะหารายละเอียดในด้านต่าง ๆ ต่อไปนี้

1. วงจรรศัฟท์สิ่งทอกับความเชื่อเรื่องประเพณี พิธีกรรม ศาสนา เช่น

ผ้าห่อคัมภีร์ เป็นผ้าทอขึ้นเพื่อใส่ห่อคัมภีร์โบราณแล้วนำไปถวายวัด ซึ่งจะ เป็นผ้าที่ทอด้วยมือมีลวดลายสวยงาม บางทีทอโดยใช้ไม้ไผ่ซึ่งบาง ๆ สลับกับด้ายเป็นระยะ ๆ

ตุ่ง ทำจากฝ้าย ทอด้วยมือ ความกว้างโดยทั่วไปยาว 1 ฟุต ความยาวไม่แน่นอน ตั้งแต่ 1-5 เมตร ประกอบด้วยส่วนหัว ตัว และหาง จุดประสงค์ของการทำตุ่ง คือ การทำถวายเป็นพุทธบูชา อุทิศแก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว

2. วงจรรศัฟท์สิ่งทอกับการแต่งกายในชีวิตประจำวัน เช่น

ผ้าฮา สามารถนำไปย้อมหรือตัดเย็บเป็นเสื้อผ้าอย่างอื่น

ผ้าจัน ฝ้านุ่งของผู้หญิง

ผ้าเช็ด สำหรับผู้ชายใช้พาดไหล่

3. วงจรรศัฟท์เกี่ยวกับเทคนิคการทอ เช่น

จิต เทคนิคการทำลวดลายบนผืนผ้าด้วยวิธีการเพิ่มด้ายเส้นพุ่งพิเศษเข้าไปเหมือนจก แต่ลายจิตทำติดต่อกันตลอดหน้ากว้างผืนผ้า

จก เทคนิคการทอให้เกิดลวดลายโดยเพิ่มเส้นด้ายยืนพิเศษ กระทำโดยยั้งเขาจึงเส้นด้ายยืนธรรมดา ลวดลายจะเกิดจากด้ายเส้นยืนไม่ยั้งเส้นพุ่ง

4. วงจรรศัฟท์ด้านลวดลายการทอ

ลวดลายที่ปรากฏบนผืนผ้า มาจากกรรมวิธีการใช้เทคนิคการทอ ซึ่งช่างทอผ้า

ได้รับการถ่ายทอดสืบมา ลวดลายต่าง ๆ จะปรากฏบนผืนผ้าต่างชนิดกัน ลายลือ ลายน้าไหล ลายเกาะขอ จะปรากฏในผ้าจีน ลายงูลอยจะปรากฏในการทอผ้าห่ม เป็นต้น

5. วงจรศัพท์ในด้านเครื่องมือและวัสดุการทอ

การทอผ้าแต่เดิมจะอาศัยวัสดุตามธรรมชาติ ด้ายจะนำมาจากฝ้าย การย้อมสีผ้าจะนำสีธรรมชาติมาจากต้นคราม ที่เรียกว่า การย้อมคราม หรือย้อมสีหม้อห้อม

ปัจจุบันทั้งหน่วยราชการและเอกชน ได้ประจักษ์ในความสำคัญของวัฒนธรรมการทอผ้าพื้นเมืองของชนกลุ่มไทย ทั้งในด้านการอนุรักษ์และการส่งเสริมอุตสาหกรรมสิ่งทอโดยการปรับปรุงผสมผสานเอาเทคนิคสมัยใหม่เข้ามาแนะนำแก่ชาวบ้าน รวมทั้งการผลิตเป็นสินค้าออกจำหน่ายในเชิงวิชาการได้มีการจัดสัมมนาเกี่ยวกับสิ่งทอเอเชีย นิทรรศการสิ่งทอและการสาธิตการใช้ผ้าพื้นเมืองเอเซียในโอกาสเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ครบ 60 พรรษา การจัดสัมมนาสิ่งทอไทยลือกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมในล้านนา กิจกรรมเหล่านี้เน้นในเรื่องลวดลายผ้าและภาพสะท้อนสังคม ประเพณีที่ปรากฏบนลายผ้า รวมทั้งพบว่าการใช้ศัพท์เรียกชื่อวัสดุ เทคนิคการทอ ลวดลายผ้า มีจำนวนคำศัพท์อยู่มากและหลากหลายกันไปในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ การศึกษาเรื่อง "วงจรศัพท์ในวัฒนธรรมการทอผ้าของไทยพวน" จึงมีความสำคัญในเรื่องการรวบรวมศัพท์ที่ยังคงใช้กันอยู่ได้แก่ศัพท์ดั้งเดิมและศัพท์ใหม่ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ พิธีกรรม ประเพณี สังคม ลวดลายการทอ เครื่องมือและวัสดุ เทคนิคการทอ และผลิตผลการทออย่างเป็นหมวดหมู่รวมทั้งยังเป็นการอนุรักษ์ ส่งเสริม และเผยแพร่วัฒนธรรมการทอผ้าของชนกลุ่มไทยในอีกแนวทางหนึ่งด้วย

วัตถุประสงค์โครงการ

1. เพื่อรวบรวมและจัดหมวดหมู่คำศัพท์ที่ใช้ในวัฒนธรรมการทอผ้าของไทยพวน
2. เพื่ออนุรักษ์ส่งเสริมและเผยแพร่มรดกสิ่งทอของชนกลุ่มไทย
3. เพื่อศึกษาภาพสะท้อนชีวิต ประเพณี และความเชื่อจากผลิตภัณฑ์สิ่งทอ

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ผลการศึกษาจะได้วงจรกิจก์ในวัฒนธรรมการทอผ้าของไทยพวน
2. ผลการศึกษาเป็นการอนุรักษ์ ส่งเสริม และเผยแพร่มรดกสิ่งทอของชนกลุ่มไทย
3. ผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อ ประเพณี ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม

การทอผ้า

อุปกรณ์การวิจัย

เทปพร้อมตลับโลหะ

กล้องถ่ายรูป

ฟิล์มสี 5 ม้วน

ฟิล์มสไลด์ 6 ม้วน

ระเบียบวิธีการวิจัย

การดำเนินการวิจัยระยะที่ 1

1. ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการทอผ้า
2. สืบหาพื้นที่ภาคสนามในหมู่บ้านต่อไปนี้
 ไทยพวน บ้านป่าแดง จังหวัดพิจิตร
 ไทยพวน บ้านหาดเสี้ยว จังหวัดสุราษฎร์

การดำเนินการวิจัยระยะที่ 2

1. คัดเลือกวิทยากรผู้ให้ข้อมูล โดยมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้
  - เป็นผู้ที่มีฝีมือในการทอผ้า
  - เป็นผู้ที่มีวิริยะในการออกเสียงครบถ้วน
  - เป็นผู้มีความรู้ในด้านวัฒนธรรม พิธีกรรม อื่น ๆ ที่ปรากฏบนลายผ้า
  - เป็นผู้ให้ความร่วมมือในการเก็บข้อมูลเป็นอย่างดี

2. นำข้อมูลที่ได้มาจัดเรียงลำดับตามหัวข้อและความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องและจัดเรียงภาพประกอบคำอธิบายศัพท์

ระเบียบวิธีดำเนินงานวิจัยดังกล่าวข้างต้นสามารถแสดงได้ตามตารางดังต่อไปนี้

<u>ขั้นตอนการศึกษา</u>	<u>จุดมุ่งหมายขั้นตอน/ผลที่เกิด</u>
1. เลือกกลุ่มชาติพันธุ์ <ul style="list-style-type: none"> - ศึกษาเอกสาร - สัมภาษณ์ 	กำหนดพื้นที่ศึกษา
2. กำหนดหัวข้อศึกษา <ul style="list-style-type: none"> - จัดทำหัวข้อย่อย - จัดเนื้อหาให้เป็นระบบ 	เกิดแนวทางศึกษา
3. เก็บรวบรวมคำศัพท์ <ul style="list-style-type: none"> - เก็บเป็นข้อความ - เก็บเป็นรายการศัพท์ - ปรับเสริมคำศัพท์ 	ความสมบูรณ์ของข้อมูล
4. การสลายอย่างเป็นระเบียบ <ul style="list-style-type: none"> - การรวมอย่างเป็นระบบ 	วิเคราะห์ข้อมูลได้ชัดเจน
5. วิเคราะห์คำศัพท์และสรุป	สร้างองค์ความรู้ใหม่

วิทยากรผู้ให้ข้อมูล

- บ้านป่าแดง จังหวัดพิจิตร

1. นางทองคุณ บัญญาวงศ์	อายุ	36 ปี	บ้านเลขที่	224	หมู่ที่	1
2. นางทองสุข ทับทิมแดง	อายุ	33 ปี	บ้านเลขที่	258	หมู่ที่	1
3. นางจิน หุมวังลิ	อายุ	34 ปี	บ้านเลขที่	212/1	หมู่ที่	1
4. นางวันเพ็ญ พรหมมี	อายุ	38 ปี	บ้านเลขที่	254	หมู่ที่	1
5. นางบุญเลิศ เสมานาท	อายุ	63 ปี	บ้านเลขที่	269	หมู่ที่	1

6.	นางคำ	-	อายุ	69 ปี	บ้านเลขที่	66	หมู่ที่	1
7.	ยายเทา	คุยเงิน	อายุ	81 ปี	บ้านเลขที่	2	หมู่ที่	1
8.	ยายสังวรณ์	พั้วเพชร	อายุ	65 ปี	บ้านเลขที่	111	หมู่ที่	1
9.	ยายสาลี	บัวทองคำ	อายุ	63 ปี	บ้านเลขที่	110	หมู่ที่	1
- บ้านหาดเสี้ยว จังหวัดสุราษฎร์								
1.	นางแถม	ชอบเหลือง	อายุ	61 ปี	บ้านเลขที่	159/2	หมู่ที่	2
2.	นางทอง	กรรณามิตร	อายุ	65 ปี	บ้านเลขที่	237/2	หมู่ที่	2
3.	นางสุธี	ชอบเขต	อายุ	60 ปี	บ้านเลขที่	119	หมู่ที่	2
4.	นางสิงห์	กะหมาย	อายุ	85 ปี	บ้านเลขที่	84/2	หมู่ที่	2
5.	นางประสงค์	จะยืม	อายุ	54 ปี	บ้านเลขที่	226	หมู่ที่	2
6.	นางพยอม	สุรางค์	อายุ	62 ปี	บ้านเลขที่	360	หมู่ที่	2

พื้นที่การวิจัย

ไทยพวนบ้านป่าแดง อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร
 ไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุราษฎร์

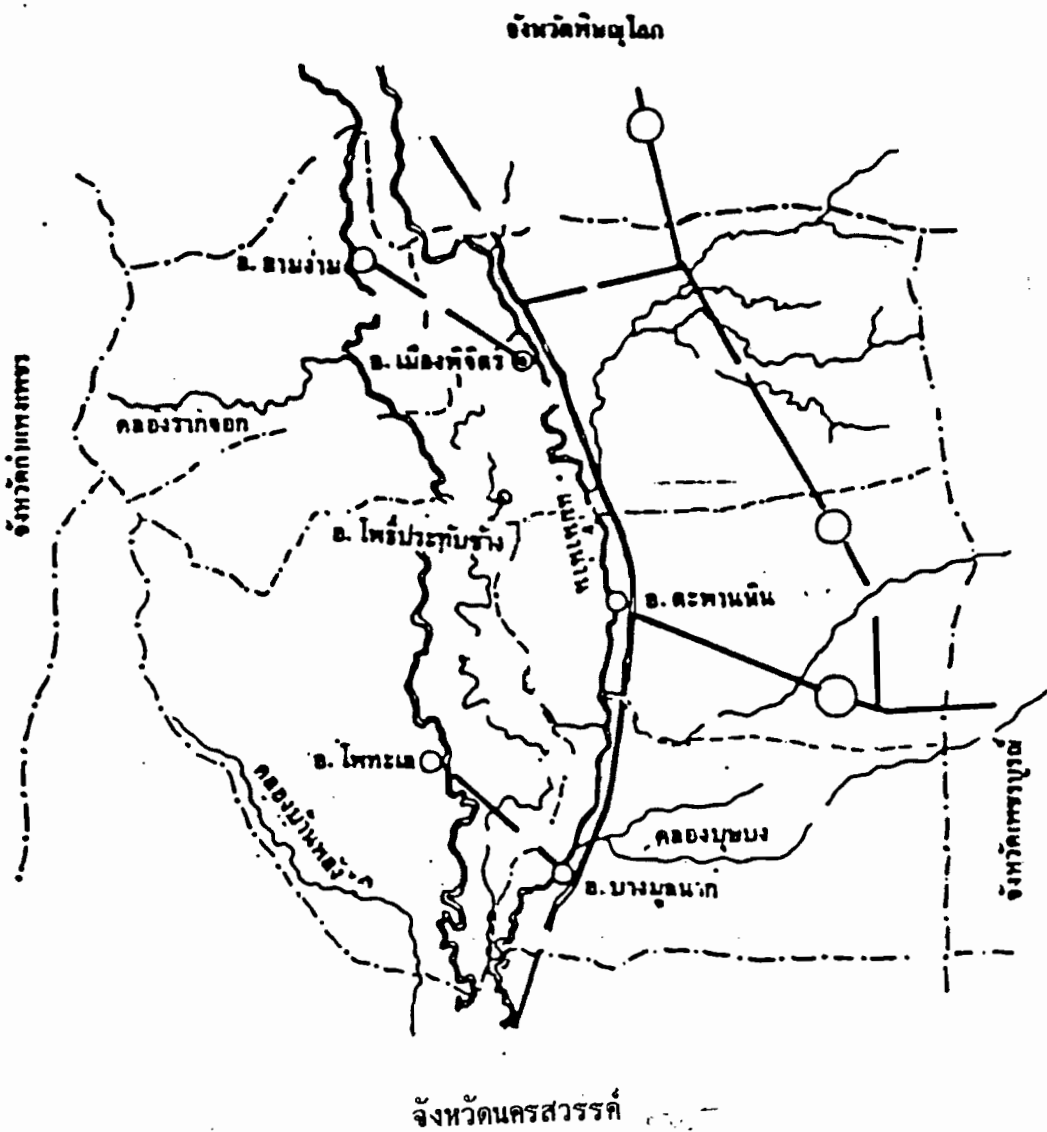
สภาพภูมิศาสตร์และประวัติพื้นที่ที่ศึกษา

บ้านป่าแดง จังหวัดพิจิตร

ประวัติ

ไทยพวนบ้านป่าแดง จังหวัดพิจิตร อพยพมาจากบ้านหมี่ และบ้านกล้วย จังหวัดลพบุรี เมื่อประมาณ 80 ปีมาแล้ว การอพยพครั้งแรกอพยพมาเพียง 7 ครอบครัว โดยตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณริมทางรถไฟ อำเภอตะพานหินในปัจจุบัน จากนั้นจึงอพยพมาจับจองที่ดินกันบริเวณบ้านป่าแดงปัจจุบันและเพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ

บ้านป่าแดงประกอบด้วย 3 หมู่บ้าน ในจำนวน 7 หมู่บ้านของตำบลตะพานหิน ได้แก่ บ้านป่าแดงหมู่ 1 บ้านป่าแดงหมู่ 6 และบ้านป่าแดงหมู่ 7 จำนวนหลังคาเรือนมีประมาณ 500 หลังคาเรือน ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน คือ ผู้ใหญ่เฉลิมชัย ลินันท์กุล อาชีพของชาวไทยพวนบ้านป่า

แผนที่แสดงจังหวัดพิจิตร

แดงมีอาชีพหลักคือการทำนา หัตถกรรมการทำผ้าเป็นอาชีพเสริมรายได้ที่อุตสาหกรรมจังหวัดพิจิตร เข้ามาสนับสนุน การทอผ้าของไทยพวนบ้านป่าแดงเป็นการทอผ้าที่เรียกว่า ผ้าไหมมัดหมี่ โดยซื้อ ไหมประดิษฐ์จากกรุงเทพฯ ไม่ได้มีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมเองในหมู่บ้าน ทุกครัวเรือนจะมีกี่ทอผ้าอยู่ใต้ถุนบ้าน ชาวบ้านป่าแดงจะมีความชำนาญในกรรมวิธีโดยเฉพาะด้าน เช่น กลุ่มทอผ้า กลุ่มเดินด้าย กลุ่มหวีเครือ กลุ่มเก็บเหา และจะรับทำเฉพาะด้าน แต่ก็จะมีบางครอบครัวที่จะดำเนินการเองทุกขั้นตอนจนกระทั่งทอผ้าออกมาเป็นผืน ปัจจุบันชาวไทยพวนบ้านป่าแดง จังหวัดพิจิตรมีรายได้จากการทอผ้าเป็นอาชีพเสริมที่มั่นคง

สภาพที่ตั้ง

บ้านป่าแดงตั้งอยู่หมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 6 ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของตำบลหนองพยอม อําเภอดงเจริญ จังหวัดพิจิตร ห่างจากอําเภอดงเจริญประมาณ 5 กิโลเมตร ลักษณะการตั้งบ้านเรือนตั้งอยู่บนพื้นที่ราบ อยู่ห่างกันเป็นหย่อม ๆ

อาณาเขต

ทิศเหนือ	ติดต่อกับอําเภอเมือง และอําเภอวังทรายพูน
ทิศใต้	ติดต่อกับอําเภอบางมูลนาก และอําเภอโพทะเล บางส่วน
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอําเภอทับคล้อ
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับอําเภอโพธิ์ประทับช้าง และอําเภอโพทะเล บางส่วน

ลักษณะภูมิประเทศ

อําเภอดงเจริญ พื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม ลักษณะดินเป็นดินร่วนปนทราย พื้นที่ทั้งหมดของตำบลประมาณ 80 ตารางกิโลเมตร

ประชากร

ตำบลหนองพยอมประกอบด้วยประชากรทั้งหมด 5,830 คน 1,485 หลังคาเรือน รายได้ของประชากรโดยเฉลี่ย 5,000-10,000 บาทต่อปี

สภาพทางเศรษฐกิจ

อาชีพหลักของประชากรบ้านป่าแดง คือ การทำนา ทำไร่ ประชากรมีรายได้ต่อหัวปี ละประมาณ 5,000-10,000 บาทต่อปี อาชีพเสริมรายได้ที่มีความสำคัญ คือ การทอผ้า

กลุ่มชาติพันธุ์

กลุ่มชาติพันธุ์ บางหมู่บ้านป่าแดงเป็นชนชาวไทยพวนที่อพยพมาจากจังหวัดลพบุรี และ สระบุรี เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในหมู่บ้านประมาณมากกว่า 50 ปีขึ้นไป ภาษาที่ใช้ในการติดต่อสื่อสาร ในหมู่บ้าน คือ ภาษาไทยพวน

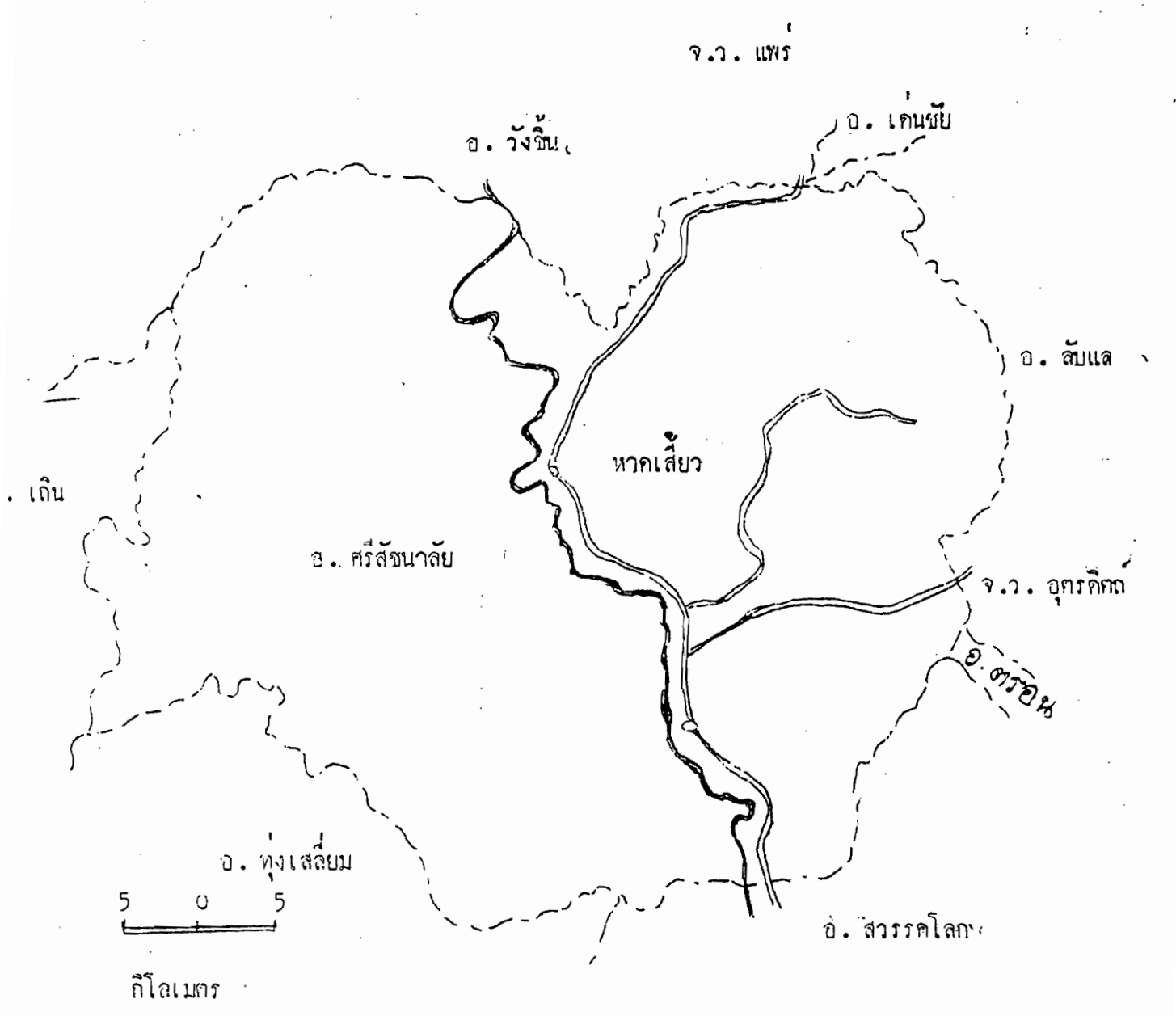
บ้านหาดเสี้ยว จังหวัดสุราษฎร์

ประวัติ

อำเภอศรีสัชนาลัย เดิมชื่อ "อำเภอตั้ง" ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านดึก ประมาณ 12 ปี จึงย้ายอำเภอมาตั้งที่บ้านป่าจ้าว หมู่ที่ 1 อยุธยาซึ่งชื่อเดิมจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์เล่าสืบ กันมาว่า ธิดาเจ้าเมืองเชียงหลวง นั่งเรือมาที่เมืองแพร่ เสด็จลงน้ำยามเพื่อเยี่ยมธิดาเจ้า เมืองตากผ่านมาถึงหมู่บ้านหาดเสี้ยวปัจจุบัน เป็นบริเวณที่แม่น้ำยมไหลผ่านเป็นสองสายได้สอบถาม ชาวบ้านว่าหมู่บ้านนี้ชื่ออะไรแต่ไม่มีคำตอบจึงได้แนะนำให้หัวหน้าตั้งชื่อหมู่บ้านว่า "บ้านหาดเสี้ยว" หมายถึงน้ำไหลแรงผ่านเป็นสองสาย แบ่งหาดทรายออกเป็นสองเสี้ยว ต่อมาอาจเกิดการกลาย เสียง จึงเปลี่ยนชื่อกลายเป็นบ้านหาดเสี้ยว อำเภอตั้งเปลี่ยนเป็นอำเภอหาดเสี้ยว วัดพระไทย เปลี่ยนเป็นวัดหาดเสี้ยว

ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช เป็นระบอบประชาธิปไตย ได้เปลี่ยนอำเภอหาดเสี้ยวเป็นอำเภอศรีสัชนาลัย เมื่อปี พ.ศ. 2466 เป็นต้นมา

ไทยพวนบ้านหาดเสี้ยวเล่าสืบต่อกันมาว่าอพยพมาจากหลวงพระบาง เมื่อร้อยกว่าปี มาแล้ว การอพยพของไทยพวนตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ (พงศาวดารรัชกาลที่ 1-3) ได้ ให้การว่า ชาวไทยพวนอพยพมาจากเมืองพวน แคว้นเมืองเชียงขวาง ประเทศลาว โดยเริ่ม อพยพมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 เป็นต้นมา เมื่อเข้ามาถึงประเทศไทยได้กระจัดกระจายไปตาม มณฑลต่าง ๆ และตกค้างอยู่ตามจังหวัดต่าง ๆ ในปัจจุบัน ไทยพวนบ้านหาดเสี้ยวมีอาชีพการทอผ้า ที่เรียกว่า ชินตีนจก เครื่องมือและวัฒนธรรมการทอยังเป็นแบบสมัยเก่าอยู่มาก ก็ทอผ้าของ

แผนที่แสดงที่ตั้ง
 ตำบล บ้านหาคเสี้ยว อ. ศรีรัตนาลัย
 จังหวัดสุโขทัย

ไทยพวนบ้านหาดเสี้ยวเป็นที่ที่เรียกว่า กี่คอก หรือกี่ปั้นบ้าน แต่ที่ทอผ้าไทยพวนบ้านป่าแดงจะเป็น
 กี่ทอผ้าที่เรียกว่า กี่กระตุก ไทยพวนบ้านหาดเสี้ยวยังคงรักษาประเพณีและวัฒนธรรมของตนเอง
 ไว้เป็นอย่างดี ทั้งวัฒนธรรมการแต่งกายและวัฒนธรรมทางภาษา

สภาพที่ตั้ง

บ้านหาดเสี้ยวตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ในจำนวน 5 หมู่บ้านของตำบลหาดเสี้ยวเป็นที่ตั้งของ
 อําเภอศรีสัชนาลัย อยู่ทางทิศเหนือของจังหวัดสุโขทัยเป็นระยะทาง 67 กิโลเมตร ห่างจาก
 จังหวัดแพร่ 104 กิโลเมตร ห่างจากกรุงเทพฯประมาณ 507 กิโลเมตร ตั้งอยู่บริเวณเส้นลองติจูด
 ที่ 99° 25' ถึง 100° 00' และเส้นละติจูดที่ 17° 20' ถึง 17° 50' เนื้อที่ของอําเภอ
 ประมาณ 2,893 กิโลเมตร หรือ 1,685,927 ไร่

อาณาเขต

ทิศเหนือ	ติดต่อกับอําเภอวังชัน จังหวัดแพร่
ทิศใต้	ติดต่อกับอําเภอทุ่งเสลี่ยม สุวรรณคร ศรีนคร จังหวัดสุโขทัย
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอําเภอลับแล อําเภอตรอน จังหวัดอุตรดิตถ์
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับอําเภอเถิน จังหวัดลำปาง

ลักษณะภูมิประเทศ

บริเวณตอนใต้และตอนกลางของอําเภอเป็นที่ราบลุ่ม ลักษณะดินเป็นดินร่วนปนทรายมี
 อินทรีย์วัตถุต่ำ ทางตอนเหนือและตะวันตกเป็นภูเขาสูง-ต่ำ มีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ และมีแม่น้ำยมไหล
 ผ่านตอนกลางของอําเภอ

ประชากร

ตำบลหาดเสี้ยวมีประชากรจำนวน 8,154 คน 1,665 หลังคาเรือน ความหนาแน่น
 โดยเฉลี่ยของประชากร 1,350/ตารางกิโลเมตร จำนวนประชากรของหมู่บ้านหาดเสี้ยวมีประมาณ
 4,000 คน ในจำนวนนี้หนึ่งในสี่เป็นไทยอพยพจากถิ่นอื่นเข้าไปตั้งรกรากอยู่ที่หมู่บ้านนี้ และอีก
 ประมาณ 3,000 คน เป็นไทยพวน

สภาพเศรษฐกิจ

ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพหลัก คือ การทำเกษตรกรรม อันได้แก่ การทำนา การทำสวนผลไม้ และการปลูกพืชไร่ประเภท ถั่วเขียว ข้าวโพด ฝ้าย และอ้อย

กลุ่มชาติพันธุ์

อำเภอศรีสะเกษมีชนชาติพันธุ์ ประกอบด้วยกลุ่มชน 3 กลุ่ม คือ

1. ชาวไทยถิ่นเหนือ
2. ชนพื้นเมืองของอำเภอ
3. ชาวไทยพวน

1. ชาวไทยถิ่นเหนือ ได้แก่ ชนที่มีถิ่นฐานบ้านเรือนใกล้ชิดกับอำเภอศรีสะเกษคือ อำเภอวังซัน อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ มีประเพณี และการพูดเหมือนไทยภาคเหนือทั่วไป

2. ชนพื้นเมืองเดิม เป็นชนที่สืบเชื้อสายดั้งเดิมมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย มีขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนสำเนียงภาษาพูดแตกต่างไปจากชาวไทยถิ่นอื่น

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ภาษาไทยพวน

ระบบเสียงพยัญชนะ

ภาษาไทยพวนมีระบบเสียงพยัญชนะต้นเดี่ยว 24 หน่วยเสียง คือ

/p, ph, b, t, th, d, c, k, kh, ʔ, h, d, f, s, h, l, m,
n, ŋ, ʋ, w, j/

พยัญชนะต้นควบกล้ำมี 2 หน่วยเสียง คือ

/kw- / / khw.-/

พยัญชนะท้ายมี 9 หน่วยเสียง คือ

/-p, -t, -k, -ʔ, -m, -n, -ŋ, -w, -j/

ระบบเสียงสระ

ภาษาไทยพวนประกอบด้วยสระเดี่ยวสั้นและสระเดี่ยวยาว 18 หน่วยเสียง คือ

/i, e, ɛ, ɨ, ɔ, a, u, o, ɔ, i:, e:, ɛ:, t:, ɔ:,
a:, u:, o:, ɔ:/

หน่วยเสียงสระประสม 3 หน่วยเสียง คือ

/ia, ta, ua/

ระบบเสียงวรรณยุกต์

การตรวจสอบหาเสียงวรรณยุกต์นั้น ใช้ตารางการแบ่งระบบเสียงวรรณยุกต์ (Tone Check List) ของ ศาสตราจารย์ Gedney ซึ่งใช้รายการคำโดยแบ่งกลุ่มของพยางค์ออกตามชนิดของตัวพยัญชนะต้น เป็นพยางค์ที่ขึ้นต้นด้วยอักษรสูง อักษรกลาง อักษรต่ำ รวมทั้งพยางค์ที่เป็นคำเป็น (Living syllable) และพยางค์ที่เป็นคำตาย (Dead syllable) ตามลำดับผลการวิเคราะห์ปรากฏว่า ในภาษาพวนหาตเสี้ยว มีเสียงวรรณยุกต์ทั้งหมด 6 หน่วยเสียง คือ

1. เสียงกลางขึ้น (Mid-rising) เช่นในคำว่าขา/ k^ha:34/
2. เสียงต่ำ-ระดับ (Low-level) เช่นในคำว่าซ่า/ k^ha:22/
3. เสียงสูง-ระดับกักคอหอย (High level glottalized)
เช่นในคำว่าผ้า/ p^ha:ʔ44/
4. เสียงกลาง-ตก (Mid-falling) เช่นในคำว่าพ่อ /p^hɔ:32/
5. เสียงกลาง-ขึ้น-ตก (High-falling-glottalized)
เช่นในคำว่าม้า/ ma:ʔ 342/
6. เสียงกลางระดับ (Mid-level) เช่นในคำว่า มา/ma:33/

ถ้าหากจะแสดงด้วยแผนผัง เสียงวรรณยุกต์ของไทยพวนภาคเสี้ยว จะอยู่ในลักษณะดังนี้

	A	B	C	DL	DS
1	ขา [k ^h a:34]	ซ่า [k ^h a:22]	ผ้า [p ^h a:ʔ44]	ขาด [k ^h a:t44]	จัด [k ^h at33]
2	ปลา [pa:33]	ป่า [pa:22]	ป้า [pa:ʔ44]	ปาก [pa:ʔ44]	ปัก [pak33]
3	บาน [ba:n33]	ป่า [ba:22]	บ้าน [ba:nʔ44]	ขาด [ba:t44]	บก [bok33]
4	มา [ma:33]	แม่ [m : 32]	ม้า [ma:ʔ32]	ลูก [lu:ʔ32]	นก [nok32]

รายการศัพท์สำหรับทดสอบเสียงวรรณยุกต์

คำเป็น										คำตาย				
	ไม่มีวรรณยุกต์			วรรณยุกต์เอก			วรรณยุกต์โท			สระยาว	สระสั้น			
อักษรสูง	ขา	เสือ	เสือ	ข้า	ข้า	ซึก	เสือ	เสือ	ข้าข้า	เสือ	ขาด	ขาด	ขัด	สูง
	ถาม	ผืน	ผืน	ถ่า	ถ่า	ซ่า	ผ่าย	ผ่าย	ถ่าถ่า	ผ่าย	ขาด	ขาด	ขัด	ฝึก
	ผ่าย	ผา	ผา	ผ่า	ผ่า	ผ่า	ผ่า	ผ่า	ผ่าผ่า	ผ่า	ผูก	ผูก	ผูก	ฝึก
	หาม	หุน	หุน								หุน			
อักษรกลาง	รถ	รถ	รถ	รถ	กร่อย	กั้นกั้น	กั้น	กั้น	กั้นกั้น	กั้น	กอด	กอด	กิด	กิด
	ปลา	ปลา	ปลา	ปลา	ปล่อย	ป้าป้า	ป้า	ป้า	ป้าป้า	ป้า	ขาด	ขาด	ขัด	ขัด
	จาม	จาม	จาม	จ่า	จ่า	จัมจัม	จ่า	จ่า	จ่าจ่า	จ่า	ปลอด	ปลอด	จืด	จืด
	บาน	บาน	บาน	บ่า	บ่า	บ่าบ่า	บ่า	บ่า	บ่าบ่า	บ่า	ขาด	ขาด	ขัด	ขัด
อักษรต่ำ	ควาย	งาม	คว่า	แง่ง	คื่อง	ซ้าย	ขวาย	ขวาย	ขวาย	ขวาย	ครอบ	งาม	ครก	ครก
	ชน	ชน	ช่า	ช่าง	ช่าง	ห้อง	ห้อง	ห้อง	ห้อง	ห้อง	ชอก	ชอก	จืด	จืด
	ทอง	มา	ทว	ทอน	ทวน	ทวน	ทวน	ทวน	ทวน	ทวน	ทวด	ทวด	ทวด	ทวด
	พาง	มา	พ่า	พ่าง	พ่าง	พ่าง	พ่าง	พ่าง	พ่าง	พ่าง	พาด	พาด	พาด	พาด
	ขอม	สูง	ข่ม	ข่ม	ข่ม	ข่ม	ข่ม	ข่ม	ข่ม	ข่ม	ขาด		ข่ม	ข่ม

ระบบคำ

โครงสร้างระบบคำ ในภาษาพวนหาดเสี้ยว จะมีชนิดของหมวดคำที่นำมาใช้เป็นหน่วยของประโยค เช่นเดียวกับภาษาไทยถิ่นอื่น ๆ และถ้าวิเคราะห์รูปหรือโครงสร้างของแต่ละคำเป็นหมวดต่าง ๆ จะเห็นว่า 80% ของคำทั้งหมดจะมีลักษณะเป็นคำพยางค์เดี่ยว (monosyllabic words) ส่วนที่เหลือจะมีลักษณะเป็นคำผสมที่เกิดจากการรวมของหน่วยคำอิสระ (free morpheme) ตั้งแต่ 2 หน่วยขึ้นไป ส่วนคำประสมที่สร้างจากหน่วยคำอิสระกับหน่วยคำที่ไม่อิสระ (bound morpheme) นั้นมีที่ใช้น้อยมาก ผู้วิจัยขอเสนอหมวดคำ 2 หมวด คือ หมวดคำสรรพนามและหมวดคำลงท้าย

หมวดคำสรรพนาม คำสรรพนามที่ใช้ในภาษาไทยพวนหาดเสี้ยวเป็นกลุ่มคำที่แสดงถึงระดับชั้นของสังคม สรรพนามที่ใช้นอกจากต่าง ๆ กันมีดังต่อไปนี้คือ

บุรุษที่	คำสรรพนาม	การสื่อสารระหว่างบุคคล
1	[k ^h ɔj ³]	<ol style="list-style-type: none"> 1. สามี/ภรรยาพูดกับ สามี/ภรรยา 2. ผู้ใหญ่พูดกับผู้น้อยที่ต้องการยกย่อง 3. น้องพูดกับพี่
	[ka [?] ŋw: j ³]	<ol style="list-style-type: none"> 1. ผู้น้อยพูดกับผู้ใหญ่ 2. ผู้ใหญ่พูดกับผู้น้อยที่มีฐานะสูงกว่า เช่น เป็นเจ้านายมาจากที่อื่น 3. ฉราवासพูดกับพระสงฆ์ 4. ผู้น้อยในศาสนา เช่น นางชี เณร พูดกับพระสงฆ์
	[hau ¹]	<ol style="list-style-type: none"> 1. ลูกพูดกับพ่อแม่ 2. ผู้น้อยพูดกับผู้ใหญ่ 3. พระพูดกับฉราवास
	[kan ⁶]	<ol style="list-style-type: none"> 1. ผู้ใหญ่พูดกับผู้น้อยทั่ว ๆ ไป 2. ผู้มีอายุเสมอกันใช้

บุรุษที่	คำสรรพนาม	การสื่อสารระหว่างบุคคล
		3. พ่อแม่พูดกับลูก 4. พี่พูดกับน้อง 5. วิชาชีพระหว่างเพื่อน(ชาย)
2	[tɕau ³ hu:a ¹] [tɕau ³] [to: ⁶]	ฆราวาสาชีพพูดกับพระสงฆ์ 1. วิชาชีพกันในเรื่องสามภรรยา 2. ผู้ใหญ่พูดกับผู้น้อย 3. วิชาชีพกันเรื่องผู้มีอายุเสมอกัน 4. น้องพูดกับพี่ 5. ผู้น้อยพูดกับผู้ใหญ่ 6. ลูกพูดกับพ่อแม่ 7. พระพูดกับฆราวาส 1. พ่อแม่ชี้กับลูก 2. พี่พูดกับน้อง 3. ผู้มีอายุเสมอกัน (เช่นเพื่อน) วิชาชีพกันในเรื่องสามภรรยา
3	พ่อ +ชื่อของลูกคน แม่ ใด [p ^h ɔn ⁴] คำเรียกยศหน้า ชื่อ เช่น ครู-ทิด- [man ⁶]	1. ผู้น้อยพูดถึงผู้ใหญ่ 2. ผู้ใหญ่พูดถึงผู้น้อยที่ต้องการแสดงความยกย่อง 1. ผู้ใหญ่พูดถึงผู้น้อย 2. ผู้เสมอกันพูดถึงเสมอกัน

ระบบคำลงท้าย

ระบบคำลงท้ายในภาษาลาวพวนมีดังต่อไปนี้

ไหม/หรือเปล่า	[bɔː ⁶]
หรือยัง	[pɔy ³]
หรือ	[waː ⁵]
ใช่ไหม/ใช่หรือไม่	[mɛn ⁶ bɔ ⁶]
ใช่ไหมเล่า	[mɛn ⁶ bɔ ⁶ laː ⁶]
อะไร (อาชีพ)	[nan]
อะไร (ทั่วไป)	[pʰi? ² lɔ? ³]
หรอก	[[dɔ? ³]
อย่างไร	[?et ³ kɔ? ³ lɔ? ³]
จ้ะ	[?ɛː ⁶]
เท่าไร	[tʰak ⁴ lɔː ⁶]
นะ	[dɛː ⁶]
ไหน	[ka ? ³ lɔ ⁶]
ทำไม	[?et ³ haŋ ¹]
ผู้ใด	[pʰuː ² lɔː ³]
ใคร	[pʰɔː ¹]
เป็นใคร	[mɛn ⁶ pʰaː ¹]
สิ	[meː ⁶]

ตัวอย่างประโยค

1. ไปไหนมาล่ะ? [paj⁶ kaː⁶ lɔː³maː⁶]
2. น้องหลับหรือยัง? [nɔŋ⁶ toː⁶ lap⁴]
3. ไปสิ [paj⁶ meː⁶]
4. ทำไมไปเที่ยวด้วยกันหรือ [bɔː⁶ pɔj⁶ tʰiɔw⁶ nam⁶ kan⁶ ti?³]
5. ปวดจ้ะ [tʰɔŋ⁶ ?ɛː³]
6. ขอคู่มือหน่อยนะ [khɔː⁶ bɔŋ⁶ mtː⁶ nɔːj⁶ dɛː⁶]

การทอผ้าในประเทศไทย

ความเป็นมา

หัตถกรรมการทอผ้ามีอยู่คู่กับสังคมชนบทของไทยมาเป็นเวลานานแล้ว การทอผ้าเป็นหน้าที่สำคัญประการหนึ่งของสตรี ซึ่งได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษ เป็นงานนอกฤดูทอหารโดยใช้เวลาว่างทอผ้าขึ้นใช้เอง ดังคำกล่าวที่ว่า "เมื่อเสร็จหน้านา ผู้หญิงทอผ้า ผู้ชายตีเหล็ก" การทอผ้าของชาวชนบทจะผลิตโดยวิธีวัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่น เช่น ฝ้าย ได้จากการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม สืบมาจากเปลือกต้นไม้ธรรมชาติ การประดิษฐ์ลวดลายเลียนแบบจากสิ่งแวดล้อม แสดงภาพสะท้อนวิถีชีวิตความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น เช่น ต้นข้าว ดอกไม้ สายน้ำ เป็นต้น

หัตถกรรมการทอผ้า มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและกรรมวิธีที่แตกต่างกันไปในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น กลุ่มชนเชื้อสายไทยวนและไทยลื้อในภาคเหนือ ทอผ้าด้วยวิธียกดอกและวิธีจก กลุ่มชนเชื้อสายลาวในภาคเหนือ ตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคกลาง ทอผ้าด้วยวิธีจก วิธีจิด และวิธีมัดหมี่ กลุ่มชนเชื้อสายเขมรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือทอผ้าด้วยวิธีมัดหมี่ กลุ่มชนเชื้อสายมลายูทางภาคใต้ทอผ้าด้วยวิธียกดอกและกลุ่มคนไทยในภาคกลางไม่ปรากฏเอกลักษณ์การทอผ้าเฉพาะตน คงมีแต่วิธีการทอผ้าฝ้ายด้วยวิธีการทอแบบธรรมดาเท่านั้น

ในปี พ.ศ. 2414 เป็นช่วงของการรับอารยธรรมตะวันตกเข้ามาสู่สังคมไทย มีโรงงานอุตสาหกรรมทอผ้าเกิดขึ้นมากมาย สตรีสามัญมีโอกาสเข้าไปทำงานในโรงงาน และมีการใช้เครื่องแบบประจำโรงงาน เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยรวมทั้งแฟชั่นสมัยใหม่จากญี่ปุ่นและตะวันตกเข้ามาสู่สังคมไทยมากขึ้น การใช้ผ้าที่ทอด้วยเครื่องจักรจึงมีปริมาณมาก ขณะที่ผ้าที่ทอด้วยมือมีความต้องการลดลง ต่อมาภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองได้มีการส่งผ้าไหมไปขายในต่างประเทศมากขึ้น การผลิตผ้าไหมพื้นเมืองจึงได้รับการสนับสนุนฟื้นฟูขึ้นอีกครั้งหนึ่งในรูปของโรงงานหัตถกรรมรายมีผู้ทอผ้าและเส้นไหมของโรงงานอยู่ ผู้ริเริ่มโรงงานหัตถกรรมทอผ้า คือ นายจิม ทอมป์สัน (Jim Thomson) ได้ว่าจ้างชาวบ้านชุมชนบ้านครัวในกรุงเทพฯ เป็นผู้ทอผ้าส่งภายใต้การควบคุมคุณภาพและลวดลายของบริษัท ทำให้สตรีมีรายได้จากการทอผ้ามากขึ้นแต่การทอผ้าไหมที่เป็นอุตสาหกรรมก็ยังมีเฉพาะในเขตเมืองเท่านั้น ขณะที่ในชนบทยังคงทอผ้าเพื่อประโยชน์ในการใช้สอยในชีวิตประจำวันคงเดิม

ประมาณปี พ.ศ. 2513 เป็นต้นมา สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เสด็จเยี่ยมราษฎรในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทรงเห็นความยากแค้นของพสกนิกร จึงทรงดำริสนับสนุนให้ชาวบ้านทอผ้าเป็นอาชีพเสริมรายได้ ทรงส่งเสริมและพระราชทานคำแนะนำในการปรับปรุงคุณภาพ รวมทั้งรับซื้อผ้าจากชาวบ้าน เข้าไว้ในโครงการศูนย์ศิลปาชีพพิเศษที่สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2519 ทำให้สตรีในชนบทมีฐานะทางสังคมและสภาพความเป็นอยู่ดีขึ้นกว่าเดิมมาก

เครื่องมือการทอผ้า

การทอ หมายถึง การนำเส้นด้ายสองชุดมาจัดหรือสานกันเป็นมุมฉาก เส้นด้ายที่เรียงขนานกันตามยาวของผ้าหรือตามแนวนอน เรียกว่า ด้ายยืน (Warp) เส้นด้ายที่เรียงกันตามขวางหรือตามแนวตั้ง เรียกว่า ด้ายพุ่ง (Filling)

การทอผ้าเริ่มจากการจักสาน ลักษณะการทอผ้าประกอบด้วยเส้นด้าย 2 ชุด ชุดที่เป็นเส้นด้ายยืนจะวิ่งไปตามความยาวของผ้าอยู่ติดในเครื่องทอผ้าหรือแกนหมุนด้ายยืน อีกชุดหนึ่งเป็นด้ายพุ่งกรอเข้ากับกระสวย เพื่อให้กระสวยเป็นตัวนำเส้นด้ายพุ่งสอดขัดเส้นด้ายยืนเป็นมุมฉาก ทอสลับกันไปตลอดความยาวของผืนผ้า

เครื่องทอผ้ามีส่วนประกอบที่สำคัญดังต่อไปนี้

1. แกนหมุนด้ายยืน (Warp beam) เป็นแกนสำหรับหมุนด้ายยืน เส้นด้ายยืนจะเรียงกันอย่างเป็นระเบียบจำนวนเส้นด้ายยืนจะมีมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความกว้างของหน้าผ้า และความละเอียดของเนื้อผ้า ส่วนความยาวของเส้นด้ายยืนต่อความยาวของผ้าพันนั้น ๆ แกนหมุนเส้นด้ายยืนจะมีที่สำหรับปรับความตึงหย่อนของด้ายยืน ซึ่งอยู่ด้านหลังของเครื่องทอ

2. ตะกอ (Harness) มีลักษณะเป็นกรอบไม้หรือโครงเหล็กภายในท้าวด้วยลวดหรือซี่โลหะเล็ก ๆ มีรูตรงกลางสำหรับร้อยด้ายยืน หรือสับด้ายยืน ตะกอที่ใช้สับด้ายยืนจะต้องมีอย่างน้อย 2 ชุด ถ้าเพิ่มชุดตะกอมากขึ้นก็จะสามารถทอสลับลวดลายได้มากขึ้น ตะกอตลอดชุดจะท้าวหน้าที่แยกเส้นด้ายยืนสลับกันไป เมื่อสับตะกอครั้งหนึ่งก็จะเกิดช่องว่าง เพื่อสอดด้ายพุ่ง เส้นด้ายก็จะขัดกันเกิดเป็นลวดลายตามที่ต้องการ

3. ฟันหวี (Reed) มีลักษณะเป็นกรอบโลหะภายในเป็นซี่ถี่ ๆ คล้ายหวีที่ใช้หวีผม แต่ละช่องจะให้เส้นด้ายยืนสอดเข้าไปช่องละเส้น เรียงลำดับตามความกว้างของหน้าผ้า จัดเส้นยืนให้อยู่ห่างกันตามความละเอียดของผ้า ฟันหวีหรือภาษาไทยแท้เรียกว่า ฟืม มีหน้าที่ตีกระทบเส้น

ด้ายพุ่งที่สอดขัดเส้นด้ายยืนให้แน่นได้ เนื้อผ้าที่ละเอียดสม่ำเสมอ กันตลอดทั้งผืน

4. กระสวยด้ายพุ่ง (Shuttle) ใช้บรรจุด้ายพุ่งและนำด้ายพุ่งผ่านช่องว่างพื้นหวี แยกหมู่เส้นด้ายยืนออก แล้วสอดเส้นด้ายพุ่งกลับเมื่อเส้นด้ายยืนขัดสลับกัน

5. แกนหมุนผ้า เป็นแกนที่อยู่ตรงข้ามกับแกนหมุนด้ายยืน ใช้หมุนผ้าที่ทอเสร็จแล้ว

หลักทั่วไปในการทำงานของเครื่องทอผ้ามีดังนี้คือ

1. สืบเส้นด้ายยืนเข้ากับแกนหมุนด้ายยืน และร้อยปลายด้ายแต่ละเส้นเข้าในตะกอกแต่ละชุดและพื้นหวี ดึงปลายเส้นด้ายยืนทั้งหมดม้วนเข้ากับแกนหมุนผ้าอีกด้านหนึ่ง ปรับความตึงหย่อนให้พอเหมาะ กรอด้ายเข้ากระสวยเพื่อใช้เป็นด้ายพุ่ง

2. เริ่มการทอโดยกดเครื่องแยกหมู่ตะกอก เส้นด้ายยืนชุดที่ 1 จะถูกแยกออกและเกิดช่องว่างสอดกระสวยด้ายพุ่งผ่าน สลับตะกอกชุดที่ 1 ยกตะกอกชุดที่ 2 สอดกระสวยด้ายพุ่งกลับ ทาสลับกันไปเรื่อย ๆ

3. การกระทบพื้นหวี (พึม) เมื่อสอดกระสวยด้ายพุ่งกลับก็จะกระทบพื้นหวีเพื่อให้ด้ายพุ่งแนบติดกันได้ เนื้อผ้าไม่ลวนหลวม

4. การเก็บหรือม้วนผ้า เมื่อทอผ้าได้พอประมาณแล้วก็จะม้วนเก็บในแกนหมุนผ้า โดยพ่อนแกนด้ายยืนให้คลายออกและปรับความตึงหย่อนให้พอเหมาะ

การทอผ้าแบบธรรมดา มีตะกอก 2 ชุด ถ้าต้องการให้ได้ผ้าที่มีลวดลายสวยงาม ต้องใช้เครื่องทอผ้าชนิดพิเศษ จะมีตะกอกจำนวนมากขึ้น ตามชนิดของการทอ เช่น ถ้าเป็นการทอลายขัดตัดแปลงจะใช้ตะกอก 3-8 ตะกอก ถ้าเป็นการทอยกดอกเล็ก ๆ ที่เรียกว่า ดอกปี่ (ชาวบ้านเรียกดอกแมงกะปี่) อาจจะต้องใช้ตะกอกถึง 32 ตะกอก ส่วนการทอยกดอกที่มีลวดลายงดงาม ต้องใช้การทอแบบพิเศษด้วยเครื่องทอแบบ แจกการ์ด (Jacquard) โดยเฉพาะ เช่น ผ้าโบรเคด (Brocade) และผ้าดามาร์ค (Damake)

วิธีการทอผ้า

การทอผ้าไม่ว่าจะเป็นการทอผ้าฝ้ายหรือการทอผ้าไหม จะมีกรรมวิธีและขั้นตอนในการเตรียมการทอผ้าโดยสรุปดังต่อไปนี้

1. การเตรียมเส้นยืน การเตรียมเส้นยืนแบ่งออกเป็นชั้น ๆ คือ การลงแบ่ง การกรอเข้าหลอด การเดินด้าย การหวีด้าย และการเก็บตะกอ

- เส้นไหมที่พอกขาวหรือข้อมสีแล้วจะถูกชุบน้ำแบ่งแล้วบิดให้แห้ง กระจุกให้เส้นแตกและตากแดดให้แห้ง เพื่อให้เส้นไหมมีผิวเรียบ จากนั้นจึงเอาเส้นด้ายไปกรอเข้าหลอดให้มีขนาดใหญ่อพอเหมาะสำหรับเดินด้าย

- เครื่องเดินด้ายประกอบด้วยราวสำหรับบรรจุหลอดเส้นไหมและแคร่สำหรับเดินด้ายด้วย มีขนาดบรรจุหลอดได้ 200 หลอด และแคร่สามารถบรรจุเส้นยืนได้ยาวประมาณ 200 หลา เมื่อเดินด้ายเสร็จเส้นยืนจะถูกปลดออกจากแคร่ขมวดเป็นลูกกรง เพื่อนำไปหวีด้ายต่อไป

- การหวีด้าย เป็นการแผ่เส้นยืนจากลักษณะเป็นกาวีด้ายให้เรียบและให้กระจายออกเป็นแผ่นเรียบเสมอกัน แล้วม้วนเก็บใส่แกนงักสำหรับตั้งบนกีสสำหรับเก็บตะกอต่อไป

- ตะกอ เป็นแบบตะกอด้ายเส้นยืน แต่ละเส้นจะถูกคล้องไว้ด้วยห่วงเส้นเล็ก 2 ชุด ชุดบนสำหรับยกเส้นยืนขึ้น ชุดล่างสำหรับดึงเส้นยืนลง การที่ผ้าเป็นลวดลายต่าง ๆ ได้ นั้นขึ้นอยู่กับการเก็บตะกอที่ใช้สำหรับฝ้ายกดอก ผ้าที่มีลวดลายสวยงามอาจใช้ถึง 200 ตะกอ

2. การเตรียมเส้นพุ่ง เริ่มต้นรดยการกรอเส้นไหมบนระวีงเข้าหลอดด้ายพุ่งสำหรับไปชักทอต่อไปด้วยเครื่องกรอ ที่เรียกว่า ไนกรอไหม เส้นพุ่งอาจประกอบด้วยเส้นหลายเส้นควมเข้าด้วยกัน

3. การทอ ผ้าไหมทอด้วยกีมือ ทำด้วยไม้ทั้งชนิดทุกพื้นเมืองและกึ่งกระจุก การทอฝ้ายที่มีลวดลายพิสดารจะใช้เวลาจนถึง 3 เดือน

การทอผ้าแบบต่าง ๆ

การทอผ้าแบบต่าง ๆ ในประเทศไทยสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ แบ่งตามวัตถุดิบที่ใช้ในการทอและแบ่งตามกรรมวิธีในการทอ

1. แบ่งตามวัตถุดิบที่ใช้ในการทอ ได้แก่ ฝ้ายและไหม

ฝ้าย เป็นพืชเศรษฐกิจเจริญเติบโตในบริเวณพื้นที่ที่มีอากาศร้อน ลักษณะดินเป็นดินเหนียวปนทราย อากาศโปร่ง ไม่ชอบที่ร่มเงาบัง เส้นใยของฝ้ายดูดความชื้นได้ง่าย เหมาะสำหรับการทอเป็นเครื่องนุ่งห่มในเมืองร้อน เพราะเมื่อฝ้ายดูดความชื้นแล้วความชื้นจะระเหยกลายเป็น

เป็นไอ ผู้ที่สวมเสื้อผ้าด้วยผ้าฝ้ายจะรู้สึกเย็นสบาย ฝ้ายจะปลูกในเดือนพฤษภาคมต่อกับเดือนมิถุนายนหรือปลายกรกฎาคมต่อเดือนสิงหาคม ซึ่งเป็นช่วงฤดูฝน เป็นช่วงที่จะช่วยให้ฝ้ายได้รับฝนดี ครั้งประมาณ เดือนพฤศจิกายนถึงเดือนธันวาคมฝ้ายก็จะแก่และแตกนุ้ย การปลูกฝ้ายชาวบ้านจะปลูกไปพร้อม ๆ กับการปลูกข้าว ระยะเวลาที่ใช้ในการปลูกฝ้ายจนกระทั่งสามารถเก็บนุ้ยได้ใช้เวลาประมาณ 6-7 เดือน ชาวบ้านทุกครัวเรือนสามารถปลูกฝ้ายได้ แล้วนำเส้นใยของฝ้ายมาทอเป็นผืนผ้า สำหรับเป็นเครื่องนุ่งห่มและใช้สอยในชีวิตประจำวัน

ไหม เส้นใยไหมได้จากตัวไหมที่เลี้ยง โดยเริ่มต้นจากการปลูกต้นหม่อนสำหรับเป็นอาหารของตัวไหม ต้นหม่อนขึ้นได้ดีในดินเกือบทุกชนิด หม่อนต้องการความชุ่มชื้นเล็กน้อยในระยะตั้งตัว แต่เมื่อโตหม่อนจะทนความแห้งแล้งได้ดีพอสมควร การเลี้ยงไหม ตัวไหมเป็นสัตว์ชนิดหนึ่งมีลักษณะคล้ายตัวหนอนเมื่อแก่ตัวเข้าจะชักใยหุ้มตัวของมันเอง และตัวไหมจะอาศัยอยู่ภายในนั้น ชาวบ้านจะเอาใบหม่อนที่หั่นเป็นผอย ๆ ไปให้ตัวไหมกิน และเฝ้าดูแลตัวไหมชักใย ตัวไหมและใบหม่อนสามารถเลี้ยงและปลูกได้ทุกบ้าน ชาวบ้านจะเอารังไหมมาสาวเพื่อจะเอาเส้นไหมต่อจากนั้นก็นำเส้นไหมมาพอก อดย่นมาต้มพอกด้วยด่างเพื่อจับให้สีเส้นไหมเดิมออก จากนั้นนำมาตากไว้เพื่อทำให้เส้นใยไหมติดต่อกันเป็นเส้นเดียวกันตลอด แล้วจึงนำมาข้อมสี นำไปทอเป็นผืนผ้าตามที่ต้องการ เส้นใยไหมมีคุณสมบัติ คือ ลื่น มัน และยืดหยุ่นได้ดี

2. แบ่งตามกรรมวิธีในการทอ

กรรมวิธีในการทอผ้า เป็นกรรมวิธีทำให้เกิดลวดลายบนผืนผ้าในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งที่ซับซ้อนและไม่ซับซ้อน มีชื่อเรียกที่แตกต่างกันออกไป ได้แก่

ผ้ามัดหมี่ มีกรรมวิธีการทอผ้าให้เกิดลวดลายโดยการข้อมเส้น และทอเป็นหลัก โดยการข้อมเส้นไหมหรือฝ้ายให้ต่างโดยการผูกมัดทำให้เกิดช่องว่าง สีไม่ติดกัน การทอมัดหมี่แต่ละผืนต้องใช้เวลาและความประณีต จัดเรียงเส้นไหมและฝ้ายให้สม่ำเสมอคงที่ และกรรมวิธีต้องเรียงลำดับก่อนหลังเพื่อให้เกิดลวดลายสวยงาม ถูกต้อง ลวดลายก็จำสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ หรือเกิดจากการจินตนาการ การทอผ้ามัดหมี่ มี 3 แบบ คือ มัดหมี่เส้นพุ่ง (Weft Yarn) มัดหมี่เส้นยืน (Warp Yarn) มัดหมี่ทั้งเส้นพุ่งและเส้นยืน (Doubles Yarns)

ผ้าจก กรรมวิธีการทอจกเป็นการทอและปักผ้าไปพร้อม ๆ กัน การทอลวดลายบนผืนผ้าด้วยวิธีการเพิ่มด้ายเส้นพุ่งพิเศษเข้าเป็นช่วง ๆ ไม่ติดต่อกันตลอดหน้ากว้างของผ้า การกระทำโดยใช้ไม้หรือขนเม่นหรือนิ้วมือล้วงขึ้น

ผ้าจิด เป็นผ้าทอด้วยกรรมวิธีใช้ไม้เขี่ยหรือสะกิดซ้อนเส้นด้ายยืนขึ้น แล้วสอดเส้นพุ่งไปตามแนวเส้นยืนที่ถูกจัดซ้อนนั้นจึงหะการสอดเส้นด้ายพุ่งทำให้เกิดลวดลายรูปแบบต่าง ๆ ชาวอีสานเรียกว่า การทอผ้าแบบจิด มีทั้งท้องถิ่นที่ทอด้วยผ้าไหมและผ้าฝ้าย ผ้าทอลายจิดจะทอขึ้นเพื่อใช้ในโอกาสพิเศษ เช่น พิธีทางศาสนา ชาวอีสานใช้หมอนจิดเป็นของกำนัล เครื่องมือในการเก็บจิด ได้แก่ ไม้เก็บจิด ทาด้วยไม้ไผ่ หรือไม้แก่นเหลา แผ่นบางกว้างประมาณ 1 นิ้ว ยาวกว่าพิมพ์เล็กน้อย 1 อัน ไม้ซ้อนจิดทาด้วยไม้ไผ่เหลากลมเล็กยาวกว่าพิมพ์ประมาณ 20 อัน ไม้ค้ำจิด 2 อัน อันใหญ่กว้าง 5 นิ้ว อันเล็กกว้าง 3 นิ้ว เสียมปลายาให้เรียบเรียบมน

ผ้าสำหรับห่ม เป็นผ้าทำช้อยู่ในชีวิตประจำวันโดยทั่วไป อันได้แก่ ผ้าสบ ผ้าแพร เบี่ยง ผ้าคลุมไหล่ ผ้าพาดเฉียง ผ้าคาดอก เป็นต้น

ผ้าในพิธีกรรมทางศาสนา เป็นผ้าที่ใช้ในพิธีและโอกาสต่าง ๆ ที่สืบเนื่องทางศาสนา ได้แก่ ผ้าขาว ผ้าดิบ ผ้าสบง ผ้าจีวร ผ้าห่อคัมภีร์ เป็นต้น

ผ้าแพรวา เป็นผ้าทอมือ เป็นกรรมวิธีการทอผ้าเพื่อให้เกิดลวดลายเป็นลักษณะผสมกันระหว่างลายจิดกับลายจก ใช้ไหมเส้นละเอียดส่วนทั้งผืนพื้น และไหมที่ทอให้ลวดลายของจกและแพรวาต่างกัน รวมทั้งจกใช้เป็นผ้าต่อชิ้น แพรวาใช้เป็นผ้าห่มเฉียงไหล่การทอผ้าแพรวาต้องมีหลาย ๆ ลายอยู่ในผ้าผืนเดียวกันใช้เป็นผ้าแถบชั้น ผ้าสบเบี่ยงไหล่

ผ้ายกดอก มีกรรมวิธีการทอให้เกิดลวดลายโดยการยกตะกอลายเส้นยืน แต่ไม่ได้เพิ่มเส้นด้ายยืนหรือพุ่งพิเศษเข้าไปในผืนผ้า และในบางครั้งการยกดอกจะมีการเพิ่มด้ายเส้นพุ่ง จำนวนสองเส้นหรือมากกว่านั้นเข้าไป ลวดลายที่ทอจะเป็นลายที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต สิ่งแวดล้อม และความเชื่อทางศาสนา อันได้แก่ ลายปราสาท ลายธรรมาสน์ ลายสัตว์ ลายพืช ลายจากสิ่งของเครื่องใช้ และลายเรขาคณิต นอกจากนี้ ผ้าทอจะเรียกตามสถานที่ทอก็ได้ เช่น ผ้าทอเกาะยอ และผ้าทอหมี่เรียง เป็นต้น

บทที่ 3

วัฒนธรรมการทอผ้าของไทยพวน บ้านหาดเสี้ยว และบ้านป่าแดง

วัฒนธรรมการทอผ้าของไทยพวนบ้านป่าแดงจะเป็นการทอผ้าไหมประดิษฐ์มัดหมี่ ในขณะที่ไทยพวนบ้านหาดเสี้ยวจะเป็นการทอผ้าที่เรียกว่าผ้าซิ่นตีนจก ซึ่งจะมีรายละเอียดแตกต่างกันออกไปดังต่อไปนี้

1. การทอผ้าไหมมัดหมี่บ้านป่าแดง จังหวัดพิจิตร

การทอผ้าไหมมัดหมี่บ้านป่าแดงจังหวัดพิจิตร ได้รับการส่งเสริมจากอุตสาหกรรมจังหวัดพิจิตร ถือเป็นอาชีพเสริมรายได้ดีเป็นอย่างดี ชาวไทยพวนที่ว่างจากการทอผ้า จะมาช่วยหรีหรือและคันหมี่ ส่วนหน้าที่การทอจะเป็นของผู้หญิงไทยพวน กระบวนการทอผ้ามัดหมี่ของชาวบ้านมักจะทำกันเฉพาะด้าน ได้แก่ การทอ การมัดหมี่ การเดินด้าย การเก็บเหา การหรีหรือ ไหมที่นำมาทอเป็นไหมประดิษฐ์จากกรุงเทพฯ การปลูกหม่อนเลี้ยงไหมไม่มีผู้ใดปลูกในปัจจุบัน คงมีแต่คาบอกล่าของคนเฒ่าคนแก่เกี่ยวกับการนำเมล็ดฝ้ายมาอ้าว ล้อม และเข็นออกมาเป็นเส้นฝ้าย การย้อมหรือย้อมไหมในปัจจุบันใช้สีย้อมทางวิทยาศาสตร์ การย้อมโดยธรรมชาติอย่างเดิมในคนรุ่นใหม่มิมีทำแล้ว การใช้กี่ทอผ้าของชาวไทยพวนบ้านป่าแดงเป็นที่แบบกี่กระตุก

ผ้าไหมมัดหมี่บ้านป่าแดงมีหลายชนิด เช่น ผ้าไหมมัดหมี่สามกษัตริย์ ผ้าไหมมัดหมี่สามกษัตริย์ทั้งใส่ดินและไม่ใส่ดิน หมี่ใหญ่ หมี่เปียง หมี่ทั้งตัว หมี่ถี่ หมี่ข้อย หมี่ชะ และหมี่สอด หมี่ทุกชนิดที่กล่าวมาแล้วข้างต้นจะมีลวดลายเลียนแบบต้นไม้และดอกไม้ธรรมชาติ ลายเรขาคณิตและลายประยุกต์โดยนำลวดลายจากท้องถิ่นอื่นมาผสม ลวดลายดังกล่าว ได้แก่ลายนาค ลายดอกมะตูม ลายดอกพิกุล ลายดอกฉัตร เป็นต้น

ผ้าไหมมัดหมี่สามกษัตริย์ไม่ใส่ดิน จะมีลักษณะการสอดไหมหรือด้ายสลับกันไปดังตัวอย่างต่อไปนี้

จัดดอกขาวเส้นเดียว

สอดฝ้ายเหลืองหนึ่งเส้น

พั่นน้ำเงินสี่เส้น

เจียวสองเส้น

พื้หน้าเงินสี่เส้น

พื้แดงสี่เส้นแถบลายดอกพิกลแปดเส้น

พื้หน้าเงินสิบเส้น

จัดดอกขาวหนึ่งเส้น

สอดฝ้ายสีเหลืองหนึ่งเส้น

พื้หน้าเงินสี่เส้น

ในปัจจุบันชาวไทยพวนบ้านป่าแดงยังคงใช้ผ้าจิดสมัยโบราณรุ่นปู่ตาอายุที่สิบทอดมาถึงลูกหลานในพิธีต่าง ๆ เช่น ผ้าคลุมหัวนาคใช้คลุมหัวนาคในพิธีบวชพระ ปลอกหมอนลายจิดใช้ในกองบวชหรือถวายพระในเทศกาลทอดกฐิน ผ้าม่วงเดิมเป็นผ้าที่เจ้าป่าวาใช้นุ่งในพิธีแต่งงาน แต่ปัจจุบันนำมาเป็นผ้าคลุมพานขันหมากเอก เลื่อมะกะแล้ง เป็นเสื้อที่หญิงสาวชาวพวนใช้สวมในพิธีแต่งงานและพาดไหล่ด้วยผ้าขาวม้าพ้ายรัดง สำหรับผู้ชาย เดิมนุ่งผ้าม่วงสวมเสื้อคอกลมสีขาว มีผ้าขาวม้าอีร์ปะคาดเอว ในประเพณีกาฟ้าหญิงชาวไทยพวนจะคาดสไบแจ่มองซึ่งเป็นผ้าที่ใช้คาดหน้าอกและใช้ผ้าคล้องคอซึ่งเป็นผ้าสีต่าง ๆ ผ้าถุงหญิงชาวพวนนุ่งผ้าขึ้นหมัดหมี่

นอกจากที่กล่าวมาแล้ววัฒนธรรมและการทอผ้าของไทยพวน ยังสะท้อนให้เห็นในรูปของคำพังเพย คำทาย และการเล่นที่แสดงให้เห็นถึงการทอผ้าของไทยพวนที่มีมานานแล้ว ดังเช่น

คำพังเพย

"คนใจดีแก้ฝ้าย คนใจฮ้ายแก้ไหม"

หมายถึง คำเปรียบเปรยระหว่างไหมกับฝ้าย ไหมจะปั่นยากต้องระมัดระวังเพราะขาดง่ายจึงต้องอาศัยคนมีจิตใจเยือกเย็น ถ้าใจร้อนก็จะทำไม่สำเร็จ

"เฮาสีเป็นแม่หม้าย ผัวตายหนีจาก เจ้าจะพราดลูกเป็นกาพร้า ใพลีเลี้ยงชอยดู แม่จะลงเซ็นฝ้าย เดือนหงายเว้าผู้ปาว แม่สิหาพอน้ำ มาเลี้ยงให้ใหญ่สูง"

คำพังเพยนี้ หมายถึง หญิงหม้ายที่สามีสิ้นชีวิตแล้ว ต้องประสบกับความยากลำบากในการหาเลี้ยงบุตร ความตอนนีสะท้อนให้เห็นว่าหญิงสาวสมัยก่อนใช้เวลาว่างยามค้าคินนั่งทอผ้าไว้ถนุเรือน ขณะเดียวกันก็เป็นช่วงเวลาและโอกาสที่หนุ่มจะมาเที่ยวคุยกับหญิงสาวจนกระทั่งตกลงใช้ชีวิตร่วมกันในที่สุด

"แม่วัลลาผสมฝ้าย ดึงหลายย่านมั่วกั่ว ยายเอ๋ย อยู่ผสมดอกฝ้าย สายดึงมาเหมือน
สายฝ้าย สายดึงไปเหมือนสายป่าน คอย่านแต่สายฝ้ายบ่แน่นอน"

คำพังเพยนี้ หมายถึง หญิงสาวที่มีหนุ่มมาชอบพอ และเปรียบเปรยความรักของหญิง
สาวเกรงว่าความรักจะไม่มั่นคง เพราะฝ้ายมักจะขาดง่าย

"แม่บุญค้ำบุญชูว่าได้ผู้ผู้ ใต้ชู้ผู้ดี ดีกันเมื่อร้อยเทื้อ" เป็นคำให้พรของผู้เฒ่าผู้แก่ให้
ได้ครอบครัวที่ดี

คำทาย

แม่มันร้องอื้อ ลูกมันพิ้องล่อง (หลา)

สองเสาเก้าห้อง ฟีน้องมาฉามบ่มีที่อยู่ (หลา)

หลาบผสมฝ้าย ดึงหลายย่านแต่กั่ว อีวบ่ผสมดอกฝ้าย แสนกี่ป้อนก็เล่าคาย (เครื่องอื้อ
ฝ้าย)

การเล่น

การเล่นที่สะท้อนวัฒนธรรมการทอผ้าของชาวไทยพวน คือ การเล่นนางกวัก
อุปกรณ์ในการเล่น ได้แก่ การทำตัวนางกวักและเครื่องเช่น ตังนางกวักจะนำเอาตัวกวักซึ่งเป็น
เครื่องมือที่ใช้ในการทอผ้า มีลักษณะเป็นตัวจักสานรูปกลมรูปรีเหมือนตาชะลอมคล้ายกะทอหญ
รดยปักดิษฐ์สำหรับพันเส้นด้าย หรือเส้นไหมก่อนจะนำมาตั้งลายกับทูก หลังจากได้ตัวกวักแล้วจะนำ
กะลามะพร้าวด้านที่มีรูมาร้อยเชือกมัดกับหัวกวัก เพื่อสมมุติให้ดูเป็นรูปศีรษะคนแล้วนำมาบังหรือไม้
รอกขนาดยาวรดยประมาณ 1 วา นำมาเสียบกลางตัวกวัก สมมุติให้เป็นแขนของนางกวัก ต่อจาก
นั้นนำนางกวักที่มีหัวมีแขนแล้วมาใส่เสื่อ เสื่อที่ใช้เป็นเสื่อชานาเสื่อสวมลงบนตัวกวัก

การเล่นนางกวัก หนุ่ม ๆ สาว ๆ ก็จะพากันนั่งล้อมวงนางกวัก แล้วให้ผู้หญิงสอง
คนจับกวักที่ตรงเครื่องแล้วอยู่คนละข้าง คนอื่น ๆ ก็นั่งล้อมวงร้องเพลงนางกวัก เชิญวิญญาณ
นางกวักลงมาเข้าตัวกวัก เพลงที่ร้องมีเนื้อเพลงดังนี้

"นางกวักเอ๋ย นางกวักเจ้าแม่กวัก เจ้าแม่ยักษ์ เจ้าแม่แยยยอ คนยกคนยอให้สูง
เพียงช่างเจ้าอวดอ้างตาทุกเดือนหงาย ตกดินกทรายเดือนแจ่ง เอ็ดแฉ่งแม้ง นางฟ้าลงมา นา
สิดาแกว่งแขนต่องแต่ง ต้องแต่ง"

เมื่อร้องเพลงกลับไปกลับมา ผีนางกวักก็จะลงมาเข้ากวัก เมื่อเข้าแล้ว ก็สามารถ
จะทำในสิ่งที่คนรอบข้างขอให้ทำ เช่น ทายชื่อคน ทายชื่อเนื้อคู่ วิธีทายนางกวัก คือใช้แขนไม้
เขียนหนังสือกับพื้นดินรอยหญิงที่ถือกวักไม่รู้ตัวหนังสือเลย แต่นางกวักก็สามารถเขียนให้คนที่ล้อม
วงอ่านได้เป็นที่สนุกสนานในการเล่น

ความเชื่อ

ในด้านความเชื่อวันใดก็ตามที่มีคนตาย เกิดขึ้นในหมู่บ้าน หรือในช่วงประเพณีการทำ
ชาวบ้านจะงดการทอผ้าในวันนั้นทันที มิฉะนั้นคนในบ้านอาจได้รับอันตรายหรือล้มเจ็บลง ปัจจุบัน
ความเชื่อนี้เริ่มลดน้อยลงลง เหลือแต่ผู้เฒ่าผู้แก่ เท่านั้นที่ยังคงมีความเชื่อเช่นนี้อยู่

2. การทอผ้าตีนจกบ้านหาดเสี้ยว จังหวัดสุราษฎร์

การทอผ้าตีนจกที่บ้านหาดเสี้ยว จังหวัดสุราษฎร์ จะยังคงลักษณะการทอผ้าแบบโบราณ
ทั้งในด้านเครื่องมือการทอ วัสดุการทอ วิธีการทอ และศาสตร์ ที่ใช้ในการทอผ้าของไทยพวนที่
บ้านหาดเสี้ยวจะเป็นที่ที่เรียกว่าก๊อคอก เมื่อเริ่มซื้อด้ายมาเป็นใจ จะเริ่มต้นจากกระบวนการทอผ้าโดย
การคว้างฝ้าย นำด้ายที่คว้างเสร็จแล้วไปต้มน้ำข้าว ทิ้งไว้สักคืนหนึ่งเพื่อให้ด้ายเหนียว แล้วจึงนำ
ไปตากแดด จากนั้นนำฝ้ายที่ตากแดดจนแห้งมากไว้กับเครื่องกวักฝ้ายเพื่อนำไปปั่นฝือและสีหุเก็บ
หาขึ้นลายเพื่อใช้ทอต่อไป การทอผ้าตีนจกเป็นผ้าหน้าแคบที่มีลวดลายพิเศษใช้เป็นเชิงผ้าชั้นของ
ผู้หญิงพวนหาดเสี้ยว ผืนผ้าถุงที่ตีนจกจะนำไปประดิษฐ์ ได้แก่ ชันมุก ชันตาเติบ ชันเงิน การทอผ้า
ตีนจกผืนหนึ่งอย่างรวดเร็วสุดใช้เวลา 10-15 วัน วิธีการจกมีหลายชนิด เช่น จกยก จกหน้าเอา
หลัง จกหลังเอาหน้า และจกริบบราณ เป็นต้น

ลักษณะของตีนจกจะทำเป็นลวดลายมีลักษณะดังต่อไปนี้ คือ

1. ลายกระหนาบขน เป็นลายที่ทอแถบขนสุดของตีนจกทำเป็นช่อง ๆ ทุกลายจะ
มีลายกระหนาบขนสุดเป็นช่องลายนกคุ้ม แล้วจะสอดไหมคั่น ช่องที่ 2 ถัดมาจะทำเป็นลายนกส่วน

มากจะเป็นลายนกหมู่หรือนกคาบ ความแตกต่างของลายนกหมู่หรือนกคาบคือ นกหมู่จะทอเป็นรูปนกติดต่อกันไปในขณะที่ลายนกคาบนิยมทอเป็นรูปนกสลับกับลายดอกไม้ ในช่องที่ 3 ของลายกระหนาบบนจะทอเป็นลายดอกไม้ประดับและโรหังะ ในช่องที่ 4 จะทอเป็นลวดลายเครือเถา ที่นิยมทาก็จะมี 3 ลาย คือลายสร้อยหมาก พันคิ่ง หรือพันปลา ในช่องที่ 5 จะทอเป็นลายเส้นด้ายที่เรียกว่าเครือขอ ลายกระหนาบบนสามารถแสดงตามแผนผังได้ดังนี้

นกคุ้ม

นกคาบ/นกหมู่

ดอกไม้/โรหังะ

สร้อยหมาก/พันคิ่ง/พันปลา

เครือขอ

2. ลายดอก จะเป็นการทอในช่องที่ใหญ่ที่สุดมีขนาดความกว้าง หนึ่งในห้าของความยาวของตีนจกทั้งหมด ประมาณ 28 เซนติเมตร ลายดอกนั้นจะทอเป็นลวดลายต่าง ๆ ที่มีชื่อตามชื่อของลายตีนจกที่กล่าวมาแล้ว อดยบกตีนช่องลายดอกจะทอเป็นขาซึ่งจะเป็นลวดลายรูปสามเหลี่ยมและดอก คือลายต่าง ๆ ทาเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

3. ลายกระหนาบล่าง จะมีลักษณะเป็นลวดลายช่อง ๆ เช่นเดียวกับลายกระหนาบบน เริ่มจากช่องที่ 5 ของลายกระหนาบบนขึ้นไปถึงช่องที่ 2 แต่ในช่องสุดท้ายคือช่องที่ 5 ของลายกระหนาบล่าง จะทอยกเป็นชายผ้าที่เรียกสร้อยสา

เครือขอ

สร้อยหมาก/พันคิ่ง/พันปลา

ดอกไม้/โรหังะ

นกคาบ/นกหมู่

สร้อยสา

ลวดลายตีนจกที่นิยมทอกันที่หาดเสี้ยว ลายโบราณจะมีอยู่ 9 ลาย ได้แก่ ลายดอกเครือน้อย ลายดอกเครือกลาง ลายดอกเครือใหญ่ ลายดอกสิบสองหน่วยตัด ลายดอกมนสิบหก ลายดอกน้ำอ่าง สายสองห้อง ลายแปดขอ และลายสี่ขอ ลวดลายที่นอกเหนือจากที่กล่าวมานี้เป็น

ลวดลายที่นำเอาลวดลายของไทยท้องถิ่นมาประยุกต์ผสมกับลายของหาดเสี้ยว เช่น ลายดอกบัวคว่ำ บัวหงาย ลายดอกบัวไหล ลายดอกสองห้องใหญ่ และลายดอกมนสิบหกประยุกต์ เป็นต้น รายละเอียดของลวดลายต่าง ๆ บนผ้าทอตีนจก บ้านหาดเสี้ยวมีดังต่อไปนี้

1. ดอกเครือน้อย การทอเป็นดอกเครือน้อย ถ้าดูจากแนวบนสุด จะประกอบด้วย ลายชนิดต่าง ๆ ดังนี้

นกคุ้ม

นกคาบ

โห้หะ - เป็นลายยกเส้น

พันปลา

เครือขอ

ขา

ดอกเครือน้อย

เครือขอ

พันปลา

โห้หะ

นกคาบ

สร้อยสา - คือเชิงของตีนจก

2. ดอกเครือกลาง ประกอบด้วย

ดอกนกคุ้ม นก 2 ตัวหันหน้าเข้าหากัน

ดอกนกคาบ เป็นรูปนก 2 ตัวคาบดอกไม้อยู่ตรงกลาง บางทีก็ทำเป็นรูปดอกไม้
ระหว่างนก ก็เรียกดอกนกคั่น

ดอกหมี

สร้อยหมาก

เครือขอ

ขา
 ดอกเครือกลาง
 เครือขอ
 สร้อยหมาก
 ดอกหมี
 นกคาบ
 สร้อยสา

3. ดอกเครือใหญ่ ประกอบด้วย

นกคุ้ม
 นกคาบ
 ดอกหมี
 พันปลา (แฮ้วปลา) เป็นลายยกเส้นสีขาว
 เครือขอ
 ขา
 ดอกเครือใหญ่
 เครือขอ
 พันปลา
 ดอกหมี
 นกคาบ
 สร้อยสา

4. ดอกสิบสองหน่วยตัด ประกอบด้วย

นกคุ้ม
 นกหมี
 ดอกหมี
 พันตั้ง เป็นการทอโดยใช้ด้ายสอดขึ้น 3 ลง 1

เครือขอ

ขา -แบ่งออกเป็น 2 อย่างคือ ขาพันกับขาติดกับก้านในที่นี้ใช้สายแบบขากาบ
ดอกสิบสองหน่วยตัด -มีลักษณะเป็นรูปสายขอ 12 ขอ ล้อมรอบดอกไม้ที่ทอไว้
ตรงกลาง

เครือขอ

พันกิ่ง

ดอกหมี

นกหนู

สร้อยสา

5. ดอกมณีสืบหก ประกอบด้วย

นกคุ้ม

นกคาบ

ดอกหมี

พันกิ่ง

เครือขอ

ขาพัน

ดอกมณีสืบหก -ทำเป็นรูปคล้าย ๆ สิบสองหน่วยตัด แต่ขอที่ล้อมรอบดอกไม้มี
16 ขอ

เครือขอ

พันกิ่ง

ดอกหมี

นกคาบ

สร้อยสา

6. ดอกน้ำอ่าง ประกอบด้วย

นกคุ้ม

นกหมู่

ดอกหมี

พื้ปลา

เครือขอ

ขาพัน -หมายถึงขานก ในลายนี้มีนกคุ่มอยู่ข้างใน

ดอกน้ำอ่าง -ทอเป็นรูปนกหงส์ 2 ตัวคาบดอกไม้

เครือขอ

พื้ปลา

ดอกหมี

นกหมู่

สร้อยสา

7. ดอกสองห้อง ประกอบด้วย

นกคุ่ม

นกคาบ

ดอกหมี

ไต้ป่าซ้อ -หมายถึงไต้ปลาช่อน ทอเป็นลายยกแบบขดเป็นสัญลักษณ์ของไต้ปลา

เครือขอ

ขาพัน

ดอกสองห้อง -ทอเป็นรูปนกหงส์ 2 ตัว คาบดอกไม้ มีนกคุ่ม 2 ตัวอยู่บนดอกไม้

เครือขอ

ไต้ป่าซ้อ

ดอกหมี

นกคาบ

สร้อยสา

2. ลายตีนจกประยุกต์ เป็นการนำลายที่เป็นที่นิยมของลาวพวนในแถบราชบุรี นำมาเปลี่ยนกับลายดอกที่ทอดตรงกลางของตีนจกหาดเสี้ยว แต่ลายกระหนาบต่าง ๆ เช่น นกคุ้ม เครือขอ ฯลฯ ก็ยังใช้ของหาดเสี้ยว คงไว้ตามเดิม

2.1 ดอกบัวคว่ำบัวหงาย เป็นการนำดอกบัวของราชบุรีมาใช้ แต่เอาสีและลายของหาดเสี้ยวใส่ประกอบ ดังนั้นจากในภาพจะเห็นว่า ลายดอกบัวคว่ำบัวหงาย ประกอบด้วย

นกคุ้ม

นกคาบ

ดอกหมี

พื้นปลา

เครือขอ

ขาแบบดอกสองห้อง

ดอกบัวคว่ำบัวหงาย มีลักษณะคล้ายสิบสองหน่วยตัด แต่ขอของดอกบัวคว่ำบัวหงายทำเป็นรูบงออก ส่วนลายสิบสองหน่วยตัดทำเป็นรูบงเข้า

เครือขอ

พื้นปลา

ดอกหมี

นกคาบ

สร้อยสา

2.2 ดอกสองห้องใหญ่ เป็นลายผสมของตีนจกหาดเสี้ยวกับจกราชบุรี เช่นกัน องค์ประกอบของลายดอกสองห้องใหญ่ จะมีลายกระหนาบบน แทนนกคุ้ม เป็นลายของไทยพวนราชบุรี

พื้นปลา

พนม

เครือดอกบัวทอง

ขา - เป็นของหาดเสี้ยว

ดอก - ด้านนอกเป็นของราชบุรี ด้านในเป็นของหาดเสี้ยว

ขา

เครื่องดอกบัวทอง

พนม

สร้อยสา

2.3 ดอกมณีสืบหกประยุกต์ ประกอบด้วย

นกคุ้ม

นกคาบ

ดอกหมี่

เครื่องชอกลับ - เป็นของบ้านป่าจั่ว ตำบลหาดเสี้ยว

พื้นปลา

ขา - อาจจะลายแบบขานกก็ได้ ซึ่งตามปกติจะใช้ลายขาที่เรียกว่า ขาพัน

ดอกมณีสืบหก

พื้นปลา

การแต่งกายของชาวไทยพวนหาดเสี้ยว

การแต่งกายของชาวไทยพวนหาดเสี้ยวในสมัยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จะแบ่งเพศ อายุ โดยสังเกตได้จากสีและชนิดของเสื้อผ้า แต่ปัจจุบันในชีวิตประจำวันก็จะแต่งกาย เหมือนชาวไทยทั่วไป การแต่งกายของชาวไทยพวนเดิมจะแต่งกายโดยนุ่งโจงกะเบน มีผ้าขาวม้าคาดเอวไม่สวมเสื้อ แต่เวลาไปทำไร่ ทำนา จะสวมเสื้อคอตั้งแขนยาวสีน้ำเงิน หญิงสาวพวนที่ยังไม่แต่งงาน จะนุ่งผ้าที่เรียกว่า ชิ้นเงิน ซึ่งเป็นผ้าฝ้ายสีดาปนสีเขียวทอสลักเส้นด้ายกัน ชิ้นเงินจะเป็นผ้าที่ใช้นุ่งในโอกาสทั่วไป ในโอกาสพิเศษ เช่นทำบุญหรือในพิธีต่าง ๆ จะนุ่งซินตีนจก หรือซินตีนแดง ซินตีนจกเป็นผ้าซินที่มีเชิงเป็นลายตีนจก ถ้าเป็นตีนจกพื้นแดงเรียกว่า ชิ้นตีนแดง ผ้าที่นุ่งของหญิงสาวพวนมักนิยมแทรกสีเหลืองลงไปเวลาทอ สำหรับเสื้อจะเป็นผ้าแถบคาดปิดหน้าอก ทอเป็นผืนยาว เรียกว่า ผ้าขาวม้าแฮ้งตุ้ สำหรับหญิงที่แต่งงานแล้วผ้าที่นุ่งจะเปลี่ยนเป็นซินตีนกับซินตาเต็บ ซึ่งเป็นผ้าที่ใช้ด้ายสีแดงและสีดาทอสลักกันเป็นแถบ สีดาจะใช้ตัวผ้า สีแดงจะใช้เป็นเชิงและถ้าแต่งในโอกาสพิเศษก็จะเป็นผ้าที่นุ่งซินมุกตีนจก

ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการทอผ้า

ในสมัยก่อนหญิงสาวไทยพวกหาดเลี้ยวเมื่อจะเข้าพิธีแต่งงานจะต้องเตรียมข้าวของเครื่องใช้สำหรับเจ้าบ่าว เช่น ผ้าจืด ผ้าขาวม้า ถูย่ามแดง และผ้าเช็ดหน้า เพื่อใช้ในพิธีแต่งงานและหลังแต่งงาน สำหรับผู้ชายจะใช้หีบเหล็กสำหรับใส่เสื้อผ้าและเงินเสียน, เงินदान อุบมะ สำหรับใส่เงินค่าสินสอด จำนวน 12 บาท 50 สตางค์ ใส่ไว้ในถูย่ามแดงและดาบอีกหนึ่งเล่มมาชำระพายุเพื่อป้องกันโรคระบาดอันตราย สำหรับผู้ชายหาดเลี้ยวเมื่อถึงเวลาบวชจะต้องมีผู้หญิงซึ่งเป็นคู่รักหากองบวชให้ ซึ่งกองบวชจะต้องประกอบไปด้วยเครื่องอัฐบริวาร ได้แก่ ผ้ากึ่ง ผ้าคลุมหัวช้าง ฟ้านั่ง ผ้ากราบพระและผ้าห่อคัมภีร์

บทที่ 4

วงจรรสัพท์ในวัฒนธรรมการทอผ้า

วงจรรสัพท์ที่ใช้ในวัฒนธรรมการทอผ้าทั้งไทยพวนบ้านป่าแดง และไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว ในด้านเครื่องมือและวัสดุการทอ ด้านลวดลายการทอ ด้านเทคนิคการทอ และด้านความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรม สามารถเรียงตามลำดับหมวดหมู่ได้ดังต่อไปนี้

1. วงจรรสัพท์สิ่งทอกับความเชื่อ เรื่องประเพณี พิธีกรรม และศาสนา
2. วงจรรสัพท์สิ่งทอกับการแต่งกายในชีวิตประจำวัน
3. วงจรรสัพท์เทคนิคการทอ
4. วงจรรสัพท์ลวดลายการทอ
5. วงจรรสัพท์ เครื่องมือและวัสดุการทอ

1. วงจรรสัพท์สิ่งทอกับความเชื่อ เรื่องประเพณี พิธีกรรม และศาสนา

รายการศัพท์

ผ้ากั้น	(น)	ผ้ากั้น, ผ้าม่าน ผ้าสำหรับบังแดด
ผ้ากาบ	(น)	ผ้าสำหรับรองกราบพระ
ผ้ากั้น	(น)	ผ้ายีนส์นั้ ๆ
ผ้าขาวม้าตาอีโรปะ	(น)	ผ้าขาวม้าผู้ชายมีลวดลายเป็นตาสี่เหลี่ยมจตุรัส ทอเป็นสีต่าง ๆ ใช้เป็นผ้าคาดเอวในพิธีแต่งงาน
ผ้าขาวม้าพายรดอง	(น)	ผ้าสีขาวผืนบาง ๆ ใช้สำหรับพาดไหล่หญิงสาวใน พิธีแต่งงาน
ผ้าจิด	(น)	ผ้าที่ทำเป็นลวดลายต่าง ๆ อดยใช้ไม้เก็บเส้นด้าย แทนการยกตะกอล ผ้าจะเป็นรูปทรงเรขาคณิตต่าง ๆ
ผ้าจิดกาบ	(น)	ผ้าบลอกหมอนทอเป็นลวดลายจิด ใช้คลุมแทนหมอนจิด
ผ้าคลุม	(น)	ผ้าจีวร (ผ้าสำหรับห่มคลุมของพระ)
ผ้าคลุมหัวช้าง	(น)	ผ้าที่ใช้คลุมหัวช้างในพิธีบวชนาค เมื่อนานาคขึ้นนั่ง แห่ไปวัด

ผ้าคลุมหัวนาค	(น)	ผ้าสำหรับคลุมหัวนาคในพิธีบวช ทอด้วยลวดลายจิต เป็นรูปช้างม้า
ผ้าคล้องคอ	(น)	ผ้าบาง ๆ มีหลากสี ใช้สำหรับคล้องคอ
ผ้าเช็ดหน้า	(น)	ผ้าเช็ดหน้าใช้เช็ดหน้าหลังจากล้างหน้าตอนเช้า
ผ้าตีนแดงแข็งตู้	(น)	ผ้าชิ้นของหญิงสาวที่ยังไม่ได้แต่งงาน ตีนชั้นจะเป็น สีแดง
ผ้าตีนดำแข็งตู้	(น)	ผ้าชิ้นสำหรับหญิงสาวที่แต่งงานแล้ว ตีนชั้นจะเป็น สีดำล้อมด้วยสีมะเกลือ หรือสีตีนคราม
ผ้านั่ง	(น)	ผ้าสำหรับภิกษุนั่งขณะฉันภัตตาหาร
ผ้าม่วง	(น)	ผ้าสำหรับผู้ชายโบราณใช้นุ่งในพิธีแต่งงาน เรียก อีกอย่างว่า ผ้าบาง ปัจจุบันบ้านป่าแดง นามมาใช้ หุ้มพานพั้นหมากเอก
ผ้าสะเงียบ	(น)	ผ้าอังสะ
ผ้าห่อคัมภีร์	(น)	ผ้าสำหรับห่อคัมภีร์ในขณะขึ้นเทศน์บนธรรมาสน์
ผ้าฝ้ายมุงคูน	(น)	ด้ายมงคลต่าง ๆ เช่น ด้ายมงคลแปด
ผ้ายสายสิญจน์	(น)	ด้ายสายสิญจน์
หมอนแก้ว	(น)	เป็นหมอนโบราณปลูกหมอนทำด้วยผ้าซิดกาบ สามารถใส่ไส้หมอนย่อยได้ 8 ใบ และมีรูกลวง 1 ช่อง
หมอนจิตจก	(น)	หมอนโบราณที่สอดไส้สาลีเป็นชั้น ๆ ปลูกหมอน ทำเป็นลวดลายจิตรูปต่าง ๆ
หมอนเฒ่า	(น)	หมอนที่ใช้ในพิธีการบวชนาค
หมอนฮัก	(น)	หมอนโบราณที่ทำด้วยผ้าซิดกาบปลูกหมอนสามารถ ใส่หมอนเล็กได้ 6 ใบ
สะเงียบ	(น)	ผ้าอังสะ
สูกเสื่อผ้า	(น)	พิธีสวมเสื่อผ้าในวันเถลิงศก

เสื้อมะกะแล้ง	(น)	เสื้อที่หญิงบ้านป่าแดง ใช้ในพิธีแต่งงาน มีลักษณะคล้ายเสื้อคอกระเช้า
อุบมะ	(น)	เครื่องจักสานทำด้วยไม้ไผ่ลักษณะมีฝาปิด เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 10-15 ซม. ใช้สำหรับใส่หมาก ใบเงิน ใบทอง ใบขอสาวในพิธีแต่งงาน

2. วงจรศัพท์สิ่งทอกับการแต่งกายในชีวิตประจำวัน

รายการศัพท์

ขะม้า	(น)	ผ้าขาวม้า
ซาก้อม	(น)	เป็นชื่อกางเกงขาสั้นชนิดหนึ่งที่เรียกว่า "กางซาก้อม"
ซากบ	(น)	เป็นชื่อกางเกงข้านชนิดหนึ่ง สั้นกว่ากางเกงซาก้อม
เงินฮ้าง	(น)	เงินโบราณแบบหนึ่ง ทำเป็นแท่งยาวมีร่องลึกตรงกลางไปตามทางยาว
เงินฮ้อย	(น)	เงินโบราณชนิดหนึ่ง มีค่าเป็นร้อย
ชั้นดาบึก	(น)	ชั้นที่ทอด้วยด้ายยืนสีดำด้ายคือสีดำสลับด้ายคือสีแสด
ชั้นดาพาดน้อย	(น)	ชั้นตีนจกชนิดหนึ่งของไทยพวนหาดเสี้ยว
ชั้นดาหว่า	(น)	ชั้นตีนจกชนิดหนึ่งของไทยพวนหาดเสี้ยว
ชั้นน้าอ้อย	(น)	ชั้นตีนจกชนิดหนึ่งของไทยพวนหาดเสี้ยว
ชั้นมุก	(น)	ชั้นตีนจกชนิดหนึ่งของไทยพวนหาดเสี้ยว
ชั้นล้วน	(น)	ชั้นตีนจกชนิดหนึ่งของไทยพวนหาดเสี้ยว
ชั้นอ้อมแดง	(น)	ชั้นตีนจกเป็นหนึ่งของหาดเสี้ยว
ซ้องผม	(น)	เครื่องประดับมวยผม
เตี้ยว	(น)	ผ้าเตี้ยว
ถง	(น)	ถูงย่าม
ถงกะเที้ยว	(น)	ถูงย่ามใส่ของกระจุกกระจิก
ถงน้อง	(น)	ถูงเท้า
แถบ	(น)	ผ้าสไบ ผ้าแถบ

เบี่ยงผ้า	(น)	วิธีการห่มผ้าให้เฉียง
บัวรัง	(น)	เป้ากางเกง
ผ้าจี๋ฮ้าย	(น)	ผ้าจี๋ริ้ว
ผ้าคูป	(น)	ผ้าที่ทอด้วยด้ายควบกัน
ผ้าเคียนนม	(น)	ผ้าคาดอกมีสีต่าง ๆ สวยงามสำหรับหญิงสาวที่ยังไม่ได้แต่งงาน
ผ้าตาแหล	(น)	ผ้าที่ทอเป็นตาโต ๆ สำหรับทำผ้าขาวม้า หรือรัง
ผ้าตุ้ม	(น)	ผ้าสำหรับห่มหรือคลุม
ผ้ารง	(น)	ผ้าชั้น หรือผ้าถุง
ผ้าถง	(น)	ผ้าชั้น ผ้าถุง
ผ้าถือ	(น)	ผ้าขาวม้า ผ้าสไบ
ผ้าแถบ	(น)	ผ้าสไบ
ผ้าพัน	(น)	ผ้าที่ทอโดยไม่มีการยกดอก ด้ายพุ่งจะเป็นด้ายสีเดียวโดยตลอด
ผ้ายกดอก	(น)	ผ้าที่ทอโดยใช้ไม้ปั่นเกล็ดยกคือ แล้วสอดกระสวยเพื่อให้เป็นลวดลายต่าง ๆ การจะเป็นลวดลายขึ้นอยู่กับการผูกเหวสูงสุดจะมี 20 เหว ต่ำสุดมี 10 เหว
ผ้าห่มตาแดง	(น)	ผ้าอังสะ
ผ้าห่มวาด	(น)	ผ้าสำหรับปูที่นอนหรือปูโต๊ะ ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัดเล็ก พื้นสีขาวริมผ้าทอสีแดง
ผ้าหลบบ่อน	(น)	ผ้าปูที่นอน
ผ้าเหน็บเดี่ยว	(น)	ผ้านุ่งโจงกะเบน
ผ้าแหง	(น)	ผ้าโปร่ง ใช้บุทำผ้าห่มนมหรือทำเครื่องชั้นลูกกึ่งลูกปลา
สไบแจ่มอง	(น)	ผ้าสไบที่เข้าคาดอก เรียกผ้าคาดอก หรือผ้าเคียนนม
รัง	(น)	กางเกง

โรสกีอม	(น)	กางเกงขาสั้น กางเกงขานำ
โรสบขา	(น)	ถุงเท้า
โรสขายาว	(น)	กางเกงขายาว

3. วงจรศัพท์เทคนิคการทอ

รายการศัพท์

เก็บจิต	(น)	วิธีการทาลายดอกผ้าชนิดหนึ่ง มักเป็นลวดลายทรงเรขาคณิต
เก็บเหา	(น)	วิธีการนำเอาด้ายยืนสอดเข้าไปกับเหา จนครบแล้วจึงนำมาต่อเข้ากับด้ายตั้งอีกที โดยปกติจะมี 2 เหา หรือ 4 เหา
เข็นฝ้าย	(น)	วิธีการปั่นฝ้ายออกมาเป็นเส้นด้าย โดยใช้หลาปั่นฝ้าย
คว้างฝ้าย	(น)	วิธีการนำเอาเส้นด้ายสองเส้นมาคว้างกับเครื่องคว้างฝ้ายทำเป็นด้ายควบ
จัดจิต	(น)	วิธีการทอผ้าชนิดหนึ่ง โดยใช้ไม้เขี่ยหรือสะกิดซ้อนเส้นด้ายยืนขึ้นแล้วสอดเส้นด้ายพุ่งไปตามแนวเส้นด้ายยืนที่ถูกจัดซ้อนขึ้นนั้น จึงหว่ากระสอดด้ายพุ่งจะถี่ห่างไม่เท่ากัน ทำให้เกิดลวดลายรูปแบบต่าง ๆ
จก	(ก)	วิธีการส้วงหรือควัก เช่น จกไหม จกฝ้าย เป็นต้น
จกยก	(ก)	วิธีการใช้ขนเม่นจกและยกเหาดอกไปในขณะเดียวกัน จกยกจะยกไม้เก็บดอก 1 ไม้ จกด้วยขนเม่นแล้วจึงทอ
จกหน้าเอาหลัง	(ก)	วิธีการจกด้านหน้าบน และจะได้ลายดอกอยู่ด้านหลังสามารถสำไม้ดำชำไม้เก็บดอก 36 อัน โดยยกดอกสองไม้แล้วส้วงด้วยมือ
จกหลังเอาหน้า	(ก)	วิธีการจกด้านหลัง (ล่าง) และจะให้ลายปรากฏ

		ด้านหน้า (บน) ใช้นิ้วสูงสุด 25 อัน การจกเข้า ขนเม่นจก
จัดดอก	(น)	เป็นวิธีการทอ โดยพุ่งเส้นด้ายและเหยียบไม้ เหยียบตีนจัดดอกเข้าหากันให้เป็นดอกตามที่ต้องการ
ซุ	(ก)	เป็นวิธีการค้าเข้าไป แหย่เข้าไป เอกไม้กระแทก เข้าไป
ฉับ	(ก)	ตัด ฉับผ้า ตัดผ้า
หฉับ	(ก)	เย็บ หยิบผ้า เย็บผ้า
ด้ายเข็ม	(น)	ด้ายที่เกิดจากการเข็นด้ายสองเส้น หรือมากกว่า นั้นมาเข็นเป็นเกลียวกับหลา
ติดฝ้าย	(ก)	วิธีการติดฝ้ายที่อ้วแล้ว อดยใช้นิ้วติดฝ้ายเพื่ออ้อม ให้ฝ้ายจับเป็นก้อน
ตายสี	(น)	สีซีดลง
ตุนฝ้าย	(ก)	วิธีต่อฝ้ายที่ขาด
ต่าหู	(ก)	ทอหูก ทอผ้า
ร้อมมัดหมี่	(ก)	วิธีการนำเชือกมัดเส้นไหมเพื่อให้เกิดเป็นลวดลาย ต่าง ๆ ตามต้องการ จากนั้นจึงนำใบย้อมเพื่อนำ มาใช้ทอ
เท็ง	(น)	ข้างบน ด้านข้างเท็ง ด้านข้างบน
ร้อม	(ก)	หม้อม คลุ่ม ร้อมผ้า หมายถึง หม้อมผ้า
เทื่อ	(ล)	ครั้ง หน
เทาไหม	(น)	ตะไคร่น้ำอย่างเส้นละเอียดชนิดหนึ่ง กินเป็นอาหาร ได้อีกชนิดหนึ่งสีจาง ๆ เรียกเทาฝ้าย ใช้นิยมกัน
นับลา	(ก)	วิธีการนับจากด้ายทอตัวหมี่เป็นหลัก ว่ามีการมัดหมี่ กี่จุด ถ้ามี 7 จุด จะเป็นไหมมัดหมี่ 7 ลา ถ้าเป็น ลาย 9 จุด จะเป็นไหมมัดหมี่ 9 ลา
ปิ่นกลับ	(ก)	วิธีการเก็บเหาส่งแล้วหันกลับมาเก็บเหาบน

ม้วนผ้า	(ก)	วิธีการม้วนผ้าให้เข้าเป็นม้วนกลม
เปียผ้า	(ก)	วิธีการพันผ้าที่เงินแล้วใส่กับไม้เปียให้เป็นวงคล้ายใจ จากนั้นจึงนำไปต้มน้ำข้าวให้ผ้าเหนียว
พันหลอด	(ก)	วิธีการพันด้ายใส่หลอด
แพ้ว	(ก)	พาด ห้อย แขนวน แพ้วผ้า หมายถึง พาดผ้า
ยกดอก	(ก)	วิธีการทอดยเหียบไม้หนึ่งกับไม้สามพร้อมกับพุ่งด้ายสลับกันไปโดยดอกที่จะยกจะเป็นดอกอะไรขึ้นอยู่กับกรรมวิธี
ข้อมยอ	(ก)	วิธีการนำเอาลูกยออ่อน ๆ มารอกนี้เข้าข้างเก็บไว้เพื่อใช้ข้อมยอ ข้อมด้าย หรือข้อมแห
ล้างด้าย	(น)	วิธีการทอดผ้าเป็นหลอดลายโดยใช้มือล้างด้ายแทนหนามเม่น
ล้อมผ้า	(น)	วิธีการนำไม้กิ่งติดส่วนหนึ่งที่เป็นสายงมาติดกับผ้าที่อ้วแล้วให้เป็นม้วนสามสี่เพื่อนำไปปั่นเป็นเส้น
เก็บฮิมผ้า	(ก)	เก็บเม็บบายผ้า
ลา	(ล)	1. ลักษณะนามที่ใช้เรียกกลุ่มด้ายที่มีลายต่างกันไปในหนึ่งตัวยาวจะมี 7 ลา, 13 เป็นต้น 2. ลักษณะนามที่ใช้เรียกการคันหมีในแต่ละครั้ง เช่น 2 เป็ก ย้ายเส้นหมีไปบนขาเครื่องเป็กหมี 1 ขา คือ 1 ลา
โรหังะ	(น)	ลายมีลักษณะการจกด้ายขึ้นลง
เหียบดอก	(ก)	วิธีการทอดดอกหมี โดยใช้เท้าเหียบไม้เหียบพร้อม ๆ กับพุ่งด้ายคู่ ในขณะที่เหียบไม้ เหียบดินอันที่ 4 พุ่งด้ายขัดเส้นเดียวเหียบไม้ดินอันที่ 3 พุ่งด้ายคู่ เหียบไม้ดินอันดับที่ 2 พุ่งด้ายขัดเส้นเดียวเหียบไม้ดินอันที่ 1 จากนั้นย้อนกลับมาเหียบไม้ดินอันที่ 4 อีก ซ้ำกันไปจะได้หลอดลาย

		ดอกพิกุลดอกเล็ก ถ้าชำหลาย ๆ ครั้งก็จะได้ออกใหญ่ขึ้นเรื่อย ๆ
หวีเครือ	(ก)	วิธีการหวีด้ายเครือไม่ให้ด้ายพันกัน โดยใช้ไม้คุดและไม้เขี่ย ด้ายที่หวีเสร็จจะม้วนเก็บไว้ในไม้กั้งหัน เพื่อนำไปเป็นเคือด้ายต่อไป
หวีฝ้าย	(ก)	วิธีการนำเอาหวีขนหนูป่า หวีด้ายเคือ มาให้พันกันในขณะที่ทอ
สีบหู	(ก)	วิธีการต่อเส้นด้ายยืน (เคือ) เข้ากับเหา โดยผูกเคือไว้เสาและใช้ไม้ไขว้ดึงเคือทีละเส้น
แส้ว	(ก)	วิธีสอยชายผ้า
อ้วฝ้าย	(ก)	วิธีการนำเอาเมล็ดฝ้ายมาเข้าเครื่องอ้ว เพื่อให้ได้บุญฝ้าย
ร้อย	(ก)	ร้อย หรือสอดเส้นด้ายให้รวมกันเป็นกลุ่ม

4. วงจรศัพท์ลวดลายการทอ

รายการศัพท์

จิด	(น)	ชื่อลายผ้าพื้นเมืองแบบหนึ่ง ทำเป็นลวดลายตรง เรขาคณิต คล้าย ๆ กับฝ้ายสอดด้วยด้ายสีต่าง ๆ เป็นลวดลายสวยงาม
แขนข้างหมี	(น)	ผืนผ้าส่วนที่เป็นลวดลายข้างดอกหมี
ครอบ	(น)	บริเวณผ้าชิ้นส่วนหัวหรือตีนผ้าชิ้น
ครอบ	(น)	ลวดลายผ้าที่ปรากฏเป็นแขนข้างลายหมี
ลังไม	(น)	ด้ายสองสีนำมาปั่นเป็นเกลียวให้เข้ากัน โดยมากใช้สีเหลืองกับสีดำ ใช้สำหรับสอดแทรกหมีเล็ก หรือหมีห่าง ทำให้เกิดความสวยงามบนลายผ้า
ลายกระจับ	(น)	ผ้าที่มีลวดลายการทอผ้าแบบหนึ่งในสมัยโบราณ
ลายแขนเข้	(น)	ผ้าที่มีลวดลายคล้ายเข้

ลายเครือน้อย	(น)	ผ้าที่มีลวดลายผ้าโบราณชนิดหนึ่งของไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว
ลายเครือกลาง	(น)	ผ้าที่มีลวดลายผ้าโบราณชนิดหนึ่งของไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว
ลายเครือใหญ่	(น)	ผ้าที่มีลวดลายผ้าโบราณชนิดหนึ่งของไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว
ลายดอกมนสิบหก	(น)	ผ้าที่มีลวดลายผ้าโบราณชนิดหนึ่งของไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว
ลายตุ๊ก	(น)	ผ้าที่มีลวดลายริมหมี่ คล้ายกระตุ๊ก คล้องกันเป็นคลื่น ๆ
ลายตะวันลับฟ้า	(น)	ผ้าที่มีลวดลายตั้งคล้ายตะวันก้างลับฟ้า
ลายตีนหยัก	(น)	ผ้าที่มีลายหยักขึ้นหลังลงตีนเชิงผ้า
ลายธรรมดาจิตเส้นเดียว	(น)	ผ้าที่มีลวดลายธรรมดา และจัดจิตเส้นเดียวไม่มีการยกดอก
ลายน้ำอ่าง	(น)	ผ้าที่มีลวดลายผ้าโบราณของไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว
ลายแปดขอ	(น)	ผ้าที่มีลวดลายผ้าโบราณของไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว
ลายรอบ	(น)	ผ้าที่มีลวดลายทอในแนวขวาง ทอเป็นลวดลายหลากสี
ลายลง	(น)	ผ้าที่มีลวดลายทอธรรมดา ให้เป็นด้ายทางลงลงมา
ลายสิบสองหน่วยตัด	(น)	ผ้าที่มีลวดลายโบราณชนิดหนึ่งของไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว
ลายสองห้อง	(น)	ผ้าที่มีลวดลายโบราณชนิดหนึ่งของไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว
ลายเจดีย์	(น)	ผ้าที่มีลวดลายคล้ายรูปเจดีย์ โดยมากมักเป็นการทอขีด
ลายดอกจอก	(น)	ผ้าที่มีลวดลายเล็ก ๆ คล้ายดอกจอก
ลายดอกพิกุล	(น)	ผ้าที่มีลวดลายบนผ้าไหมมัดหมี่ที่มีลักษณะคล้ายดอกพิกุล
ลายดอกเต่า	(น)	ผ้าที่มีลวดลายบนผ้าที่มีลักษณะคล้ายดอกเต่า

ลายดอกบัวคว่ำบัวหงาย (น)	ผ้าที่มีลวดลายบนพื้นผ้าที่มีลักษณะคล้ายดอกบัวคว่ำบัวหงาย
ลายบั้งอ้อย	(น) ผ้าที่มีลวดลายแบบหนึ่งงานสมัยโบราณ
ลายม้า	(น) ผ้าที่มีลวดลายบนพื้นผ้าจืดที่มีรูปม้า
ลายดอกมะตูม	(น) ผ้าที่มีลวดลายลักษณะคล้ายดอกมะตูม
ลายดอกลอด	(น) ผ้าที่มีลวดลายโบราณชนิดหนึ่งของไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว
ลายสร้อยสา	(น) ผ้าที่มีลวดลายบนผ้าจืดโบราณชนิดหนึ่งอยู่ล่างสุดของตีนจกจีน
ลายสามกษัตริย์	(น) ผ้าที่มีลวดลายเป็นลายดอกหมีที่ซ้ำไหมแต่ละสีมาผสมกันเป็นแถบสี 3 สี เรียกลายสามกษัตริย์
ลายหัวพญานาค	(น) ผ้าที่มีลวดลายโบราณที่มีลายคล้ายพญานาค
ลายหมีขอ	(น) ผ้าที่มีลวดลายพื้นผ้ามัดหมีมีลักษณะคล้ายขอ
หมี	(น) ผ้าชนิดหนึ่งทาดอกคล้ายฝ้ายก
หมีถั	(น) ผ้าไหมมัดหมีที่มีการทอเป็นลายถี่ติดต่อกัน รดยมีการแซมลงไหมตรงพื้นก่อนใส่ดอกหมี (มีพื้นน้อย) รดยมากจะเป็นหมี 9 ลา
หมีคั่น	(น) ผ้าไหมมัดหมีที่มีวิธีการทอรดยใส่หมี 4 เส้น ทอด้าย 4 เส้นสลับกันไป
หมีชะ	(น) ผ้าที่ใช้ไหมพุ่งรดยไม่จัดดอกบางที่เรียกหมีพุ่ง
หมีใหญ่ไม่ใส่ดิน	(น) ผ้าไหมหมีที่ทอมัดหมีทั้งผืน ไม่ใส่ด้ายแต่ใส่ดินแทนด้าย
หมีใหญ่ใส่ดิน	(น) ผ้าไหมมัดหมีที่ทอมัดหมีทั้งผืน ไม่ใส่ด้ายแต่ใส่ดินแทนด้าย
หมีเป็กเดียว	(น) หมีเป็กเดียวหรือหมีสอดด้าย เป็นผ้าไหมมัดหมีที่วิธีการคันหมีเพียงครั้งเดียวจึงย้ายลาไปขานไหม ต่างจากหมีชนิดอื่นที่มีการคันหมีสองครั้งจึงย้ายลา
หมีเบียง	(น) ผ้าไหมมัดหมีที่มีการทอเป็นลวดลาย รดยมีช่องว่าง

		ห่างกันในแต่ละช่อง อดยมากมักจะเป็นหมี่ 7 ลา
		จำนวนเส้นแต่ละขาของหัวจะเท่ากัน
หมี่พุ่ง	(น)	ผ้าไหมมัดหมี่ที่ไม่จับดอก การทอจะพุ่งด้ายสีต่าง ๆ เช่น เหลืองเขียว เหลืองแดง
หมี่ข้อม	(น)	ผ้าไหมมัดหมี่ที่เอาด้ายกับหมี่พุ่งสลับไปสลับมา ลวดลายที่ออกมาจะเป็นจุดคล้ายน้ำฝน
หมี่ลายน้ำไหล	(น)	ผ้าไหมมัดหมี่ที่ใช้หมี่ทอทั้งผืน เป็นลวดลายคล้ายน้ำไหล เช่นเดียวกับผ้าลายน้ำไหล วิธีการมัด มัดเป็นลายเรียงต่อเนื่องขึ้นมาโดยตลอด
หมี่พิเศษ	(น)	ผ้าไหมมัดหมี่ที่ใช้เศษไหมมัดหมี่ ที่เหลือจากการทอสีต่าง ๆ เป็นด้ายพุ่ง ไม่มีการจัดดอก
หมี่สอดสองเบ็ก	(น)	ผ้าไหมมัดหมี่ที่มีการคันหมี่ 2 เบ็ก จึงย้ายสำ 1 ลา หมี่ 4 เส้น
หมี่ห่าง	(น)	ผ้าไหมมัดหมี่ที่มีการใช้สิ่งไม่น้อยกว่าหมี่ถี่ จะมีตาตกกว้างกว่าหมี่ถี่
เอื้อ	(น)	ลวดลายที่เกิดจากการมัดหมี่ นับเป็นจำนวนลาถ้าไหมมัดหมี่เป็นเส้นเดียว เรียกว่าเอื้อเดียว ถ้ามีสองเส้นเรียกว่าเอื้อคู่

5. วงจรศัพท์ เครื่องมือและวัสดุการทอ

รายการศัพท์

กะเตาะ	(ล)	กำ กะเตาะเดียว หมายถึง กำเดียว
กือ	(น)	หลอด หลอดด้าย
ก้อหลา	(น)	ไม้ส่วนที่หุ้มเหล็กที่เป็นโลหะ
ก้อหลอด	(น)	หลอดพันด้าย
กกหู่	(น)	กลุ่มเส้นด้ายที่ผูกติดกับไม้หามเหา แล้วผูกเป็นเงื่อนไว้สำหรับหุสับด้าย คือให้เข้ากับเหา

กง	(น)	ไม้กงติด เป็นไม้รูปครึ่งเหมือนธนู มีสายใช้ตีดาห้ บุยฝ้ายกระจาย
กงติดฝ้าย	(น)	เชือกปอหรือเชือกกล้วยผูกติดกับปลายไม้ทั้งสอง ของไม้ติดฝ้าย ก่อนติดฝ้ายจะนำข้าวมะขามเทศลูด ให้ขึ้นมัน ฝ้ายจะไม้ติดเมื่อติดฝ้าย
กงปั่นฝ้าย	(น)	กงที่ใส่ฝ้ายสำหรับปั่นฝ้ายสกวก
กงย่ำม	(น)	เป็นผ้าฝ้ายใช้มือทอ เส้นเป็นเส้นด้าย เป็นลวดลาย จิตรูปช้างม้า
ขาขันหมี่	(น)	ส่วนที่ขีดเป็นช่อง ๆ สำหรับเป็นแบบในการย้ายลา เมื่อขันหมี่ 2 ครั้ง ย้ายลา 1 ขา ช่องว่างระหว่าง ขาจะมีขนาดเท่า ๆ กัน
ขาโรงมัดหมี่	(น)	ส่วนที่เป็นขาตั้งของโรงมัดหมี่
เข	(น)	ไม้สำหรับล้อมสีนสมัยโบราณ ก่อนจะล้อมสีด้วยไม้ ชนิดอื่นจะต้องล้อม เขก่อน
ข้อสอกฮ้างกระสวย	(น)	ไม้ลักษณะหักสอกที่ใช้ยึดราวกระสวยกับตัวทุกขณะทอผ้า
คั้ง	(น)	ด้ายข้ง เป็นด้ายที่ผูกติดอยู่กับตะกอผ้า เวลาสืบไหมก็ เอานำเอาด้ายไหมมาผูกกับด้ายข้งอีกทีหนึ่ง
คราม	(น)	ต้นครามนำมาล้อมสี เป็นสีคราม
แค้น	(น)	ไม้ที่พาดกลางปากถักสำหรับมือหมุนขณะถักด้าย
เครือ	(น)	เส้นด้ายยืนทางยาว
เครือหู	(น)	เส้นด้ายที่ใช้เป็นด้ายข้งในการทอผ้าเป็นเส้นด้ายยืน ในทางยาวสำหรับใช้กระสวยสอดอีกทีหนึ่งเวลาทอ
เครื่องขันหมี่	(น)	เครื่องเบ็กหมี่ มีขาในการขันหมี่ 24 ขา สูงสุด 26 ขา ขณะขันหมี่แต่ละครั้งจะมีเสียงดังเบ็ก เป็นการ เตือนว่าขันหมี่ไป 1 ครั้งแล้ว จะต้องย้ายลาไปอีก ขาหนึ่ง

เครื่องกว้างฝ้าย	(น)	เครื่องมือที่ทำด้วยไม้ใช้กว้างฝ้ายเป็นด้ายคู่ เพื่อนำไปเป็นด้ายยืน
เครื่องเป็กหมี่	(น)	เครื่องคั้นหมี่หรือเป็กหมี่ เมื่อคั้นหมี่แต่ละครั้งจะมีเสียงดังเป็ก โดยปกติ 2 เป็กจะเปลี่ยนลำ 1 ครั้งครบ 25 ลำ นับเป็น 1 เที้ยว คั้นย้อนกลับอีก 1 เที้ยว สลับไปสลับมาจนครบ 38 เที้ยว จึงจะได้ผ้ามัดหมี่ 1 หัว ทาผ้าถุงได้ 2 ถุง
เครื่องหวีด้าย	(น)	เครื่องมือสำหรับดึงด้ายเครือให้แน่น ขณะหวีเครือด้าย
ฉำฉา	(น)	ต้นไม้มที่มีสีออกแดง เรียกว่าสีครึ่ง สมัยโบราณนำมาย้อมไหมหรือฝ้าย
ด้ายควบ	(น)	ด้ายที่นำเอาฝ้ายมาคว้างควบกันเป็นสองเส้น
ด้ายยืน	(น)	ด้ายทางยาวที่เรียกว่า ด้ายเครือ นำมาผูกกับด้ายตั้ง ซึ่งผูกติดอยู่กับแหทอผ้า
ด้ายรุ่ม	(น)	ลักษณะเส้นด้ายที่ไม่เป็นระเบียบ ไม่เป็นแถว ลักษณะพันกัน
ด้ายเอี้ย	(น)	ลักษณะเส้นด้ายที่อ่อนนุ่ม
ด้ายเส้นเดียว	(น)	การคั้นหมี่ที่มีการนับลำ โดยคั้นหมี่หนึ่งครั้ง เปลี่ยนขาหนึ่งครั้ง
ด้ายสองเส้น	(น)	การคั้นหมี่ที่มีการนับลำ โดยคั้นหมี่สองครั้ง เปลี่ยนขาหนึ่งครั้ง
ติดฝ้าย	(น)	วิธีการติดฝ้ายที่อ้วแล้ว โดยนำไม้ติดฝ้ายเพื่อไม่ให้ฝ้ายจับเป็นก้อน
ต้นผาง	(น)	ต้นไม้มที่นำมาย้อมสีแบบโบราณออกสีแดง
ตืนกง	(น)	ไม้ส่วนที่เป็นขาตั้งของกงติดฝ้าย
ต่อง	(ล)	ลักษณะนามเรียกของม้วนเป็นวง เช่น ใจด้าย ใจไหม
ต่อน	(ล)	ชิ้น ผ้าเป็นชิ้น
บ่วง	(น)	ฝ้ายที่คว้างเสร็จเป็นวง ๆ ลักษณะคล้ายด้ายที่ชื่อเป็นใจ

ม้วน	(น)	เป็นลักษณะนามเรียกของม้วนเป็นกลม เช่น ม้วนด้าย หนึ่งม้วน ก็คือ หนึ่งม้วน
แป้นกึ่ง	(น)	กระดานสำหรับนั่งทอผ้าหรือทอหูก
ปอมัดหมี่	(น)	เชือกสำหรับมัดหมี่ให้เป็นลวดลายต่าง ๆ ห้ามมาจาก ลาต้นกล้วย
ปอยด้าย	(น)	กลุ่มเส้นด้ายที่นำเอาเชือกมาผูกไว้เป็นข้อ ๆ
เปีย	(น)	ไม้พันเส้นด้ายออกจากโหลหลา
เฟือคันด้าย	(น)	เครื่องมือคันด้าย จะมีแท่งเหล็กเป็นหลักติดกับเฟือ เฟือหนึ่งจะมีหลักสูงสุด 27 หลัก เดินด้ายได้ความ ยาวประมาณ 300 เมตร
ฝ้าย	(น)	เส้นด้าย บุยฝ้าย
ฝ้ายคั้งหุ	(น)	ด้ายข้ง คือ ด้ายที่ติดอยู่กับตะกอทอผ้า เพื่อใช้สืบหุ ครั้งต่อไป
ฝ้ายเครือหุ	(น)	ด้ายที่นำไปต่อกับด้ายข้ง ใช้เป็นด้ายยืนสำหรับทอผ้า เป็นผืนผ้าต่อไป
ฝ้ายมัดหมี่	(น)	ด้ายที่ผูกเป็นเปราะ ๆ ด้วยเชือกกล้วยให้เกิดลวดลาย ต่าง ๆ นำไปย้อมสีต่าง ๆ เพื่อนำไปทอเป็นผ้าชิ้น เรียกว่า ชิ้นหมี่
ฝ้ายมัดแหน	(น)	ด้ายสำหรับผูกข้อมือในพิธีท้าวัญ
ฝ้ายล้าง	(น)	เส้นด้ายที่ปั่นควบกันตั้งแต่สองเส้นขึ้นไป เพื่อใช้ทอ เป็นผ้าอย่างหนาเนื้อดี
ฝ้ายล้อม	(น)	สาลีที่ม้วนเป็นหลอดเพื่อปั่นเป็นเส้นด้ายต่อไป
พิมพ์เหา	(น)	เป็นไม้แผ่นบาง ๆ อุปกรณ์ในการเก็บเหา พิมพ์เต่า มุกสำหรับทอผ้าชิ้นมุก พิมพ์เต่าธรรมดาใช้สำหรับทอ ผ้าพื้น
พิมพ์	(น)	กรอบไม้ภายในเป็นซี่โลหะ แต่ละช่องจะใช้ด้ายยืน

		สอดเข้าไปช่องละ 1 เส้นพิม โดยทั่วไปจะมี 1,120 ช่อง หน้าพิม 40 นิ้ว
มะรอก	(น)	ไม้ที่นำมาเปลือกนำมาต้มสีเป็นสีดำ
มะเกลือ	(น)	ไม้มะเกลือนำมาต้มเป็นสีดำ
มะพลับ	(น)	ลูกมะพร้าวนำมาต้มแบบโบราณจะออกสีดำ
มะเห้งจัน, ห่วงเห้งจัน	(น)	เครื่องมือสำหรับกวักฝ้ายเข้าสักรัก
มะเห้งจัน	(น)	เครื่องมือในการกวักฝ้าย ส่วนหัวมีลักษณะเป็นไม้ตั้งเป็นรูปสามเหลี่ยมมีไม้พาดกลางสำหรับใส่สักรัก
ม้อน	(น)	ต้นไหม สัตว์ที่นำใยไหม
ม้วนด้าย	(ก)	วิธีการม้วนด้ายที่หิวหรือเสร็จแล้ว เข้ากับไม้กั้งหัน
ไม้มะแ้ว	(น)	ไม้สำหรับกันเหล็กส่วนที่เป็นโลหะ นำมาหั่นฝ้ายที่พันอยู่บนหลอดเสียบโลหะพุ่งลงไป สมัยโบราณใช้เปลือกน้ำเต้าทำเป็นไม้มะแ้ว
ไม้กั้งหัน	(น)	ไม้สำหรับติดฝ้ายเพื่อให้นุยฝ้ายกระจาย
ไม้เก็บขีด	(น)	ไม้สำหรับสอดเข้าไปบังคับเส้นด้ายขึง เพื่อจะได้สอดด้ายสีต่าง ๆ ให้เป็นลวดลายสวยงาม
ไม้เก็บดอก	(น)	ไม้ฝัทรงกลม ความยาวประมาณ 4.5 ซม. เป็นไม้เก็บลายสำหรับทอเป็นลวดลายต่าง ๆ โดยผูกลายเข้ากับไม้ และคล้องกับด้ายยืน
ไม้เก็บเหา	(น)	เป็นไม้แท่งกลม ๆ ขนาดเล็ก ๆ ผากสองมีไม้ค้ำอันเล็ก ๆ ผูกติดใช้สำหรับเก็บเหา
ไม้ขัดกก	(น)	ไม้ดึงเลือดดอกไม้มาห้คือหลอดกลับใบ หลังจากสอดด้ายเข้าหาและพันพิมแล้ว
ไม้ขมพิม	(น)	ไม้สำหรับประกบพิมให้อยู่ติดแน่นเวลาทอ
ไม้ขอ	(น)	ไม้ฝัแท่งเล็ก ๆ บาง ๆ ส่วนปลายมีขอ สำหรับเกี่ยวด้าย

ไม้เขี้ยว	(น)	ไม้ไฟอันเล็ก ๆ ใช้สำหรับเขี้ยวเครื่องด้ายยืน ไม้ให้พ้นกันขณะหวีเคือ
ไม้ไขว้หู	(น)	ไม้ไฟบาง ๆ ใช้สำหรับไขว้ด้ายเครื่องยืน หรือเครื่องดอกสลับขึ้นลงไปมาที่ละเส้น ไม้ให้เครื่องด้ายพ้นกัน
ไม้คัตหัวด้าย	(น)	ไม้สำหรับตัดด้ายใบใส่เครื่อง เพื่อเตรียมหวีเครื่อง
ไม้คันผั่ง	(น)	ไม้ไฟร่คงปลายหุ้มด้วยสังกะสี ใช้สำหรับดึงปลายผ้าที่ทอแล้วให้ตึง
ไม้ค้ำกั้งหัน	(น)	ไม้ลักษณะคล้ายซี่ฟันปลา ใช้สำหรับค้ำกั้งหันเมื่อต้องการดึงเครื่องด้ายยืนให้ตึงหรือหย่อนตามต้องการ
ไม้ค้ำไม้ก้าพัน	(น)	เป็นไม้ที่ใช้สลักรอยค้ำไว้กับรูไม้ก้าพัน ไม้ให้ไม้เคลื่อน
ไม้จีม	(น)	ไม้ใช้สำหรับสานแห สานยอ
ไม้คีมบาด	(น)	ไม้สำหรับใส่ไหม เพื่อสอดด้วยเวลาจกจิด
ไม้แซ้	(น)	ไม้ไฟแท่งยาวใช้คู่กับไม้แปรแล้วใช้ประโยชน์ในการเก็บแห
ไม้ด้วแห	(น)	ไม้ยาวขนาดเล็กผูกติดกับไม้กุ่มก่องแห ใช้สำหรับม้วนกับพิมพ์แหภายหลังเก็บแหเสร็จ จะนำพิมพ์แหออก และนำไม้กุ่มก่องแหผูกติดกับไม้ด้วแห
ไม้ตีตีฝ้าย	(น)	ไม้ไฟขนาด 50 ซม. ปลายสองข้างผูกบอดติด เรียกว่ากง มีลักษณะคล้ายธนู
ไม้ดึงด้าย	(น)	ไม้สำหรับดึงด้ายออกจากหลอดเพื่อเดินด้ายไปเกาะหลักเพื่อ
ไม้ตู้	(น)	เปลือกไม้ต้นนาย้อมสีเป็นสีดำ
ไม้ตอกหักตก	(น)	ไม้ไฟอันเล็ก ๆ บาง ๆ ใช้ขัดเครื่องด้ายยืนต่อไปกับกกเครื่องทุก
ไม้แป๊ก	(น)	เป็นไม้ไฟบาง ๆ ที่เสียบไว้บนยอดสุดของเครื่องคันหมี่ เพื่อเตือนการคันหมี่แต่ละครั้ง เมื่อครบจะมีเสียงดังแป๊ก

ไม้แปร	(น)	ไม้สำหรับคั่นเครื่องด้ายที่เป็นด้ายทั้งกับด้ายล่างขณะหวีเครือ
ไม้แปร	(น)	ไม้ใฝ่อันเล็กใช้ประกอบการเก็บเหา ไม้ให้เครือด้ายพันกัน
ไม้ป่องแข็ง	(น)	ไม้ใฝ่กลม ๆ มีรูปกลมตรงกลางสำหรับสอดด้ายผูกติดกับเหาและไม้หามเหาสำหรับเหยียบตีนขณะสับเหา (ตะกอ) ขึ้นลง
ไม้เปีย	(น)	ไม้พันเส้นด้ายออกจากโหลลา ลักษณะเป็นไม้ใฝ่สานไขว้กัน
ไม้พาดกันหลง	(น)	ไม้ใฝ่สำหรับพาดเครื่องด้ายเพื่อให้ทราบว่หลักเมื่อด้ายใช้ด้ายเกาะแล้วหลักเมื่อใดยังไม่ได้ใช้ด้ายเกาะ
ไม้ล้อม	(น)	ไม้สำหรับล้อมฝ้ายที่อ้วนแล้วให้เป็นหลอด เพื่อจะนำฝ้ายไปปั่นเป็นเส้นด้ายอีกทอดหนึ่ง
ไม้ล้อมฝ้าย	(น)	ไม้มีวนมูยฝ้ายให้เป็นหลอด เพื่อนำไปปั่นเป็นเส้นฝ้าย
ไม้จัด	(น)	ไม้ที่ใช้จัดฝ้ายหรือด้าย ให้เกิดเป็นหลอดต่าง ๆ ตามต้องการ
ไม้เสอหัวหมี่	(น)	ไม้ใฝ่กลม ๆ คู่กับไม้แปรเล็กผูกติดกันกับเส้นด้ายซึ่งเป็นเหามีทั้งด้านบนด้านล่าง ใช้ประโยชน์ด้วยกันไม่ให้เหาทั้งหย่อน
ไม้หามเหา	(น)	ไม้ใฝ่กลม ๆ ใช้สำหรับเกี่ยวด้ายร้อยเข้าไปในซี่โลหะแต่ละช่องของฟืม
ลูกยอ	(น)	ยอนนำมาข้อมสีเป็นสีเหลือง
โหลลา	(น)	เหล็กปลายแหลมที่ติดอยู่กับหัวโหลลา เวลาควงกงโหลลาเหล็กนี้จะหมุนปั่นมูยฝ้ายให้เป็นเส้นด้ายตามขนาดที่ต้องการ
หู	(น)	หูก ก็ทอผ้า
หูโหลลา	(น)	หูเหล็กสำหรับเป็นที่ใส่เหล็กโหลลา

ห้อม	(น)	น้ำคราม มีสีครามทากจากใบพืชที่เรียกว่า ต้นคราม โดยการนำต้นครามมาแช่น้ำจนเน่าเปื่อย แล้วจึงกรองเอากากออกทิ้งผสมน้ำต่าง ถ้าไม้สะแกลงใบในน้ำครามตามส่วนแล้วจึงคนด้วยไม้หรือมือทุกเข้า เป็นจนใช้การได้ แล้วจึงกรองไว้อีกทีหนึ่ง เก็บไว้ในหม้อหรือไหเพื่อใช้ย้อมผ้าต่อไป
หัว	(ล)	1. ลักษณะ เรียกไหมมัดหมี่ที่มีดอกมาเป็นใจ ๆ พร้อมทั้งจะนำไปย้อมสีตามที่ต้องการ 2. ลักษณะนามใช้ เรียกพูก เช่น พูกสองหัว 3. เป็นลักษณะนามที่ใช้เรียกด้าย เช่น 13 ลา เป็น 1 หัว ใช้ทอผ้าไหม 1 ถุง
หัวหลา	(น)	ส่วนที่เป็นหัวหลาสำหรับทอผ้าหลา และสอดไล่หลา และเป็นไม้สำหรับยึดกับหลักหลา
เหา	(น)	ตะกอกสำหรับยกด้าย ทั้งด้ายล่างขึ้นลงสลับกัน เหา มีทั้งเหาดอกและเหาพื้น
เหาดอก	(น)	ด้ายเครีดอกยืน สอดเหา 1 เส้น ต่อ 1 พันพิม
เหาพื้น	(น)	ด้ายยืนสีดำ สอดเหาทีละเส้น 2 เหาต่อ 1 พันพิม
หนามเม่น	(น)	อุปกรณ์ในการทอผ้าตีนจก ใช้จกด้ายหรือไหม
หม่อน	(น)	ตัวหม่อน พืชสำหรับใช้ในการเลี้ยงไหม
เหมือด	(น)	ต้นไม้น้ำนำมาย้อมสีแบบโบราณ ออกสีเขียว
หลักเสียบหลอด	(น)	แท่งเหล็กตั้งบนไม้คานขนาดยาวติดอยู่กับเฟือ ใช้สำหรับเสียบหลอด
หลักหลา	(น)	ไม้ส่วนที่เป็นขาข้างหลา
หลา	(น)	เครื่องมือสำหรับปั่นฝ้าย ปั่นหลอด
หลอดด้าย	(น)	หลอดไม้หรือหลอดพลาสติกใช้สำหรับปั่นด้าย
หวีขนหมูป่า	(น)	หวีทากจากขนหมูป่า นำมาใส่ชั้นและน้ำมันสนจัดเรียงเป็นแผง ใช้สำหรับหวีด้ายหรือหวีเครี

สายกระดูก	(น)	เชือกที่ร้อยเข้ากับคานที่ใช้สำหรับกระดูกหาชนะทอผ้า
สายหลา	(น)	เส้นเชือกที่คล้องระหว่างกงหลากับก้อหลา คสายสายพานทอไว้หุ้มหลาหมุน
เสาหลา	(น)	เสานี้ใช้ยึดติดกับกงหลา
เส้นฝ้าย	(น)	เส้นด้าย
อินทนิล	(น)	ต้นไม้ที่นำมาข้อมสีเป็นสีฟ้า
อีโต้พันแห	(น)	ลักษณะเป็นไม้คล้ายมีดอีโต้ ใช้สำหรับพันแห เพื่อให้แหตึงเท่ากัน
อ๊ก	(น)	เครื่องคัดเส้นด้ายหรือเส้นไหม
ช่างกระสวย	(น)	รางกระสวยใช้สำหรับพุ่งกระสวยด้ายพุ่งผ่านช่องว่างที่แหแยกหมู่เส้นด้ายยื่นออกและสอดเส้นด้ายพุ่งกลับเมื่อเส้นด้ายยื่นขัดสลับกัน
รื่องหวีเคือ	(น)	เครื่องมือสำหรับดึงเครือด้ายเมื่อจะร้อยพันฝีม และจึงเข้ากับไม้กั้นสำหรับหวีเครือไม่ให้ด้ายพันกัน
รื่องหวีฝ้าย	(น)	เครื่องมือสำหรับยัดด้ายเครือเมื่อร้อยแล้วฝีม และโยงเครือไปผูกกับไม้กั้น
แฮ้งกวัก	(น)	ไม้ขวางกวักใช้สำหรับมือหมุนกวัก
รื่องมัดหมี่	(น)	เครื่องมือสำหรับโยงด้ายเพื่อมัดลาย นำไปข้อมเพื่อทอผ้ามัดหมี่

2. ภาพประกอบคำศัพท์

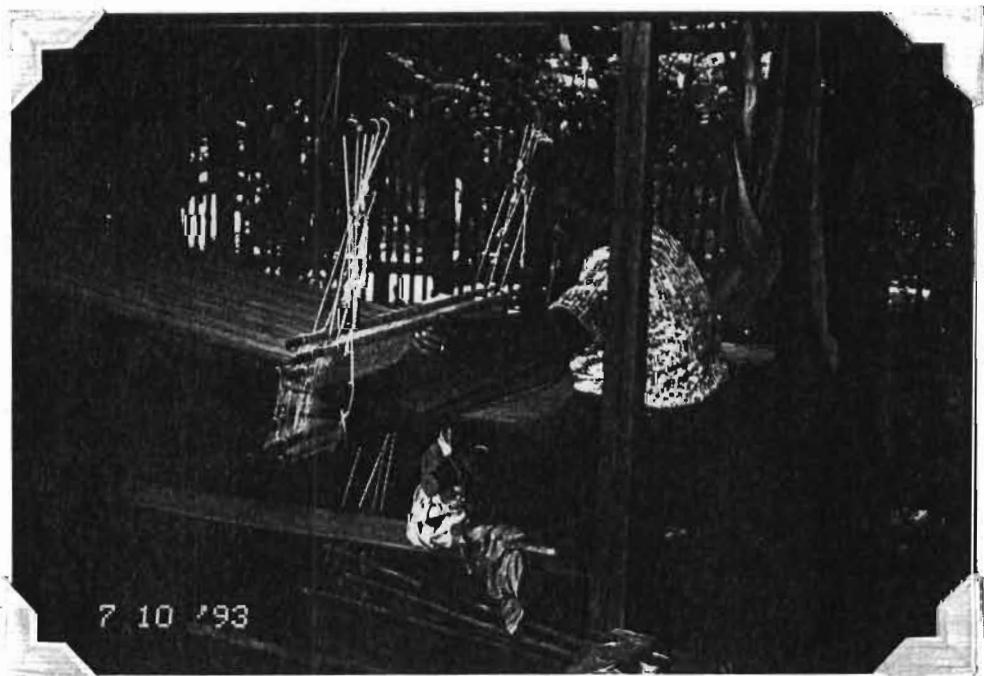
ภาพประกอบคำศัพท์ในวัฒนธรรมการทอผ้าของชาวไทยพวนบ้านป่าแดงและชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว มีทั้งผ้า เครื่องมือวัสดุ และกรรมวิธีการผลิตที่เป็นของปัจจุบันของหมู่บ้านป่าแดงรวมทั้งผ้า เครื่องมือวัสดุ และกรรมวิธีการผลิตที่เป็นของโบราณของหมู่บ้านหาดเสี้ยว แบ่งออกเป็น 2 ชุด ได้แก่

- 2.1 ภาพประกอบคำศัพท์เครื่องมือ วัสดุ และกรรมวิธีการทอ
- 2.2 ภาพประกอบคำศัพท์ผลิตภัณฑ์ผลจากสิ่งทอ

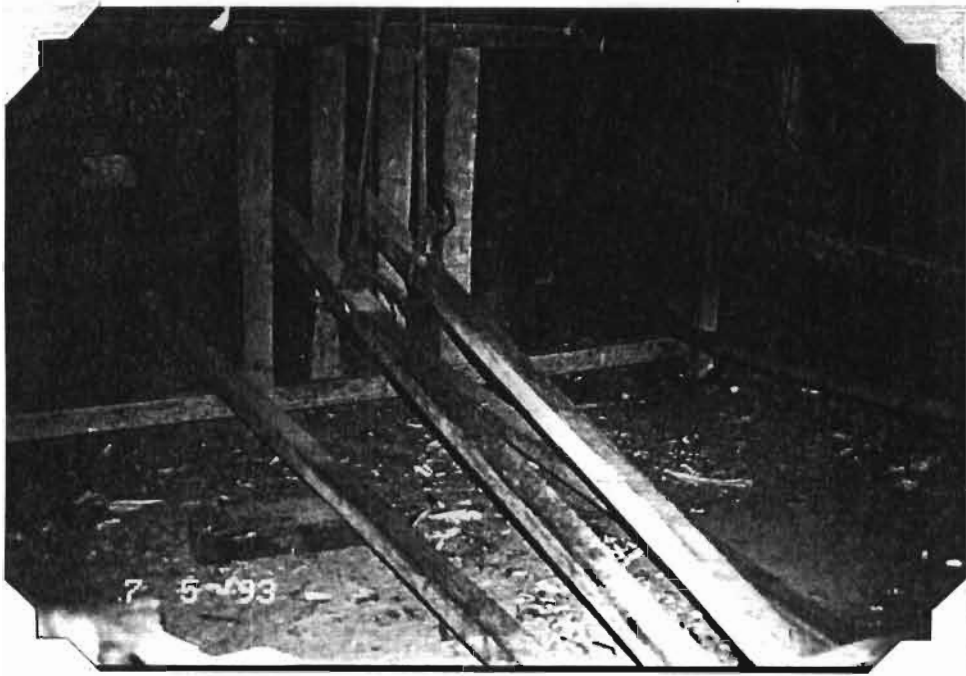
ภาพประกอบคำศัพท์เรียงตามหมวดหมู่ดังต่อไปนี้

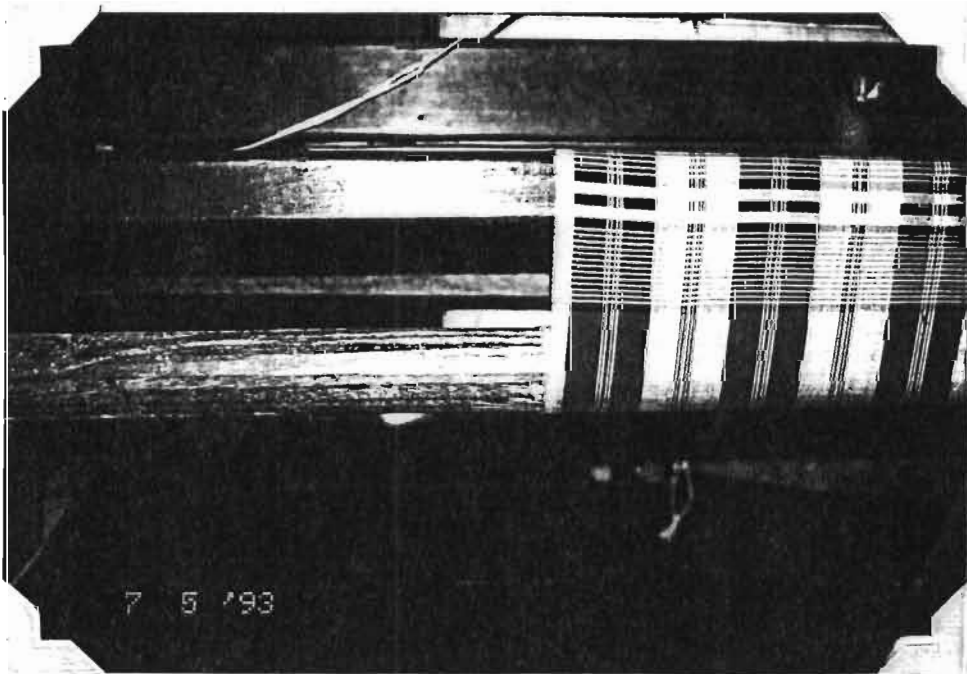
เครื่องทอผ้าแบบกึ่งกระตุก

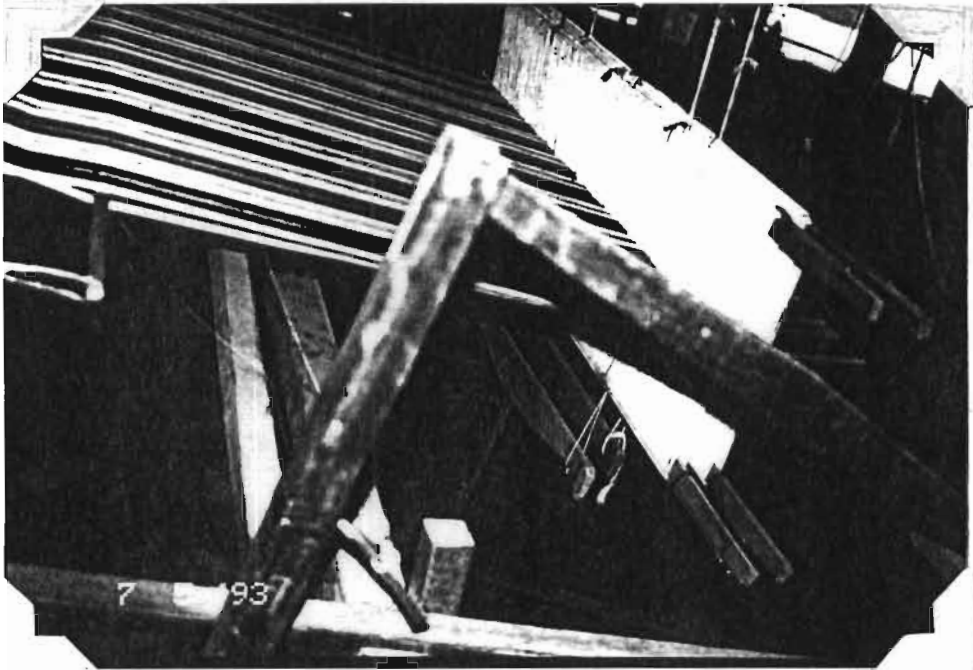
เครื่องทอผ้าพื้นเมือง

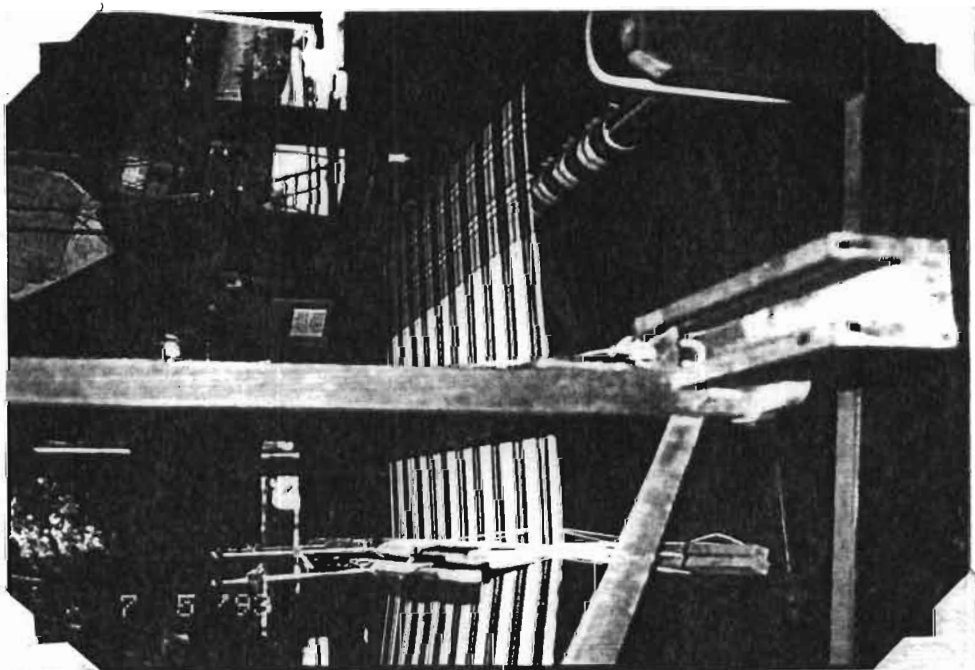
ไม้อัดดินหรือไม้เหยียบดิน

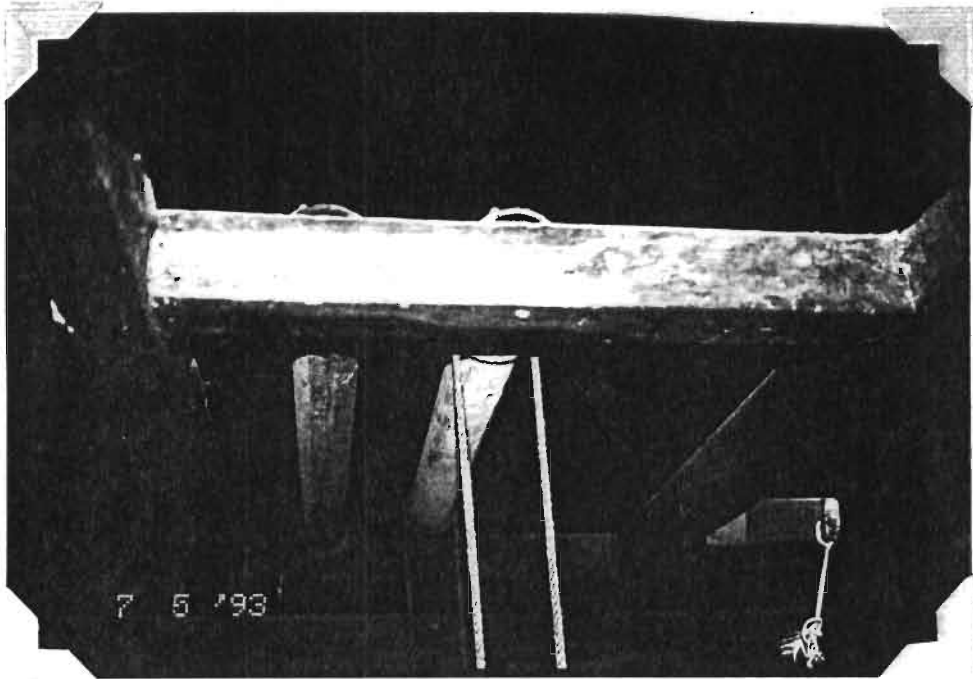
ไม้ก้าน ใช้สำหรับม้วนผ้าที่ทอเสร็จ

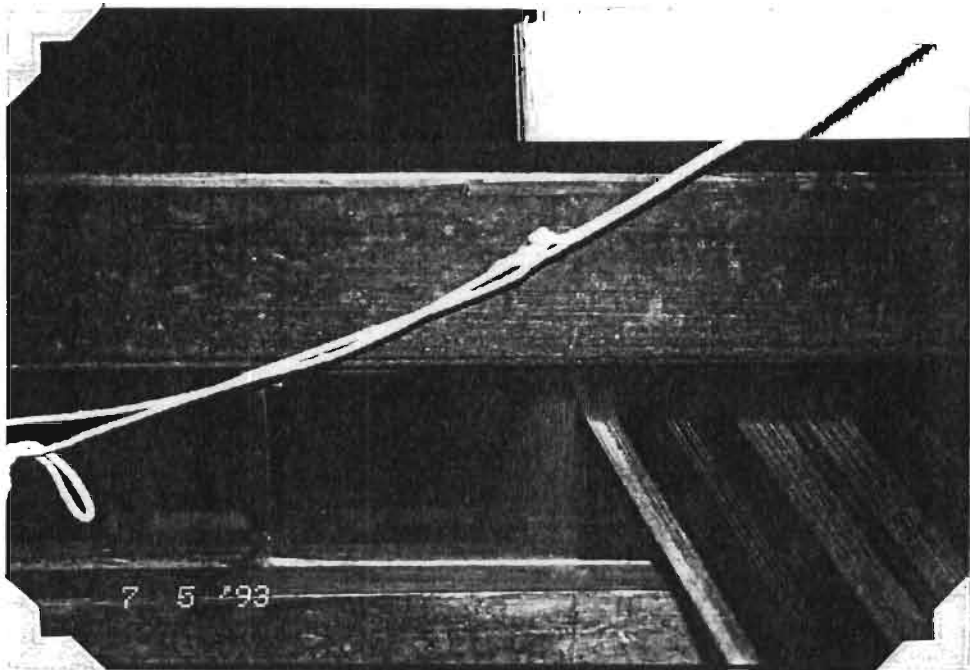
ข้อต่อข้างกระสวย

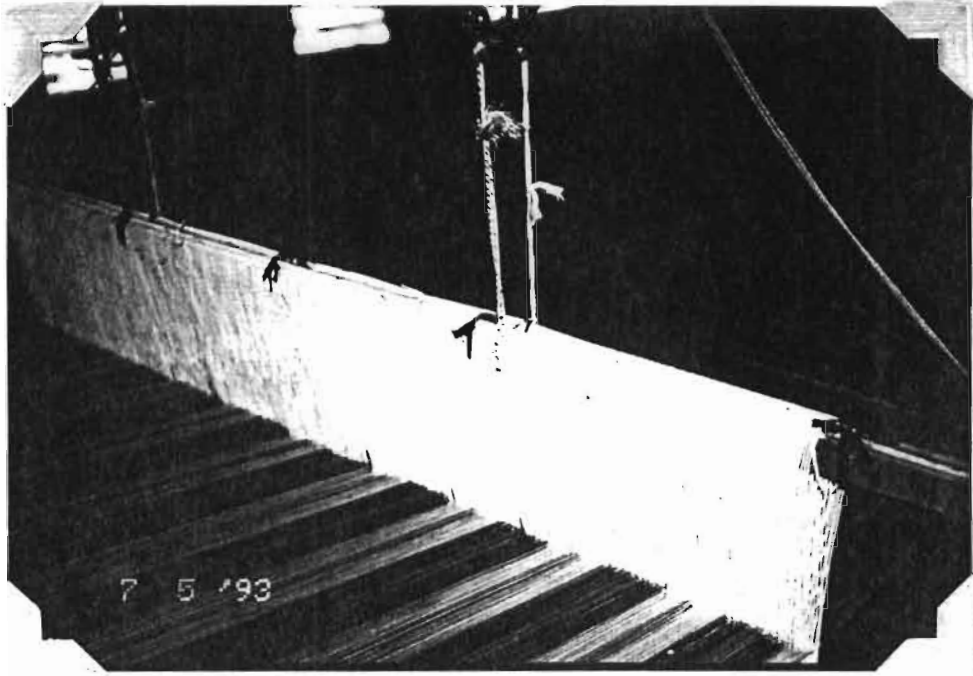
ข้างกระสวย ใช้สอดกระสวยพุ่งไปมา เวลาทอ

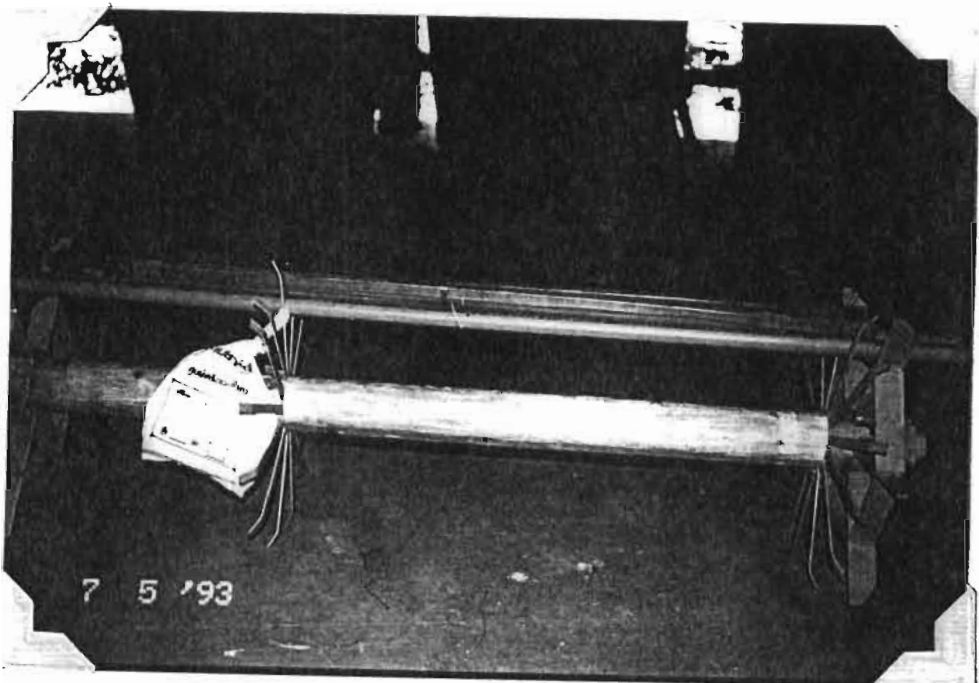
ลูกกลิ้ง

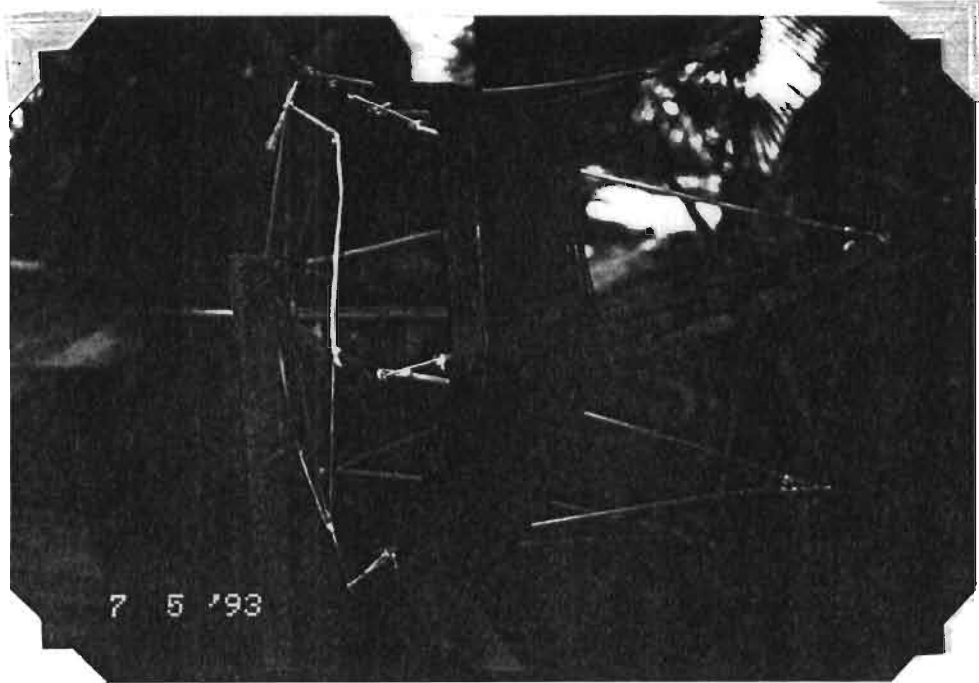
พืงและไม้ประกบพืง

เทา เห่งและ เทอล่าง

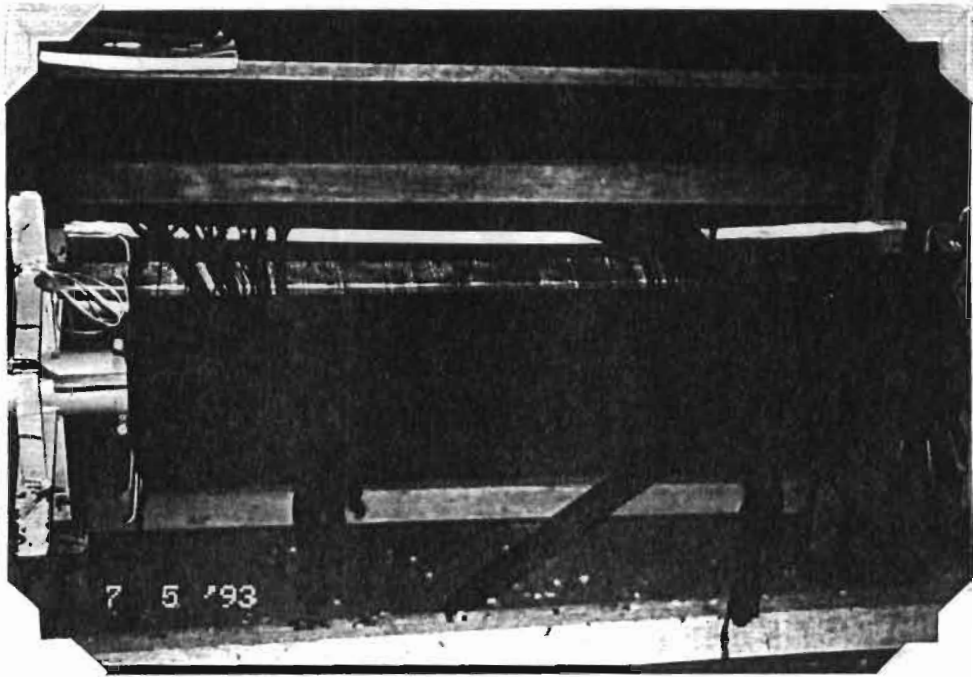
ไม้กั้งหัน

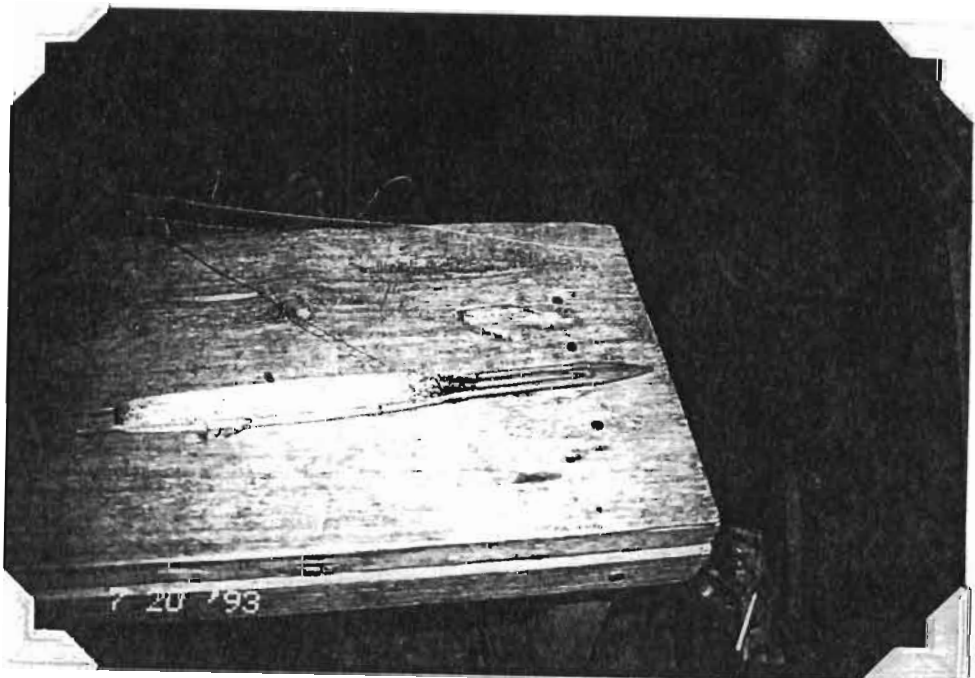
กงปั้นฝ้าย

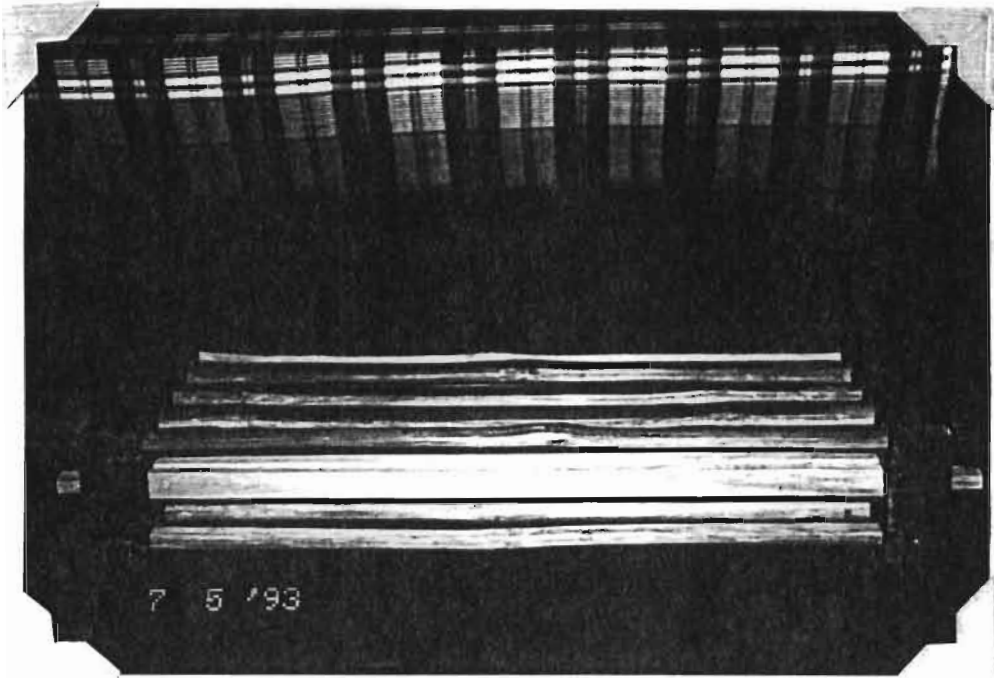
ฝื่อคั้นด้าย

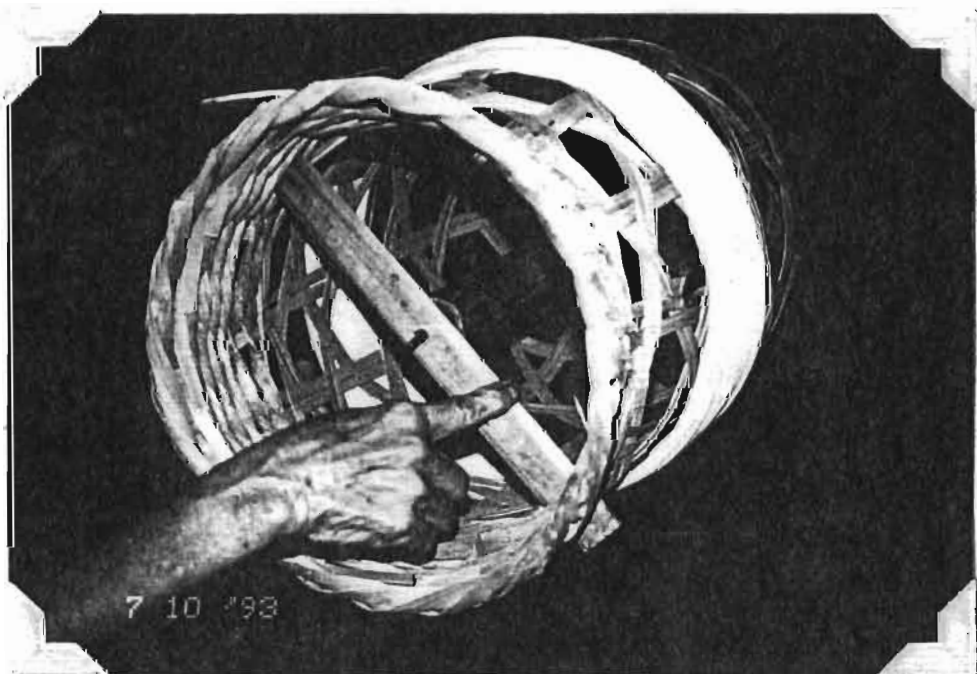
ม้วนเครื่องด้ายยืนสำหรับทอผ้า

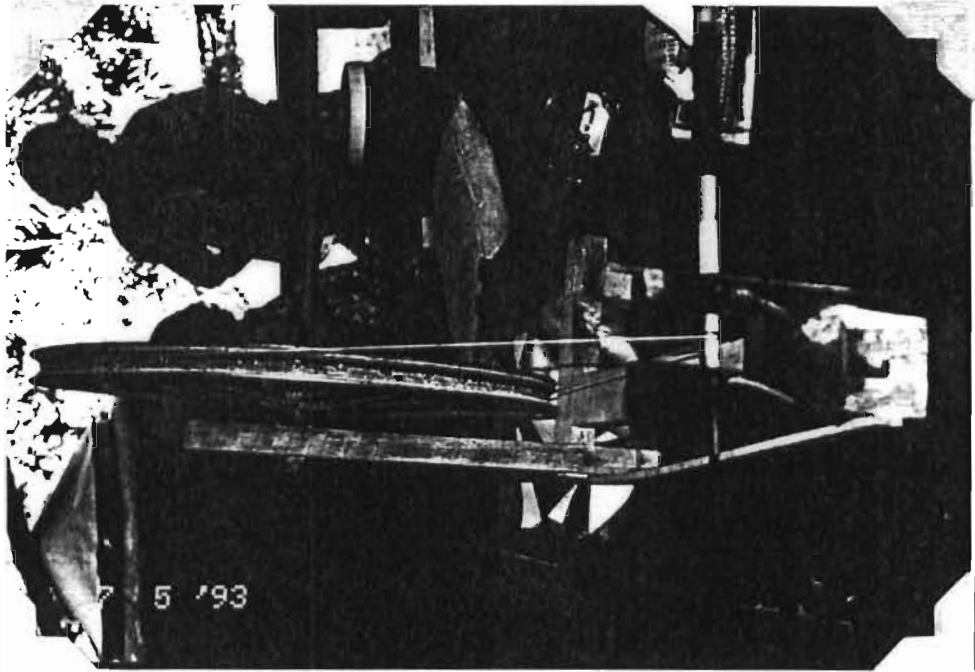
ไม้จิ้มสำหรับสานแหบ้านป่าแดง, ไม้ค้ำบาศสำหรับใส่ไหมบ้านหาดเสี้ยว

แม่ไม้สำหรับนั่งทอผ้า

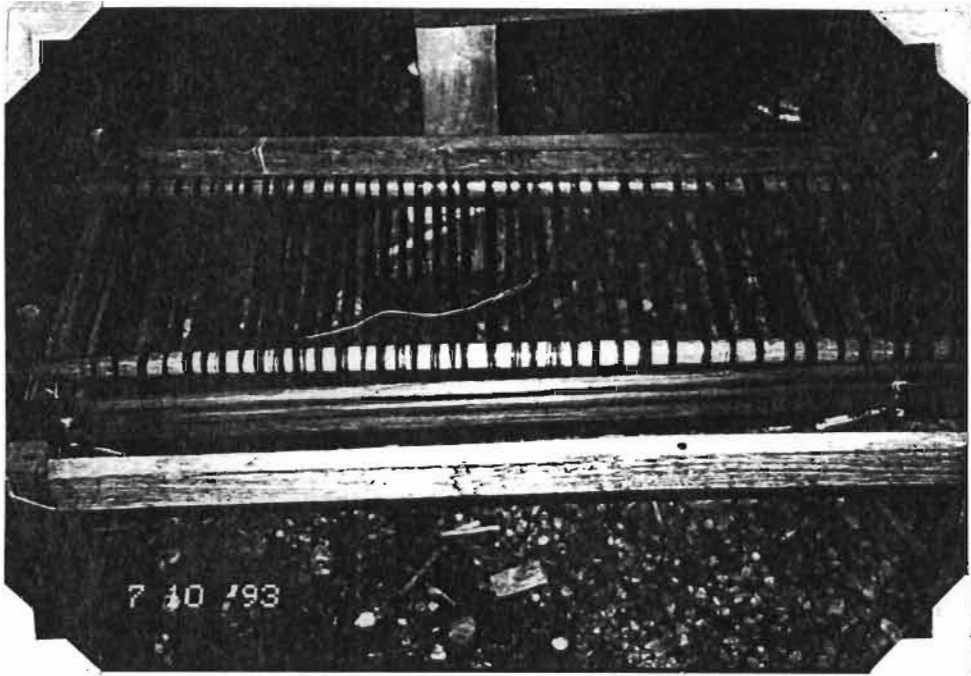
เครื่องทักฝ้าย

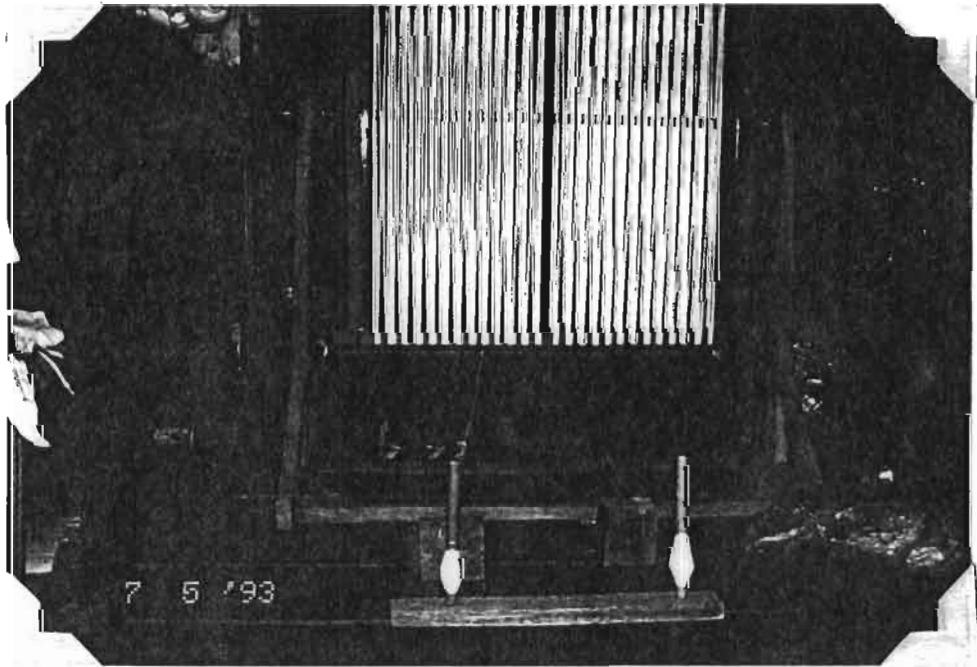
หลา

กงมันฝ้าย

โสมมัดหมี่

เครื่องคันหมี่หรือเครื่องเป็กหมี่

ไม้ตีฝ้าย, สาริตการตีฝ้าย

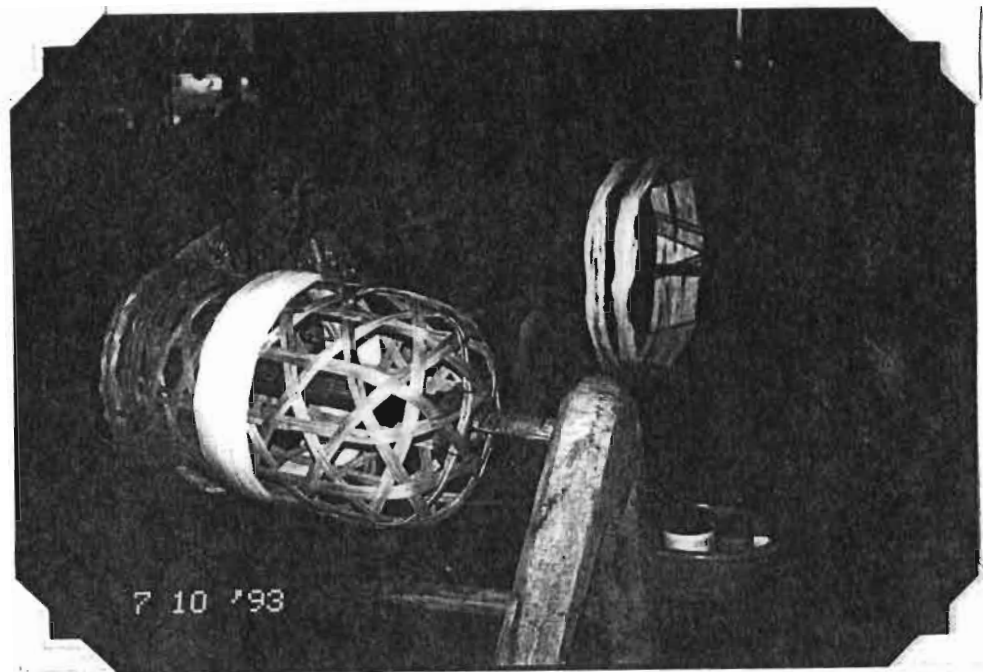
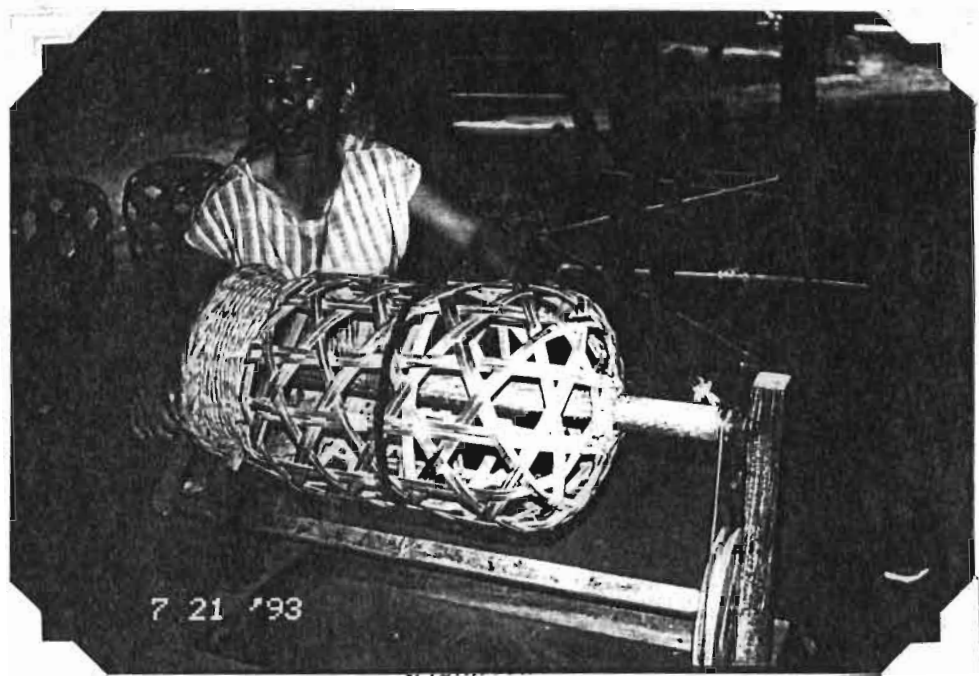
ไม้ล่อม, สาริตการล่อมฝ้าย

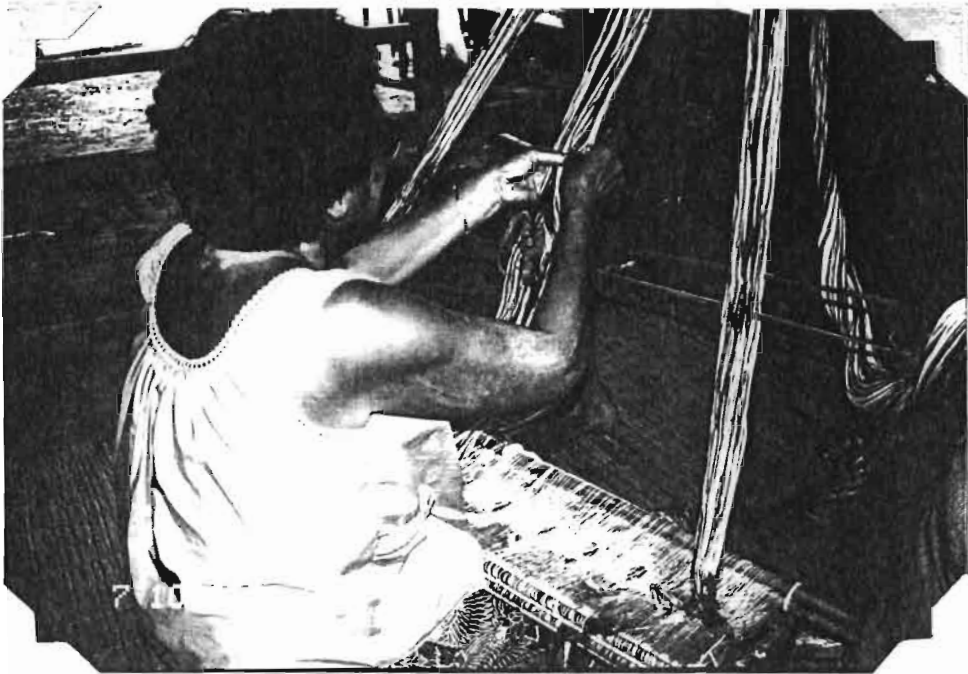
สาริตการเข็นฝ้าย

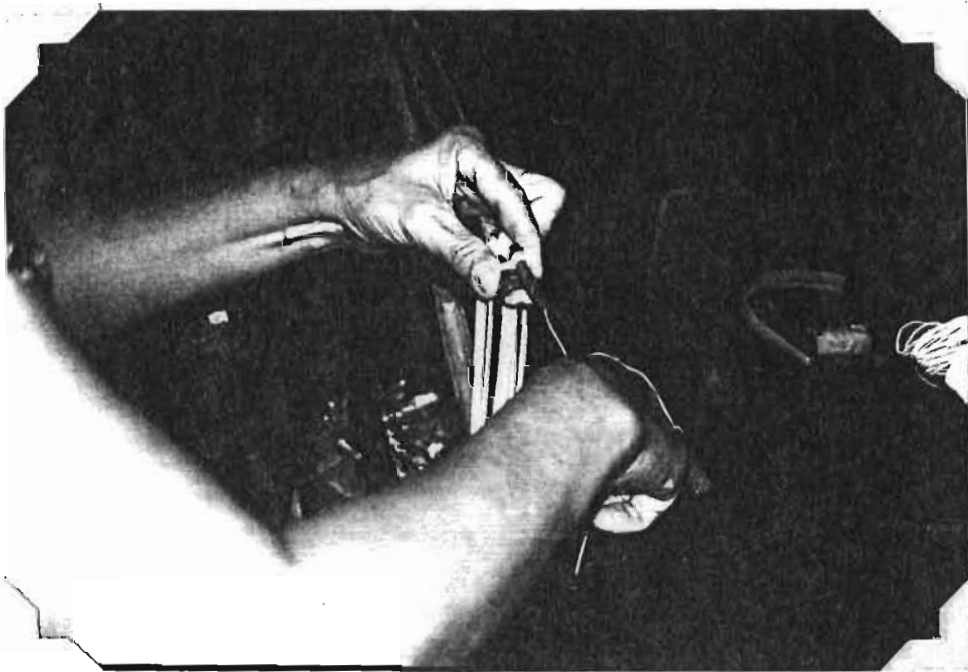
แม่เป็ย, สาริตการเป็ยฝ้าย

สาธิตการทอหวัดฝ้าย

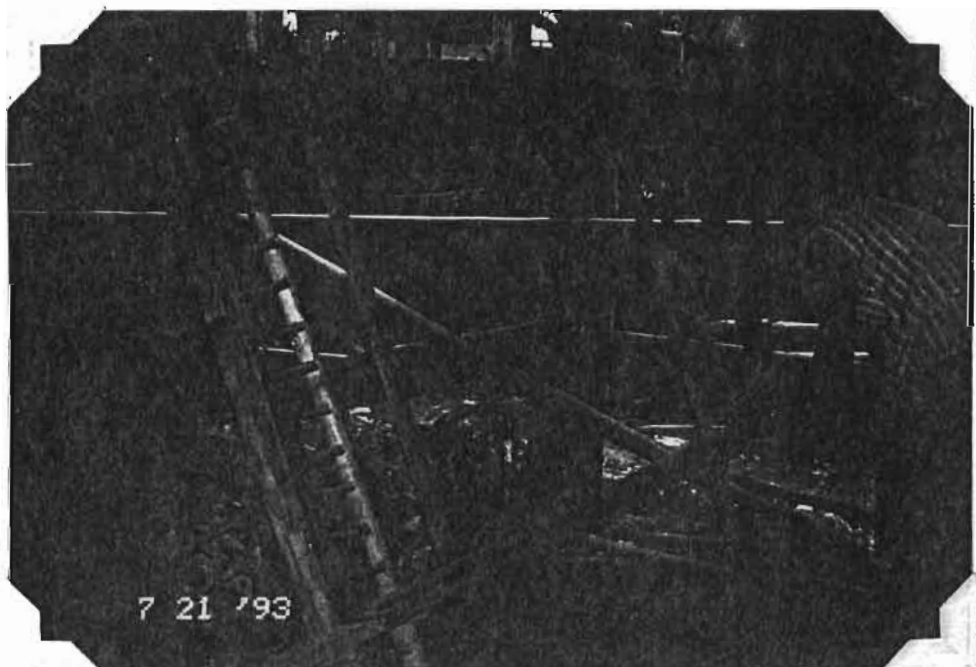
สาธิตการสืบทอดบ้านหาดเสี้ยว

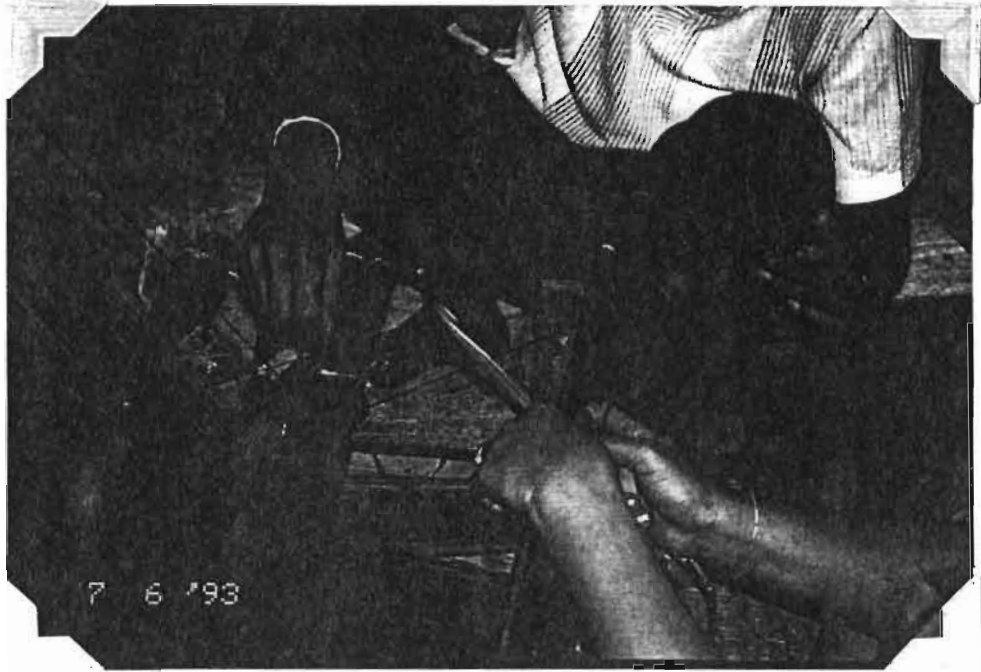
สาธิตการเก็บเหบบ้านป่าแดง

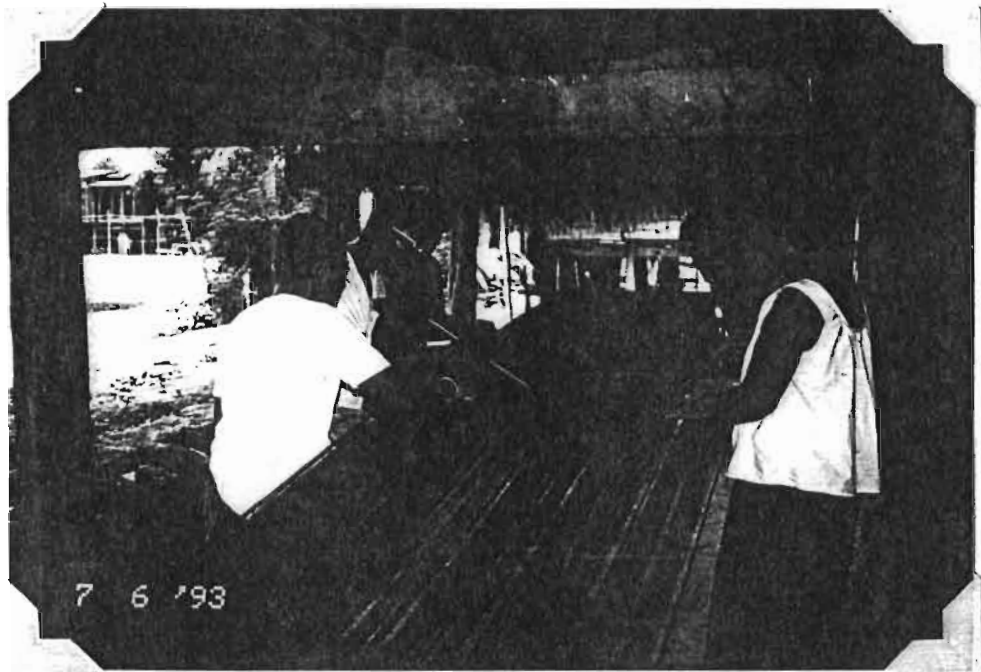
สาริตถการเดินด้ายบ้านป่าแดง

สาริตถการคันฝือบ้านหาดเสี้ยว

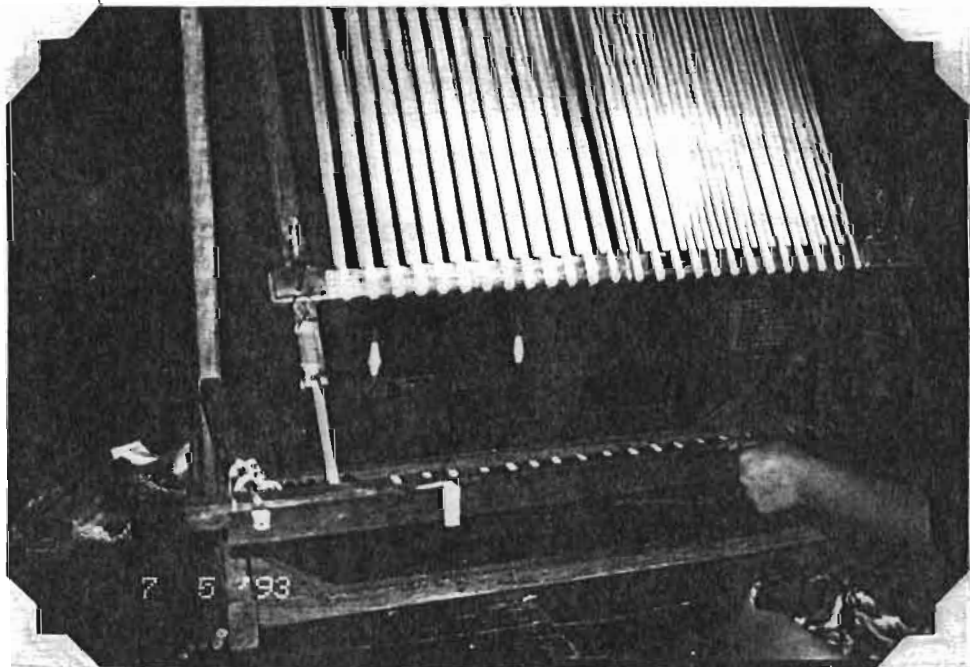
สาธิตการร้อยอูหิม

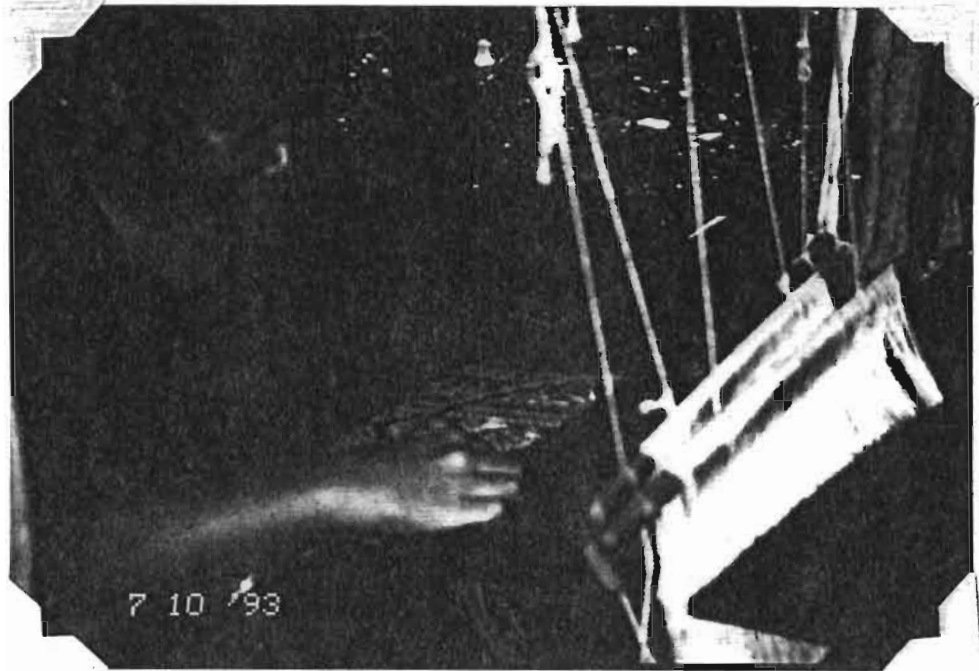
สาธิตการม้วนเครื่องด้ายปั่น

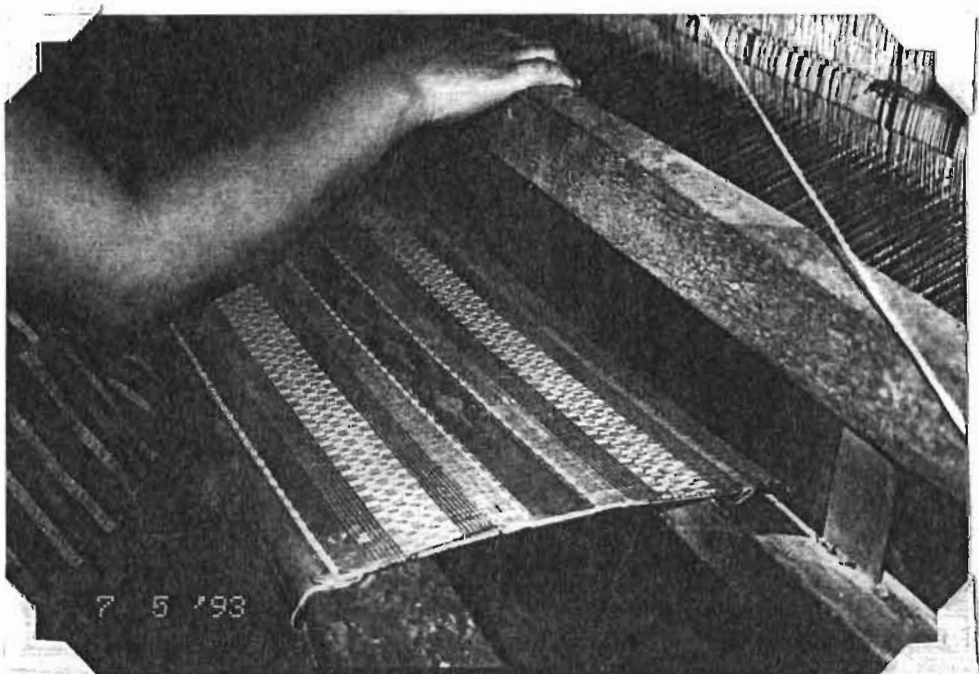
紗織การมัดหมี่

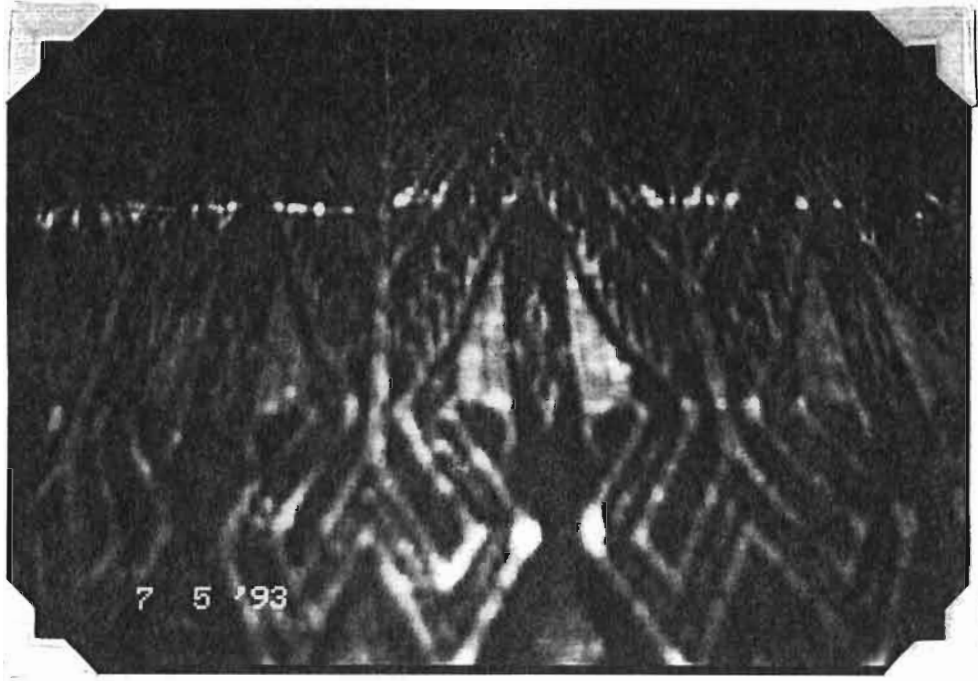
紗織การค้นหมี่

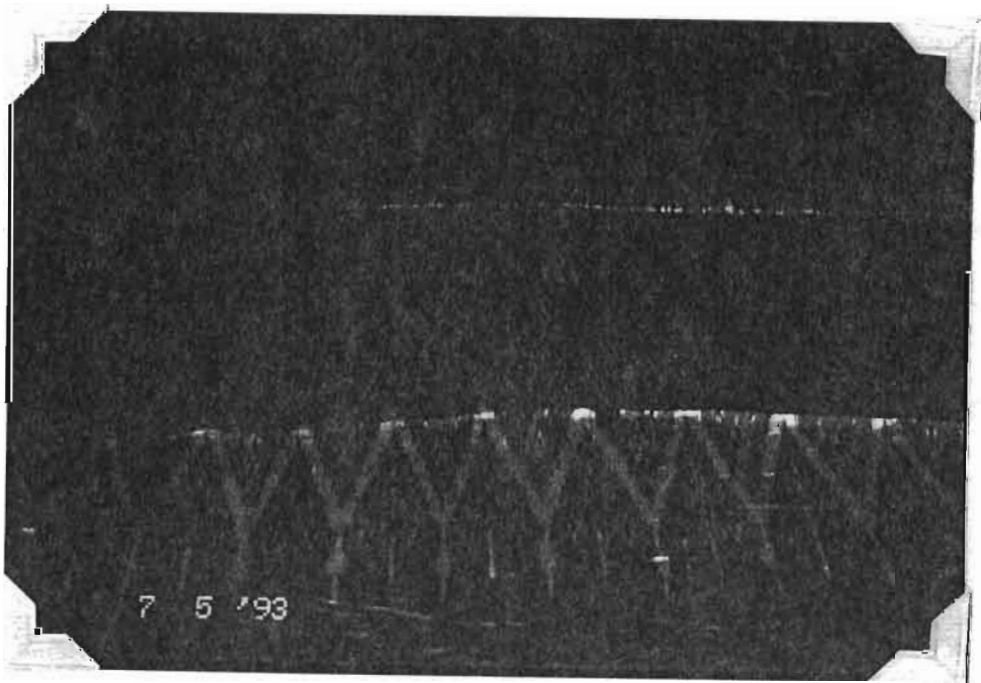
สาริตการทอผ้าบ้านหาดเสี้ยว

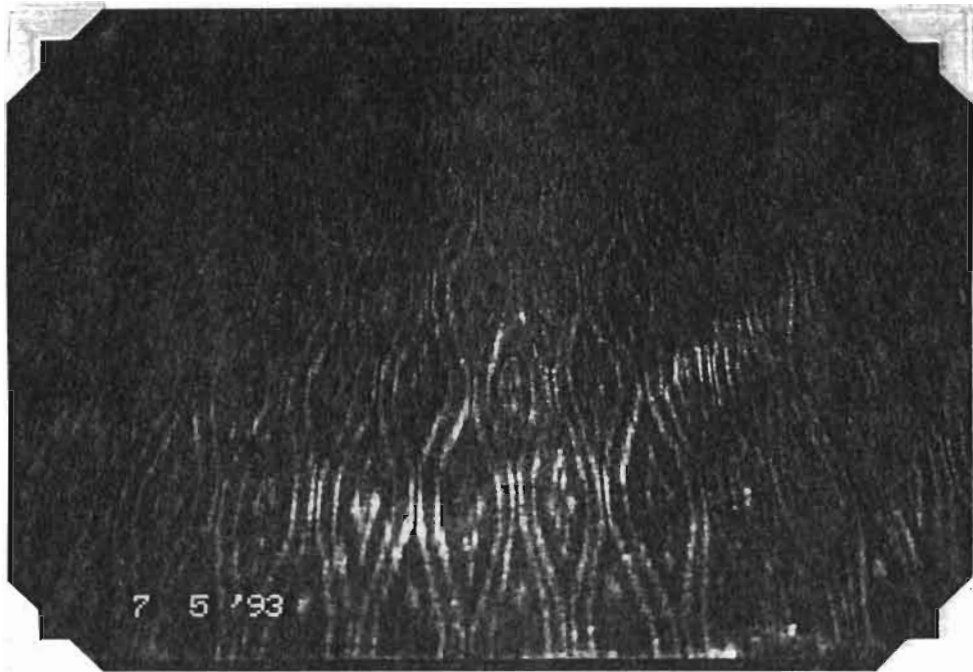
สาริตการทอผ้าบ้านป่าแดง

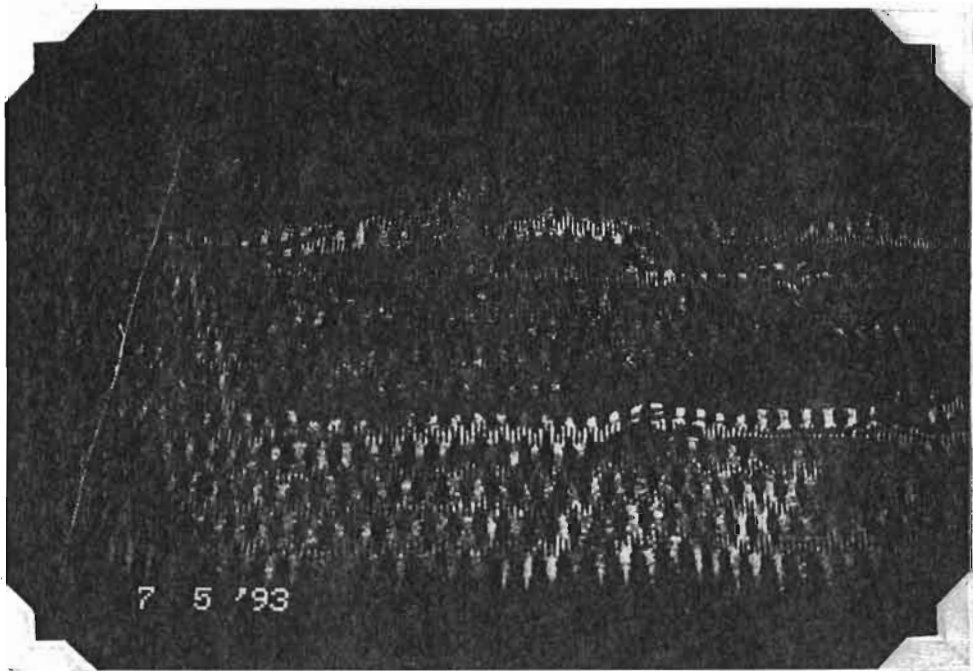
ผ้าไหมมัดหมี่ลายเชิงพญานาคผสมก้านสนใหญ่

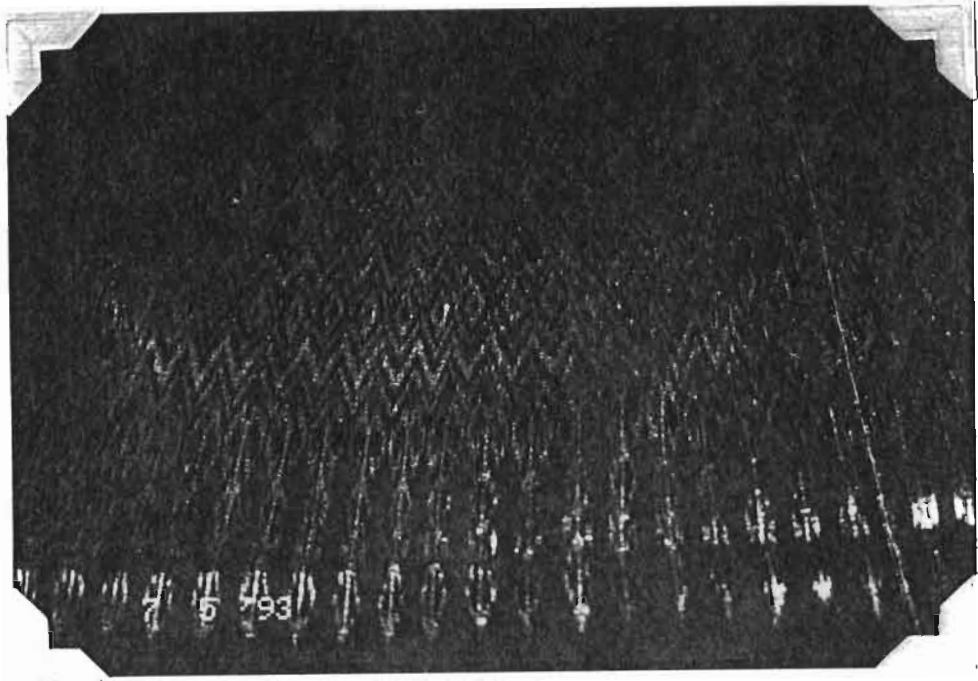
ผ้าไหมมัดหมี่ลายไทยตีนหยัก

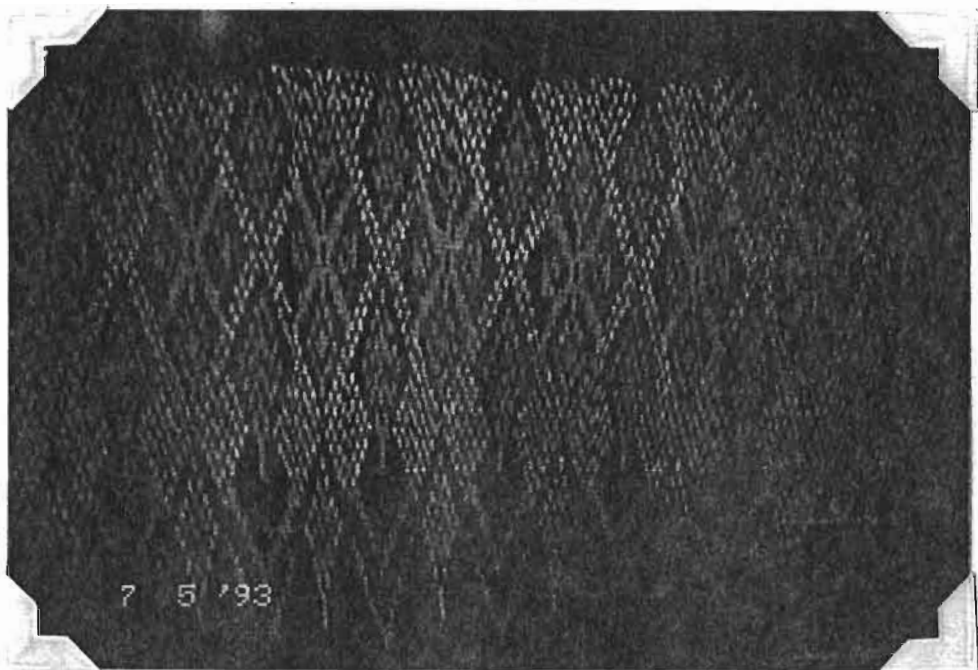
ผ้าไหมมัดหมี่ลายข้าวหลามตัดดอกใหญ่

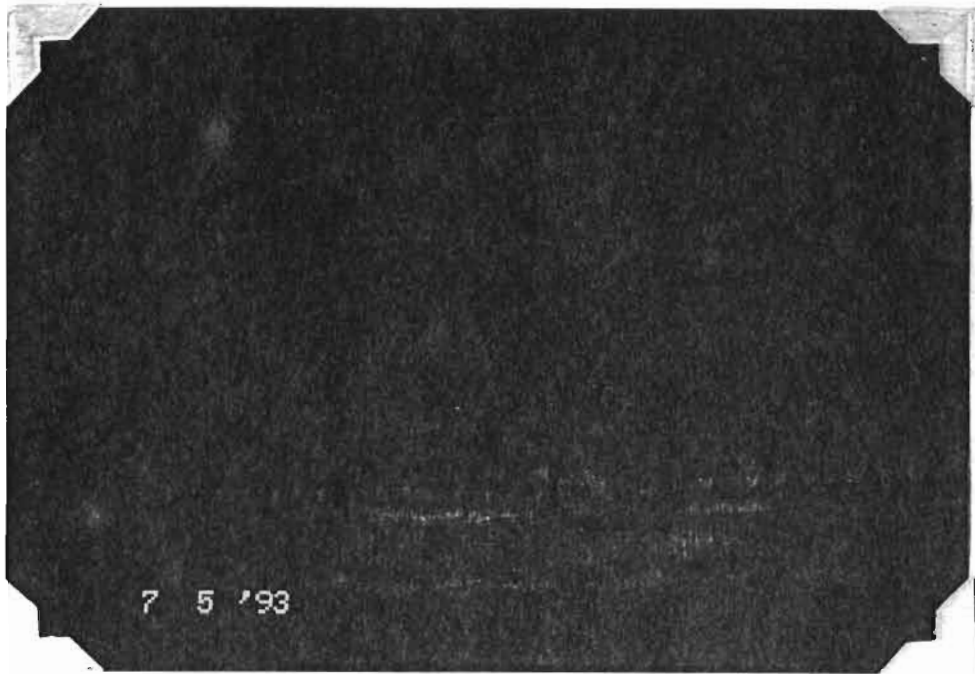
ผ้าไหมมัดหมี่ลายตาข่าย 2 ตะกอ

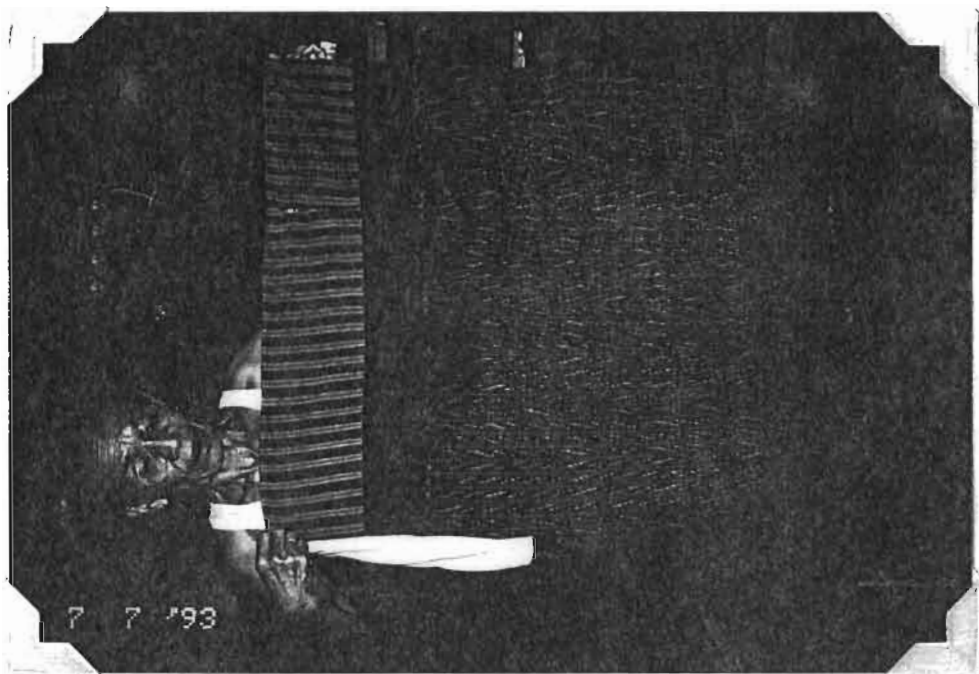
ผ้าไหมมัดหมี่ลายข้าวหลามตัดตีนลายหยักดอกมะตูม

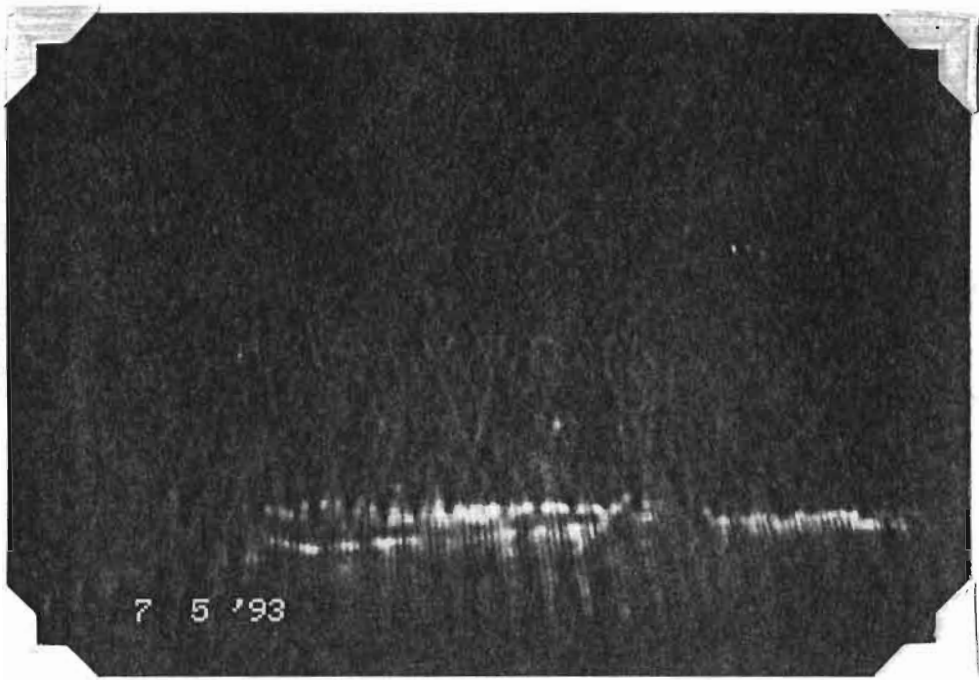
ผ้าไหมมัดหมี่ลายขอใหญ่

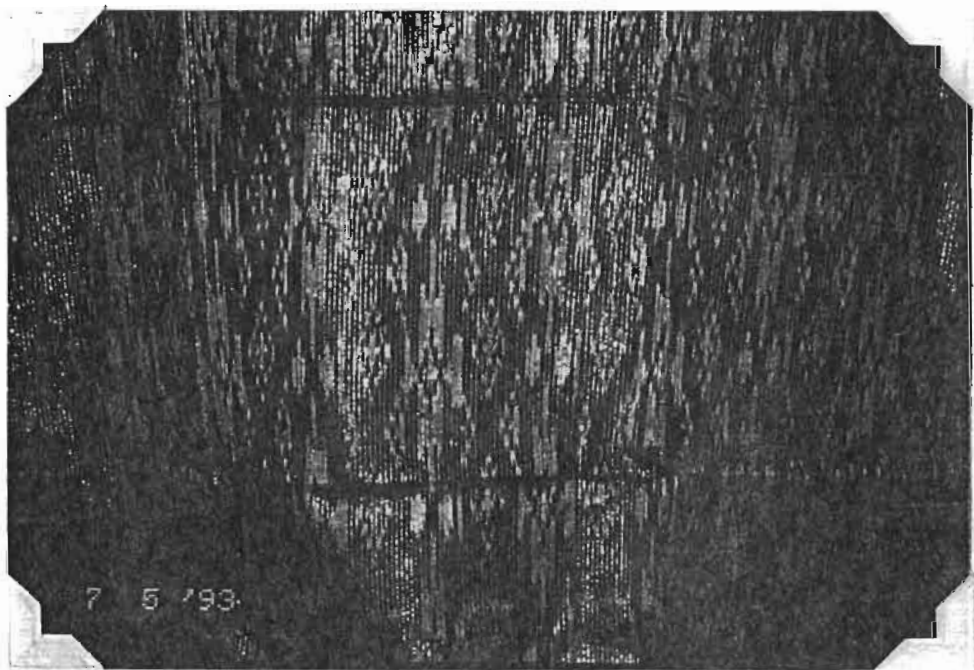
ผ้าไหมมัดหมี่ลายขนาดผสมลายสนเล็ก

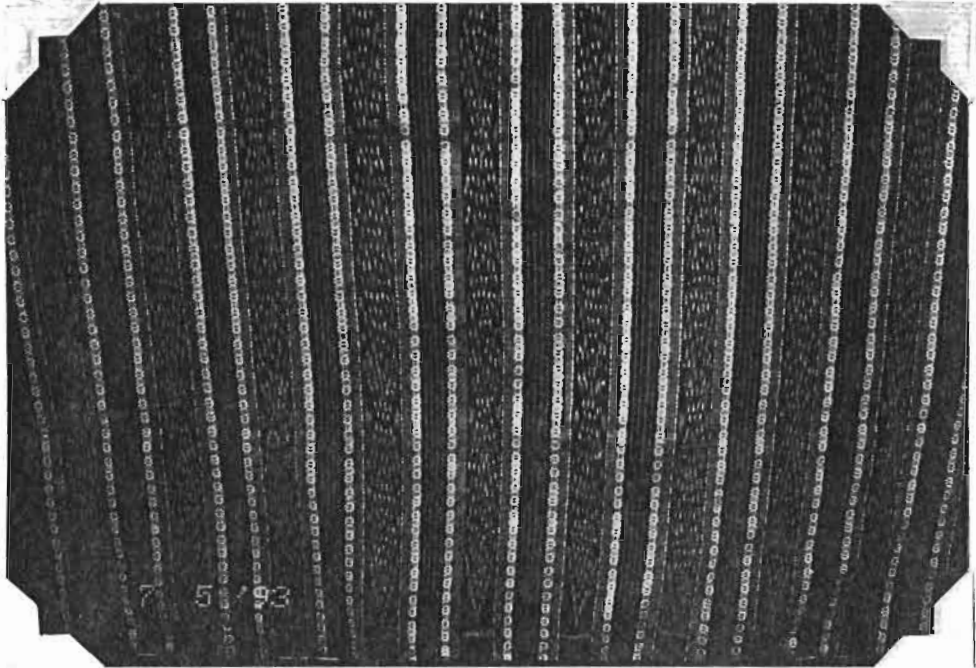
ผ้าไหมมัดหมี่ทั้งตัวลายเฉียง

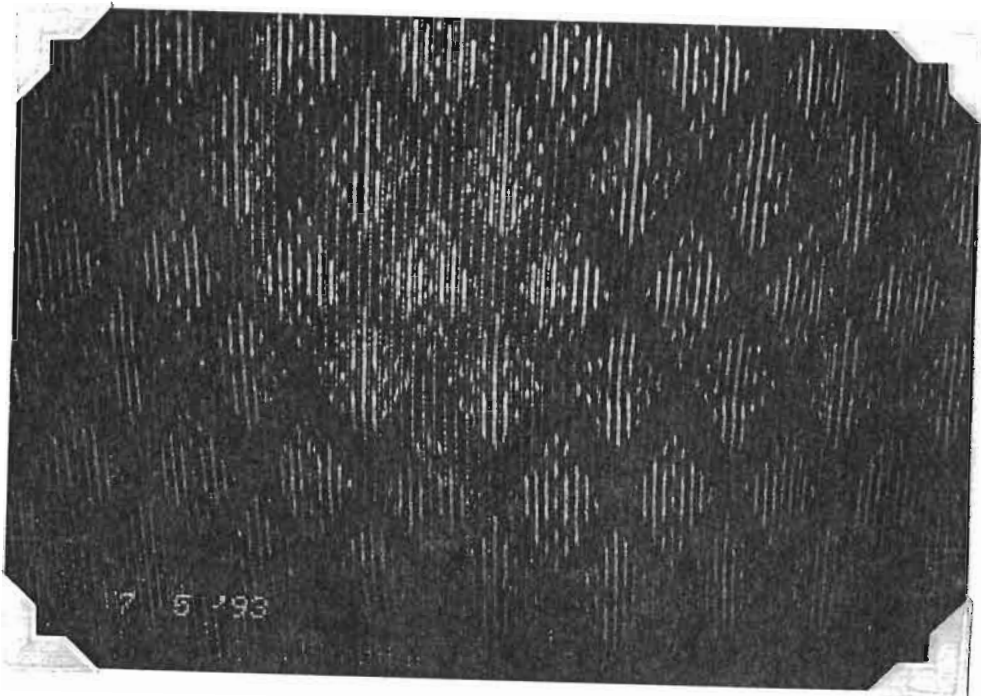
ผ้าไหมมัดหมี่ 25 ลา ไลยนาทคู่ผสมฉัตรตีนลายสนเล็ก

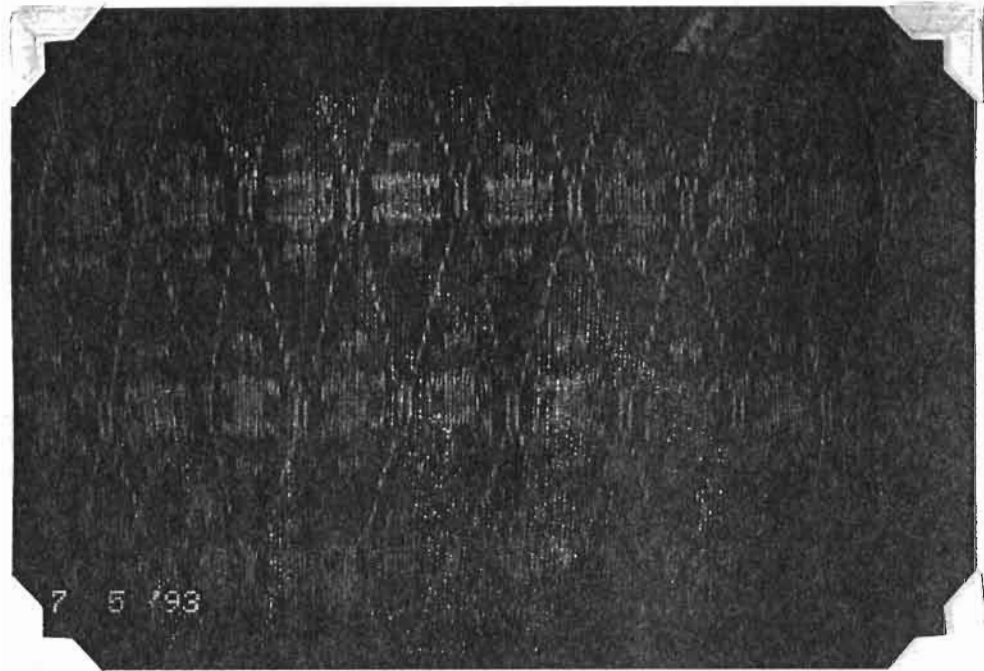
ผ้าไหมมัดหมี่สามกษัตริย์ไส้ดินเขียว, เหลือง, น้ำตาล

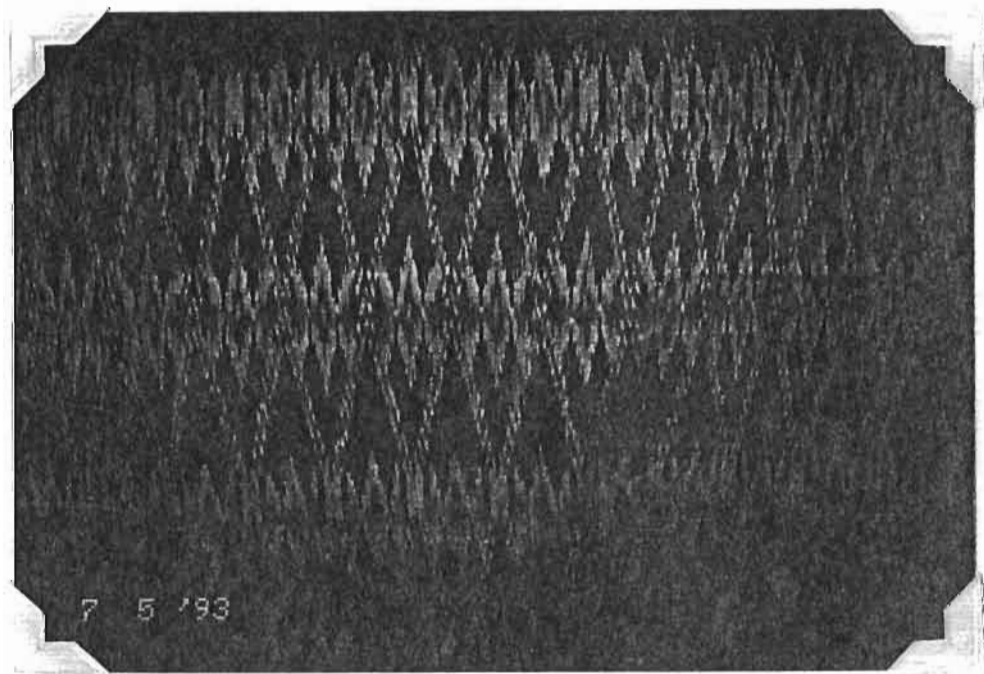
ผ้าไหมมัดหมี่เบี่ยงลายยกดอก

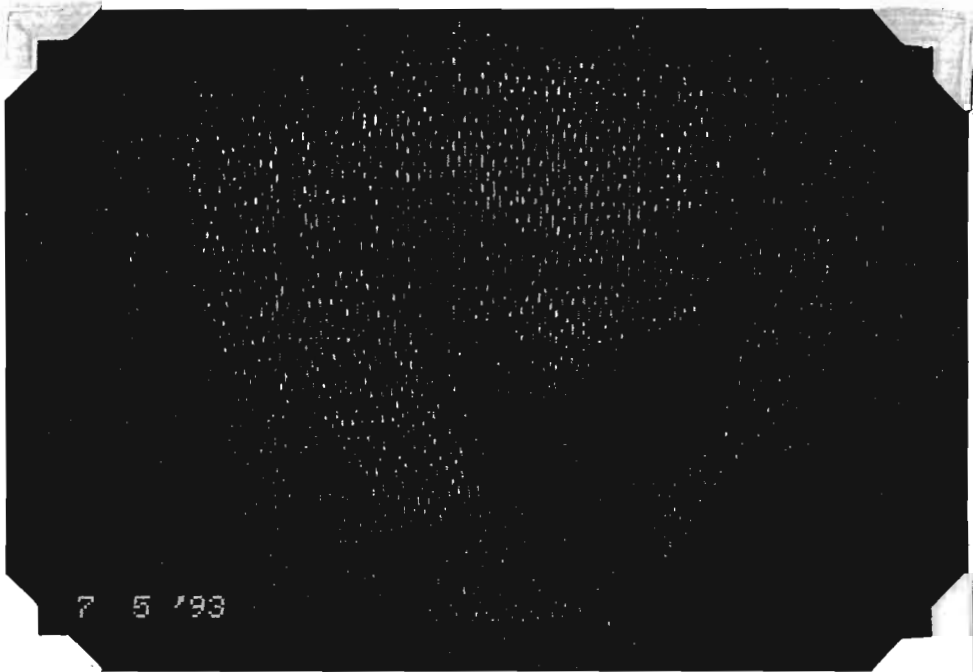
ผ้าไหมมัดหมี่สอดดั้น 13 ล้า

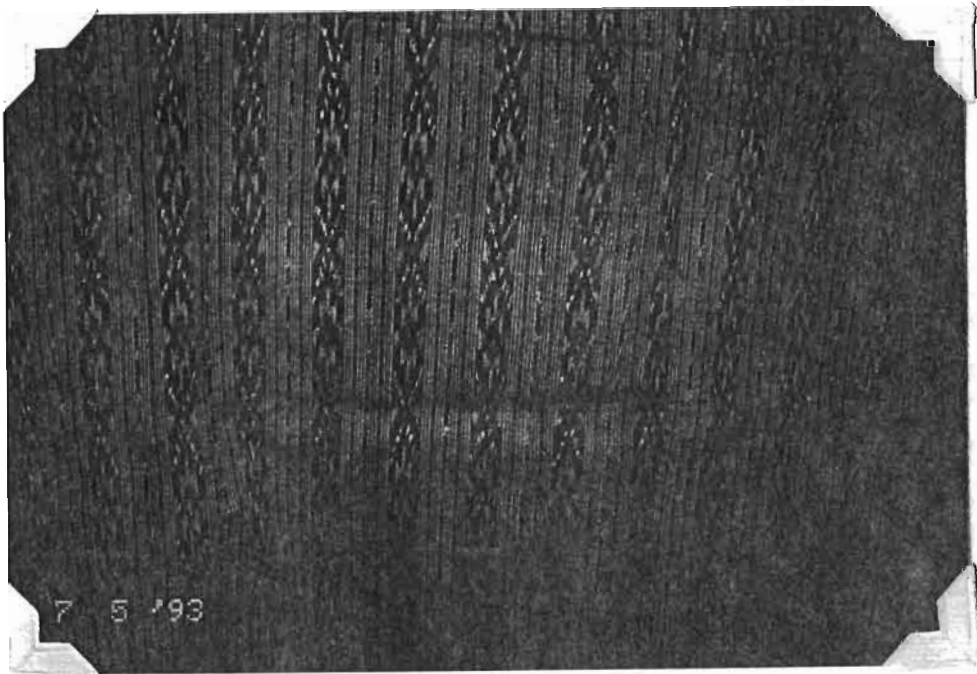
ผ้าไหมมัดหมี่ลายข้าวหลามตัดดอกใหญ่ 13 ล้า

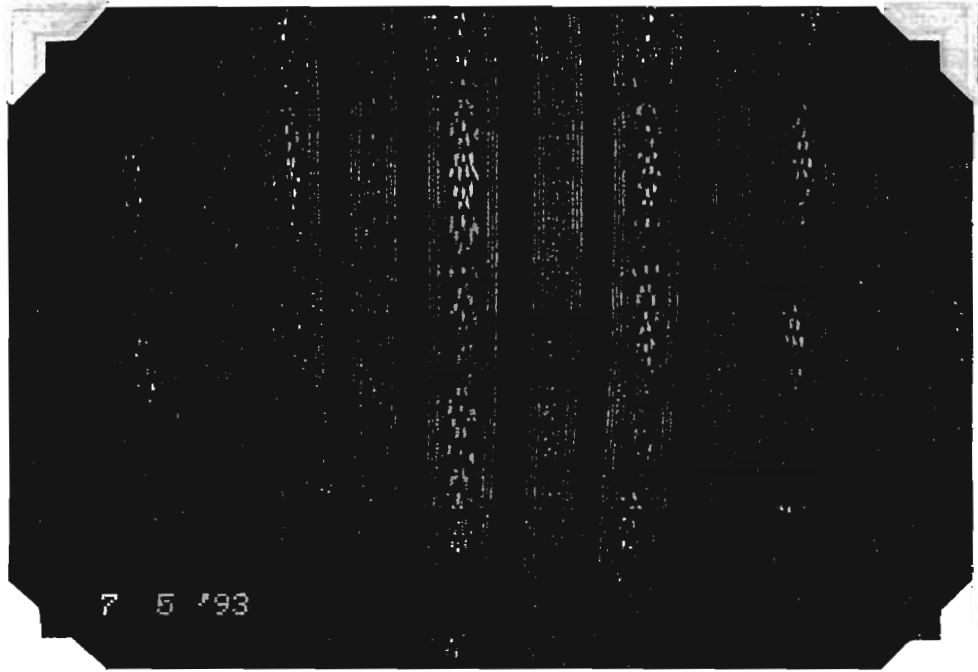
ผ้าไหมมัดหมี่ข้าวหลามตัดดอกคู่

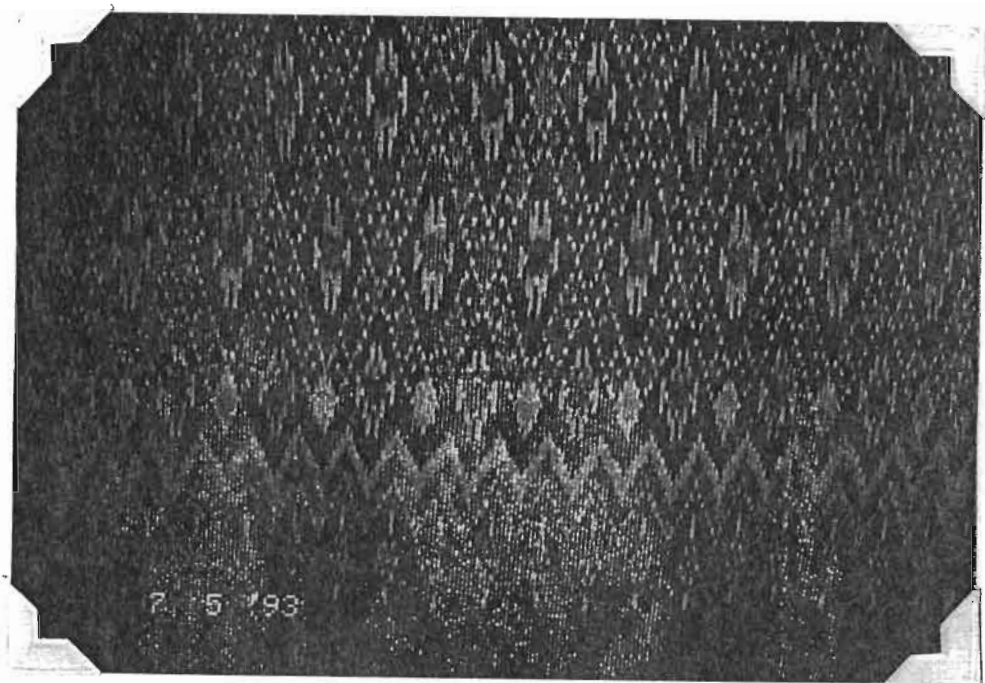
ผ้าไหมมัดหมี่เบ็กเดียวลายไทย

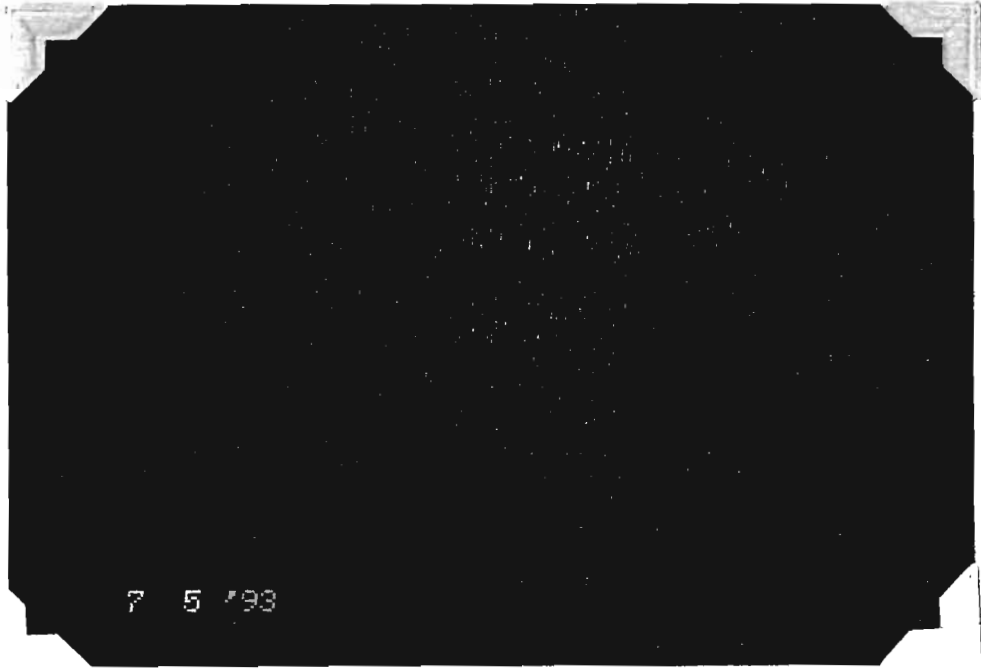
ผ้าไหมมัดหมี่ถี่ 9 ล้า

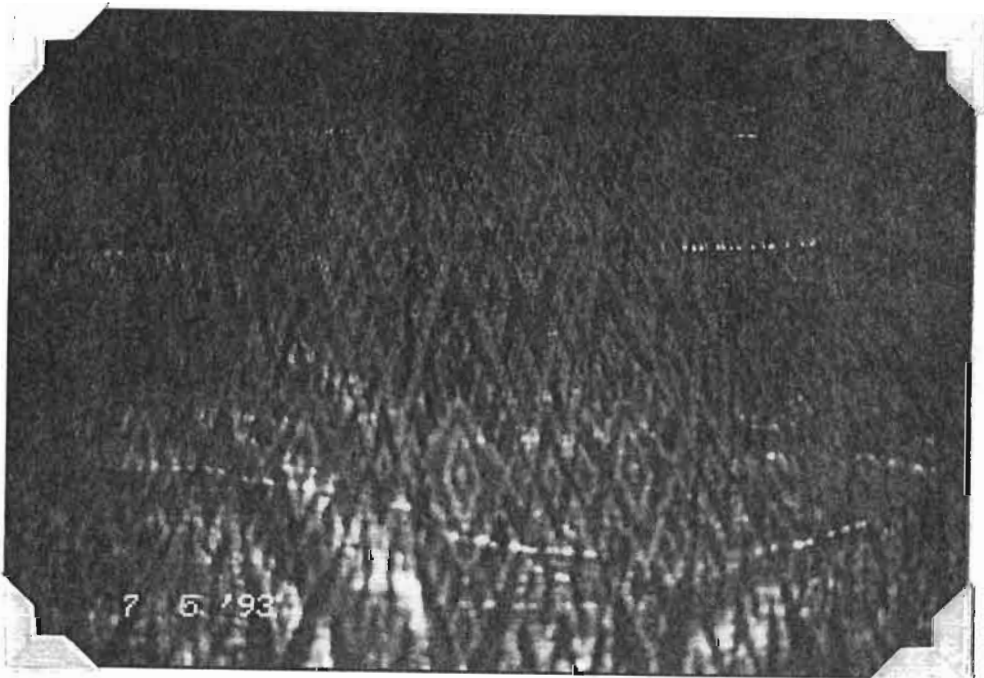
ผ้าไหมมัดหมี่หาง 7 ลา

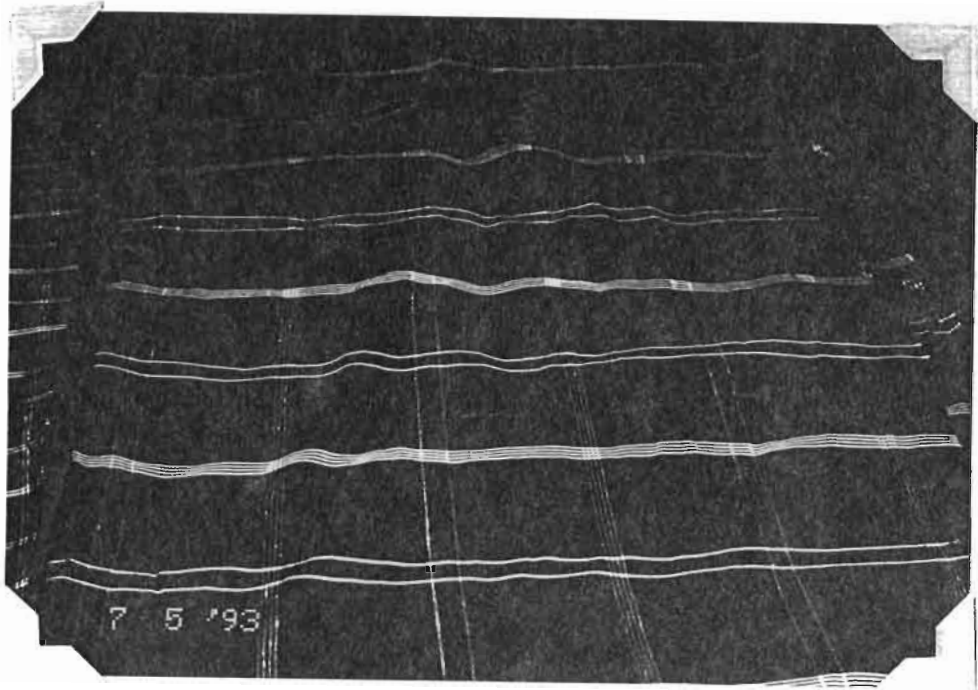
ผ้าไหมมัดหมี่ข้าวหลามตัดลายไทยตีนหยักดอกมะตูม

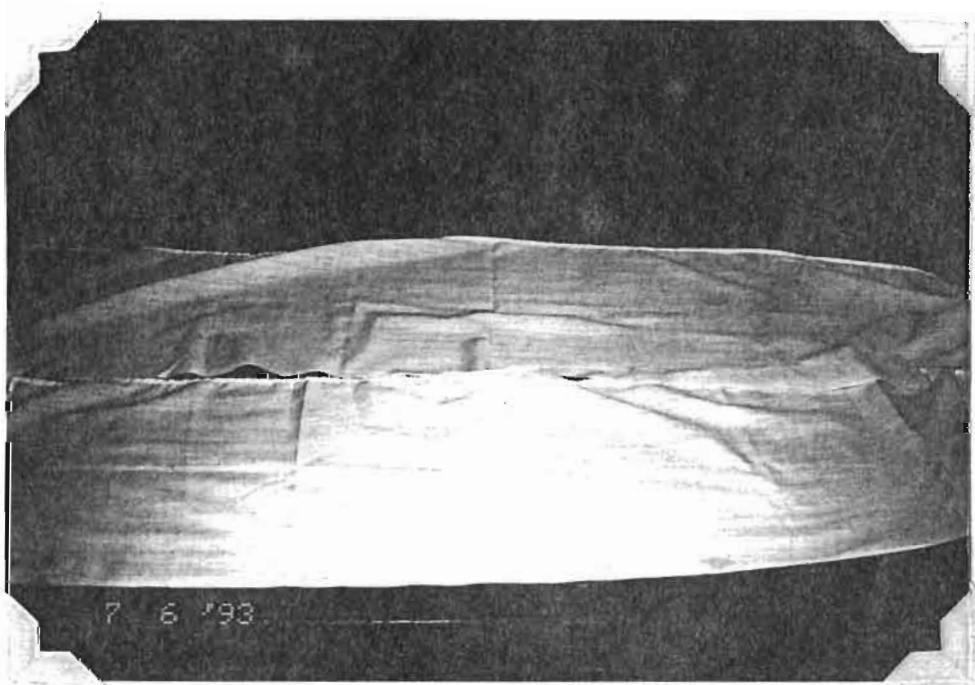
หมี่พุ่งลายดอกหน้า

ผ้าไหมมัดหมี่พื้นสี เขียวลายขอดอกจักร

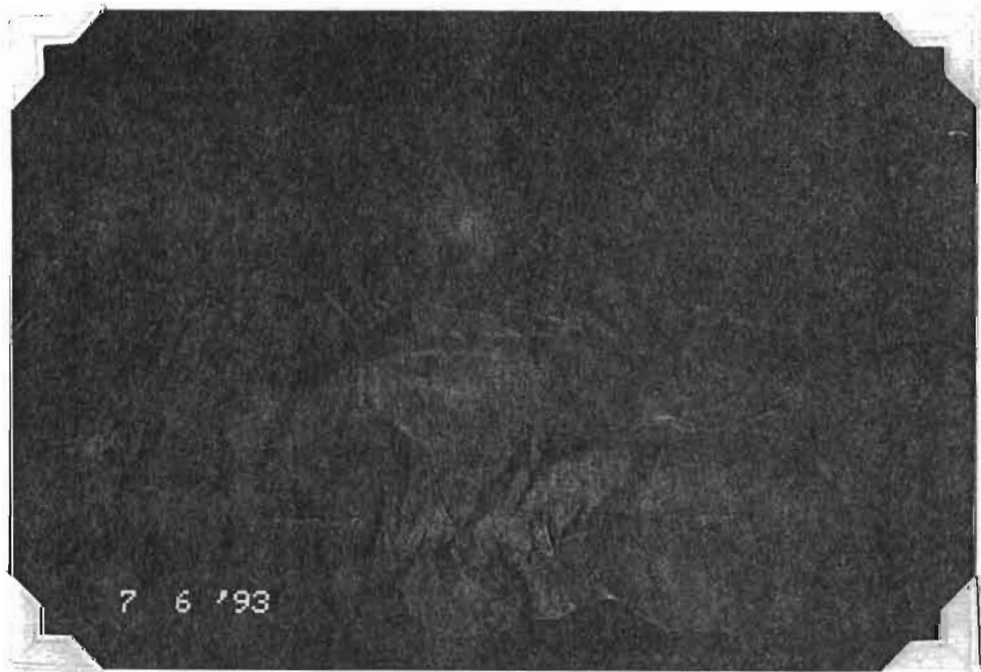
โครงสร้างผ้าทอตราฮีปะ

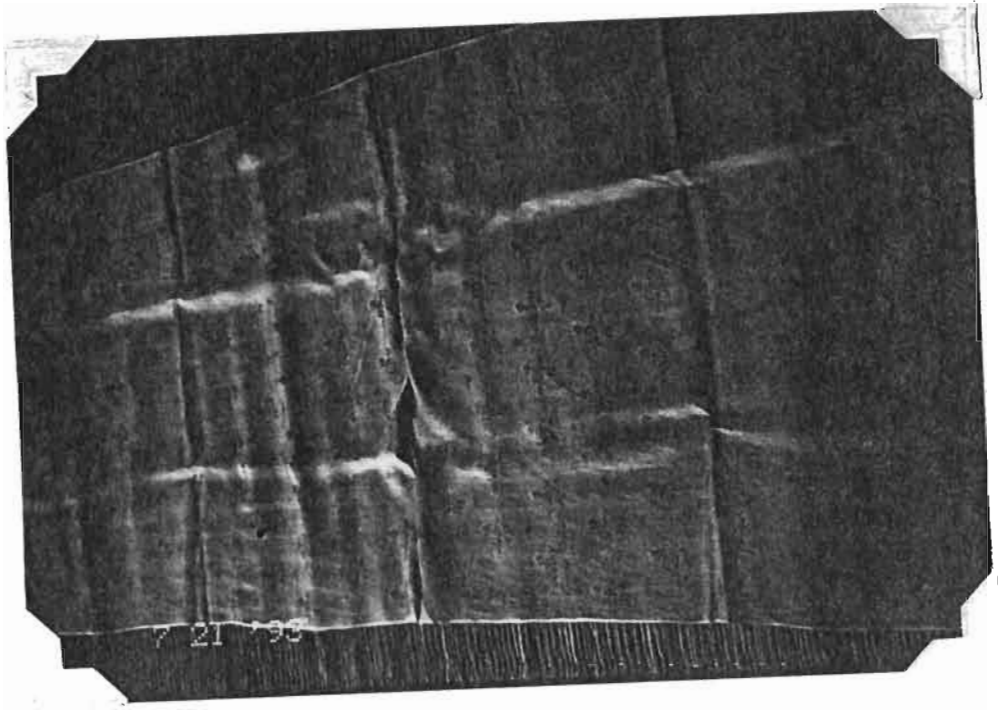
ผ้าขาวม้าพ้ายรัดง

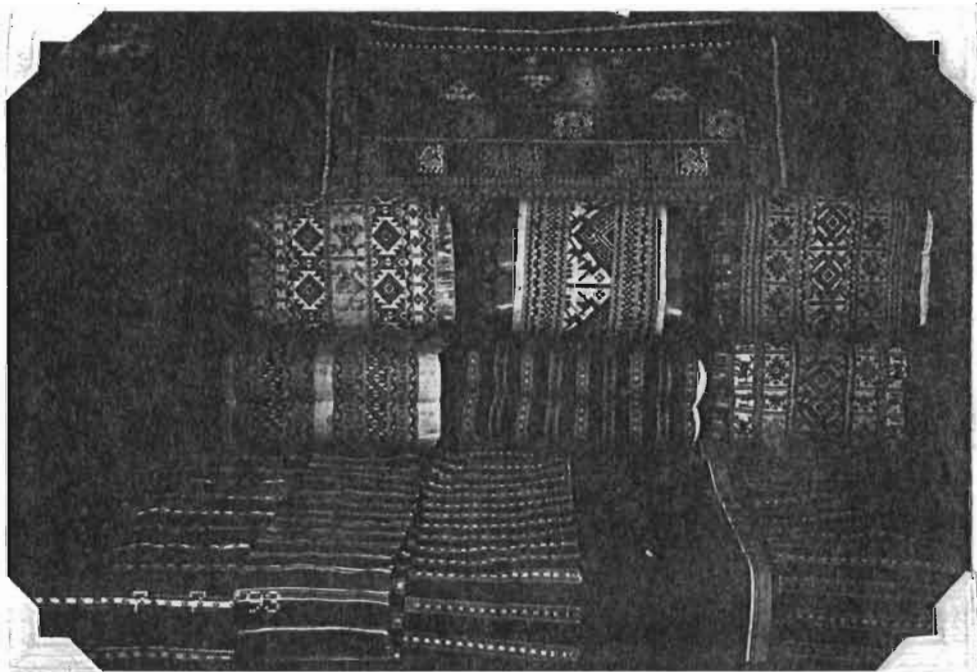
ผ้าไหมมัดหมี่ทั้งตัว 2 เหา ลายพริกไทย

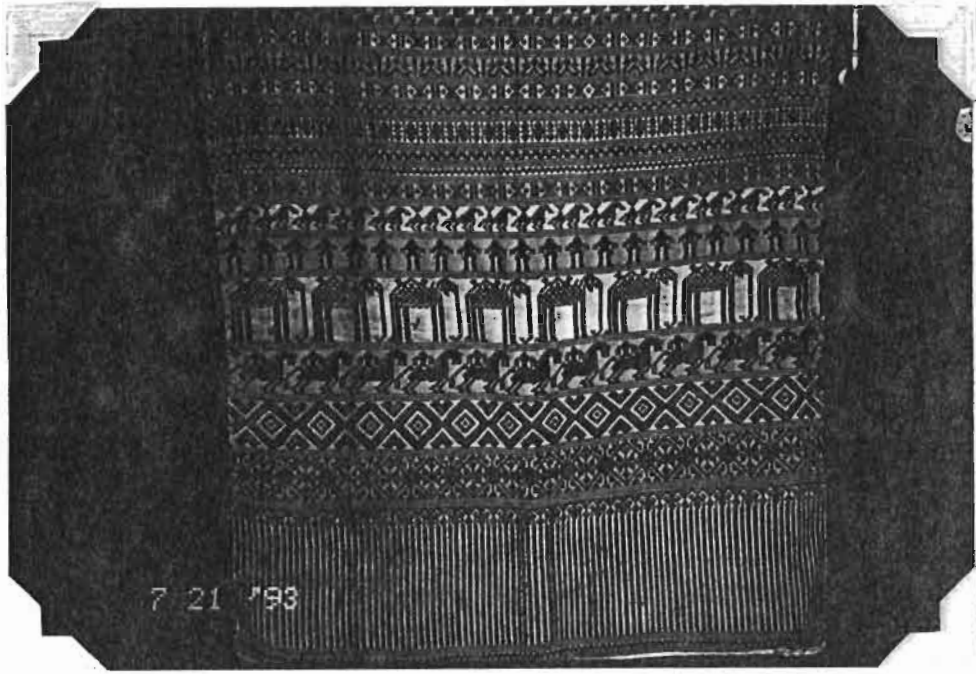
ผ้าม่วงสำหรับเจ้าบ่าวในพิธีแต่งงาน

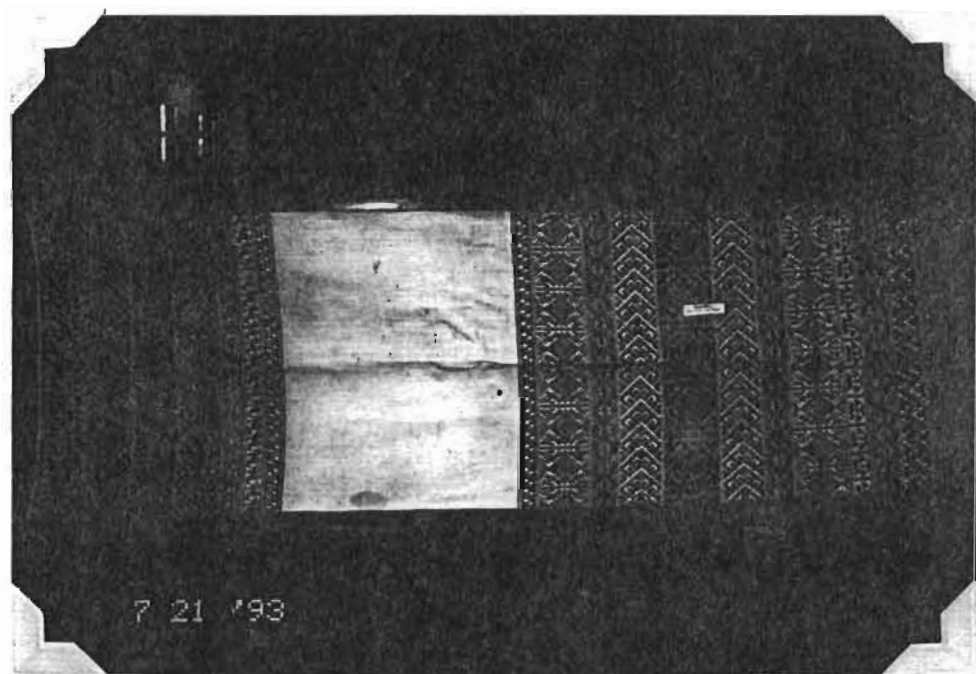
ผ้าเทียนนม

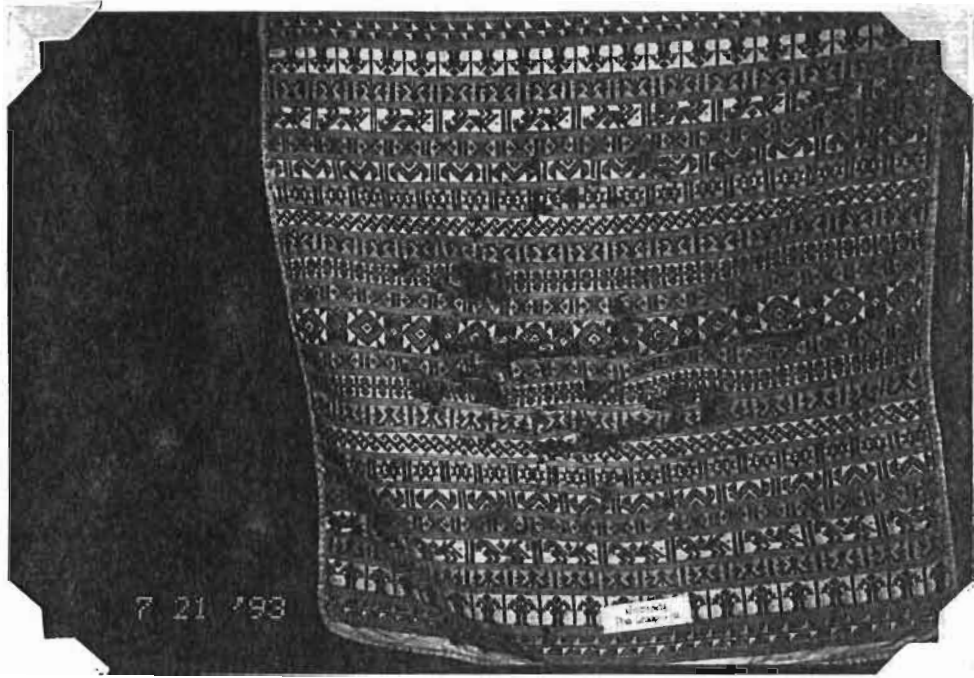
หมอนเจดาลัยต่าง ๆ

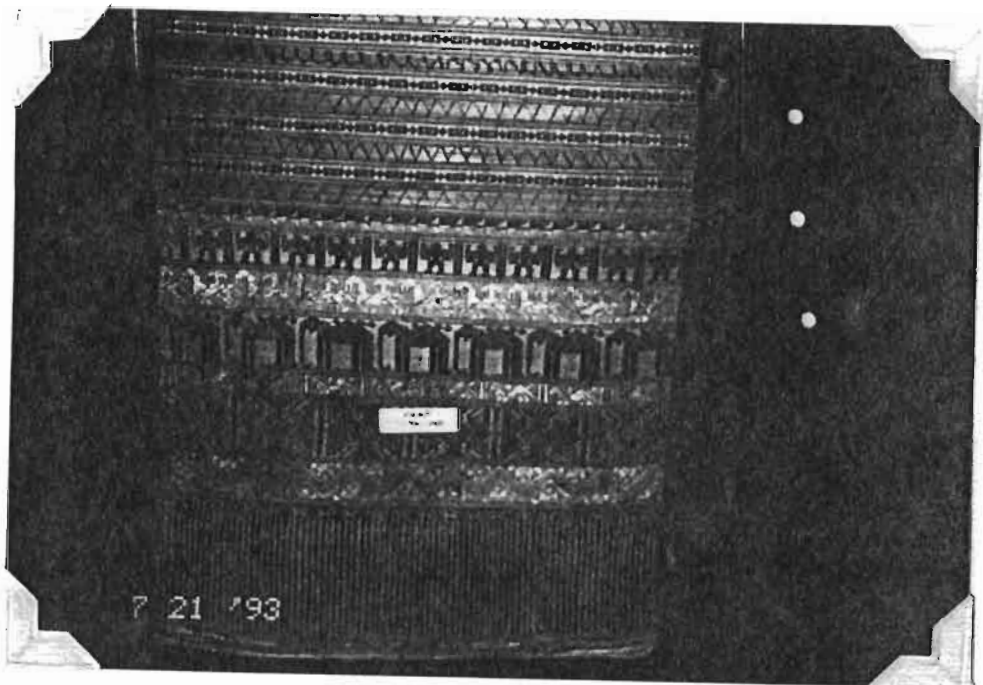
ผ้าคลุมหัวช้าง

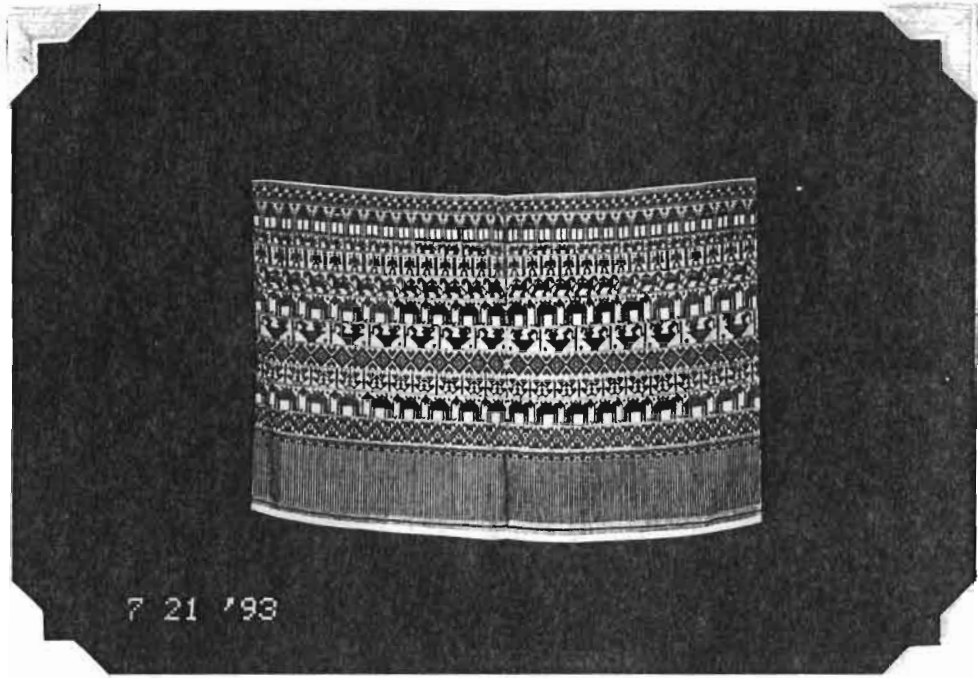
ผ้านั่ง

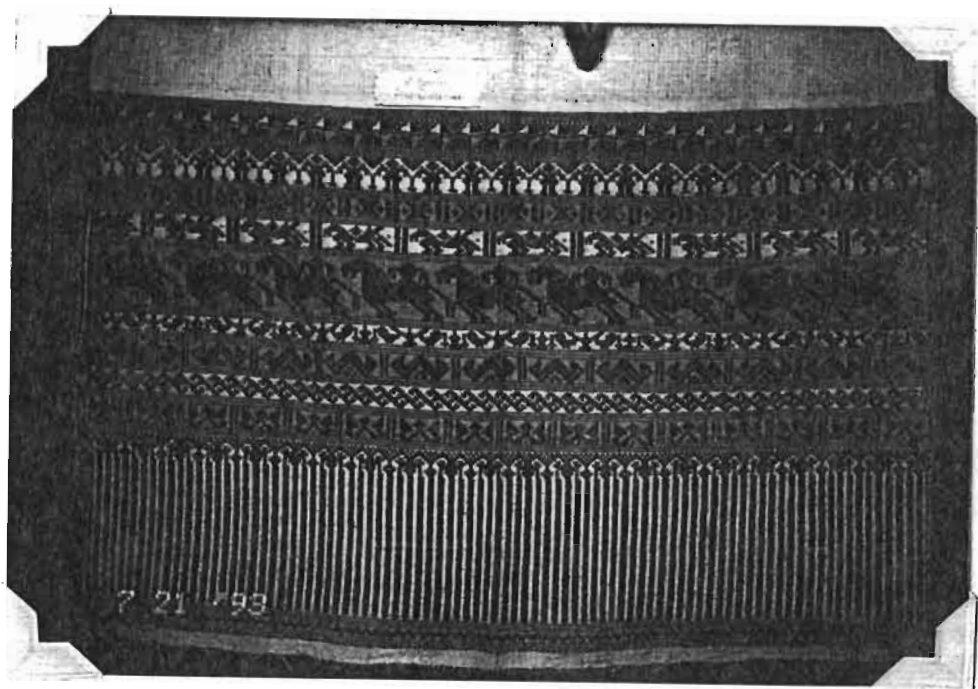
ผ้ากราบพระ

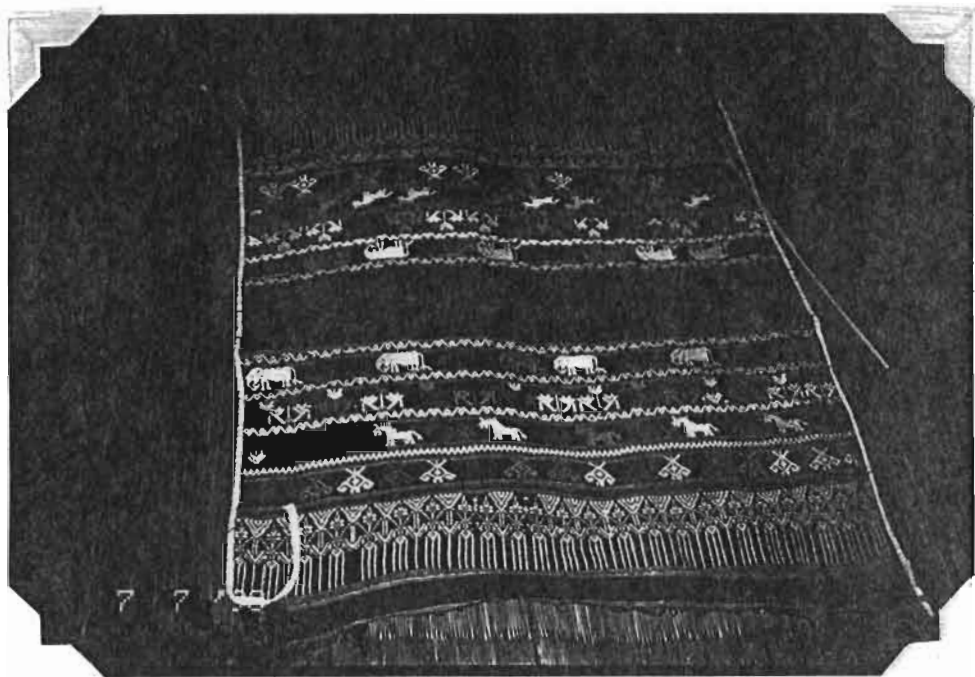
ผ้าห่อคัมภีร์

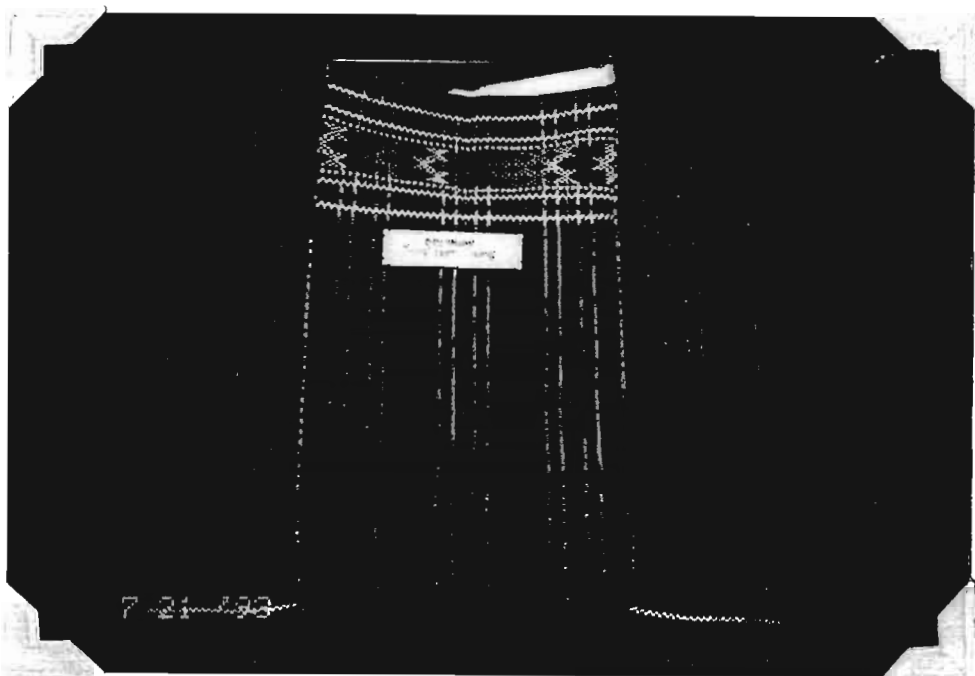
ผ้ากึ่ง

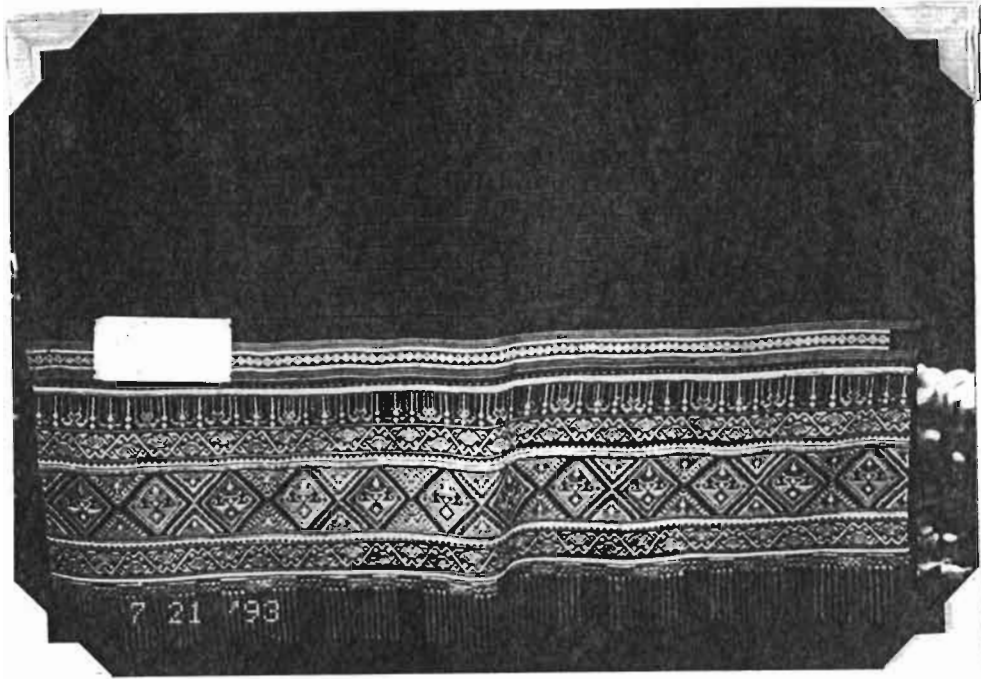
ผ้าเซ็ดหน้า

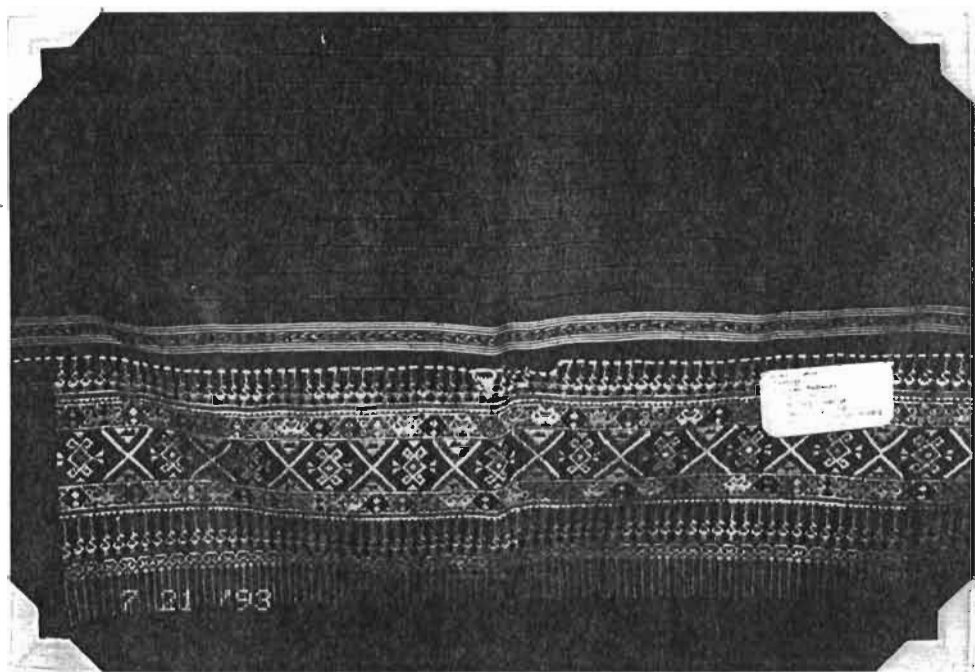
ผ้าคลุมหัวนาค

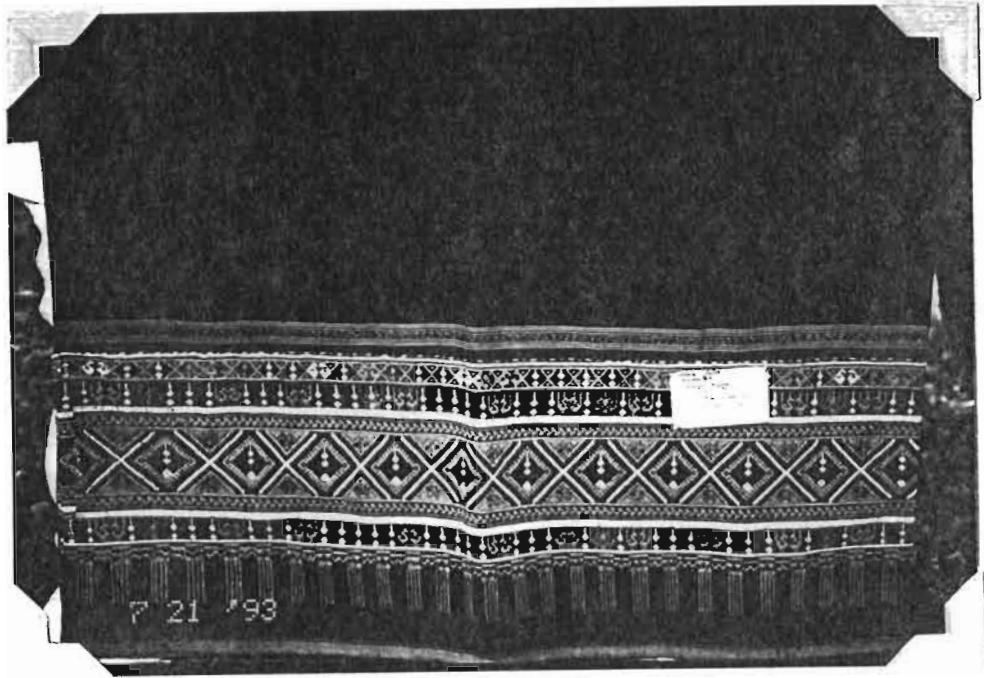
ถุงย่ามแดง

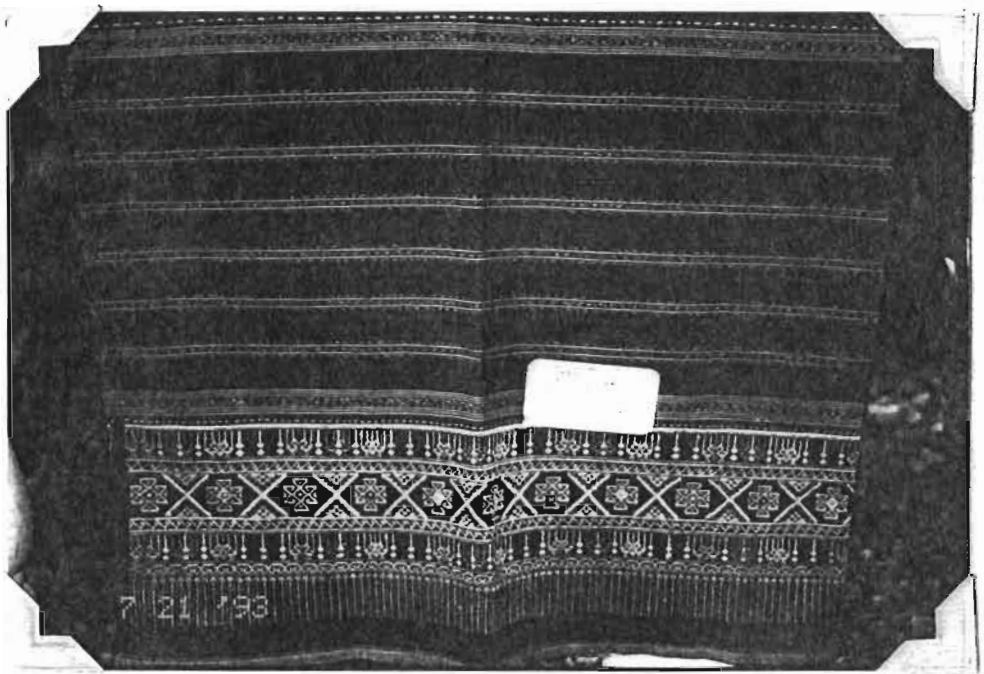
จันทน์น้ำอ้อยลายสองห้อง

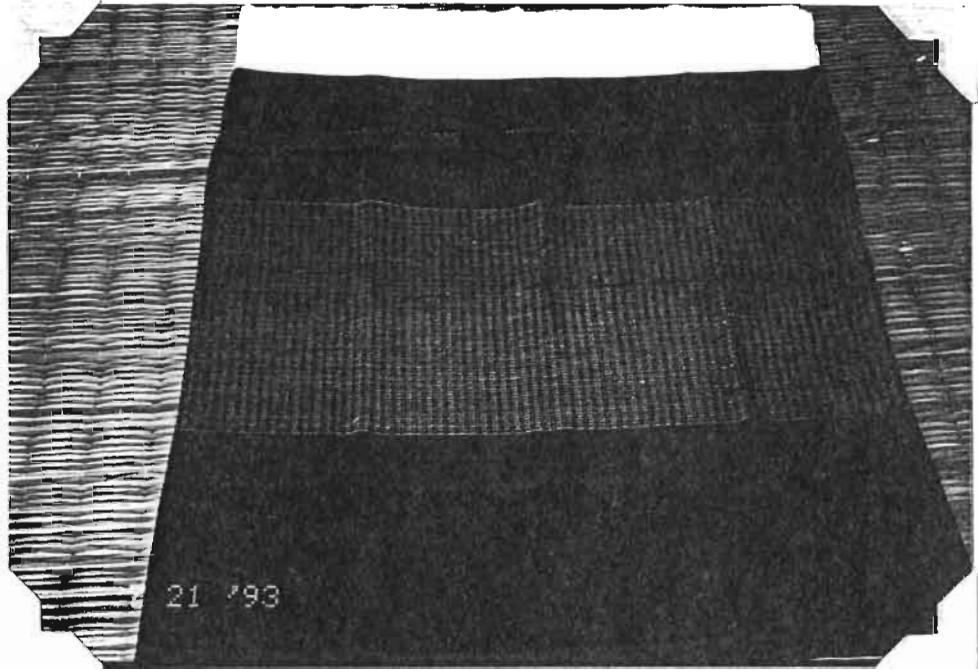
จันทน์ตาหว่าลายแปดขอ

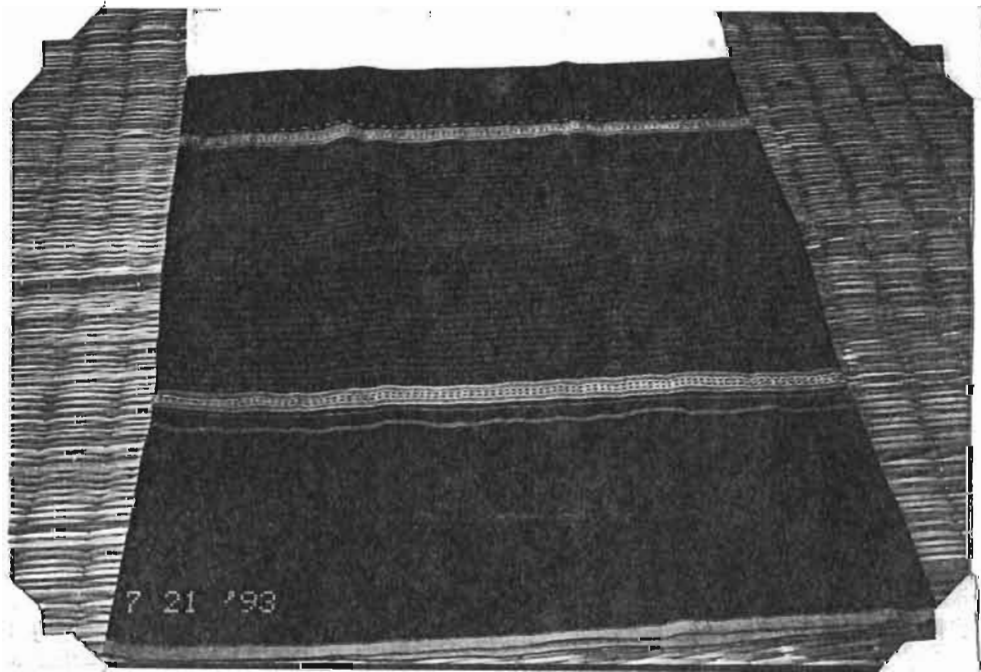
จีนเงินลายน้ำอ่าง

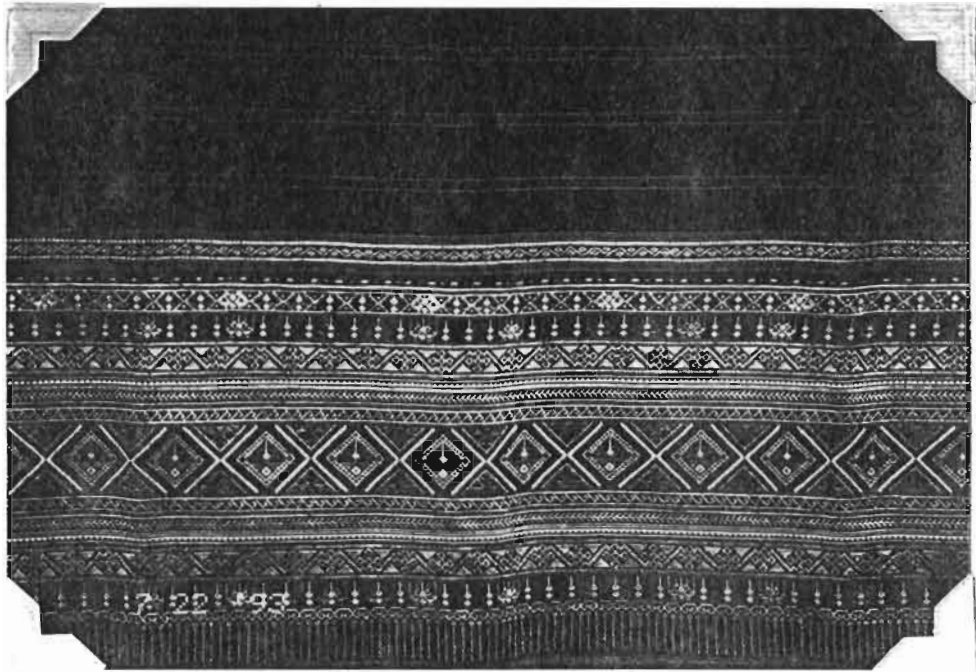
จีนตาหว่าลายสี่ขอ

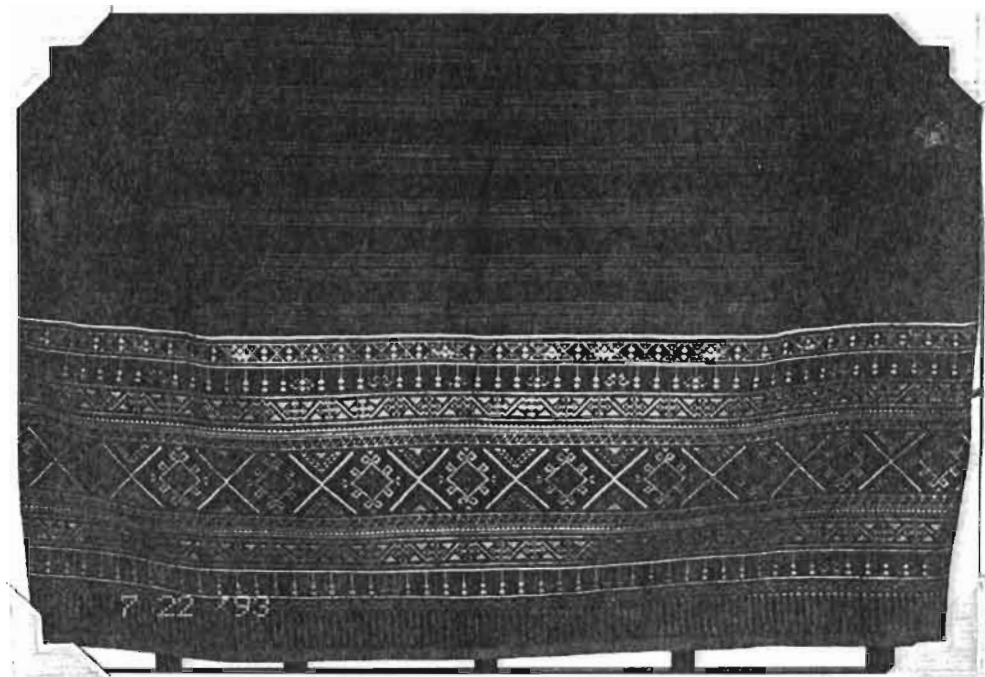
ชิ้นดินเผาแฮ้งตุ๋

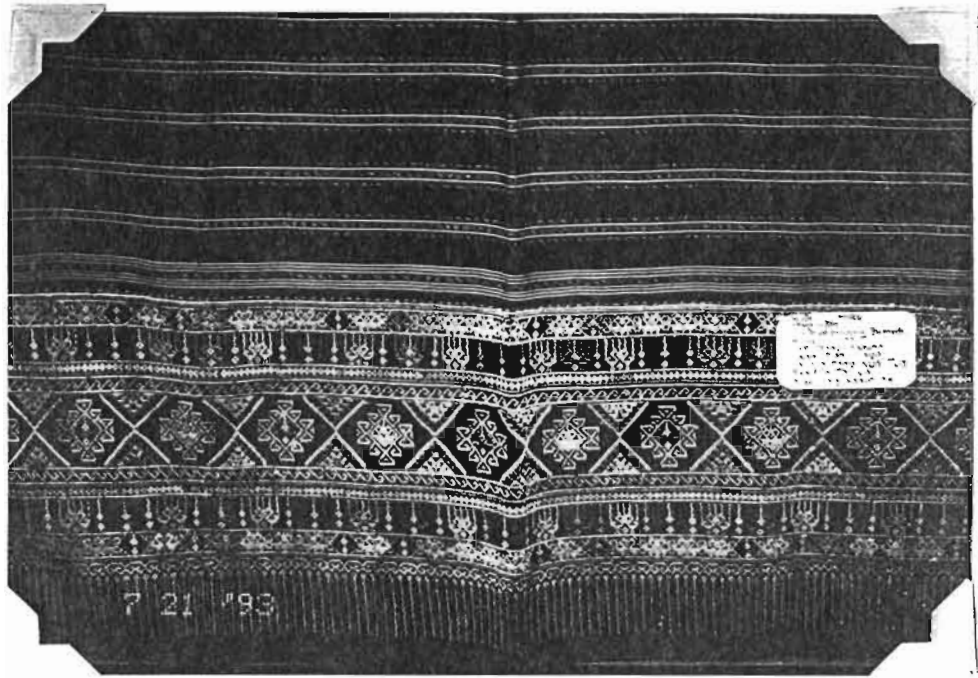
ชิ้นดินแดงแฮ้งตุ๋

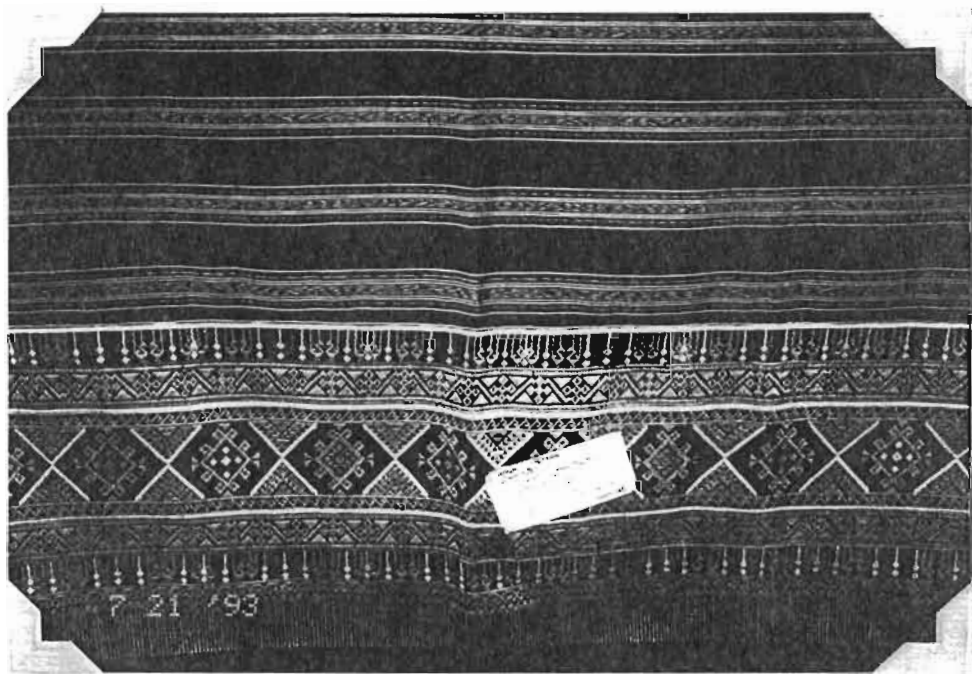
ซิ่นตาหัวลายน้ำอ่าง

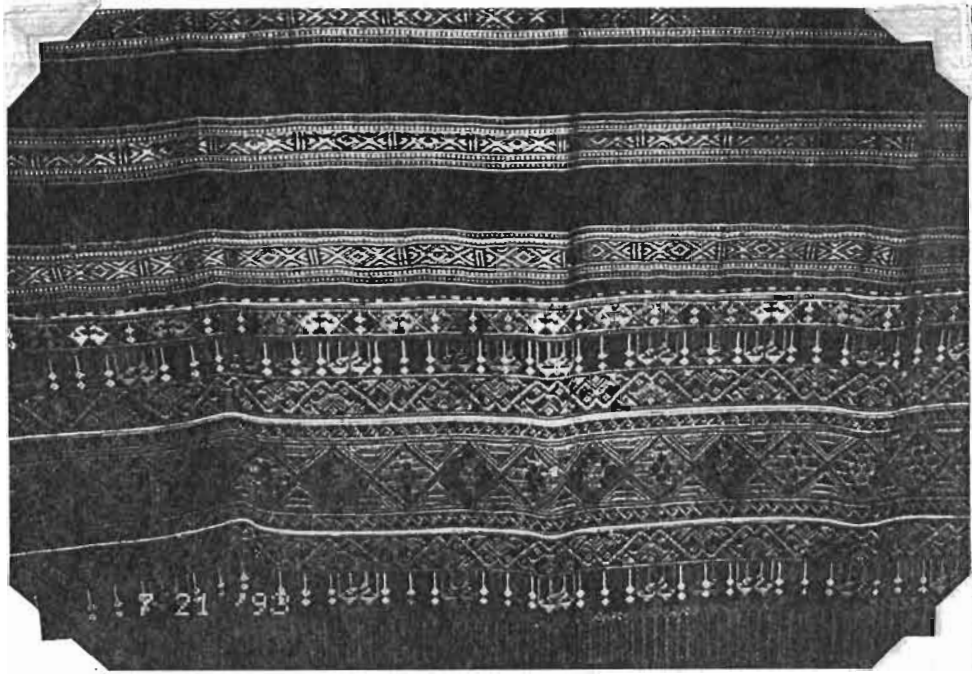
ซิ่นตา เต็บลายดอกมณสิบก

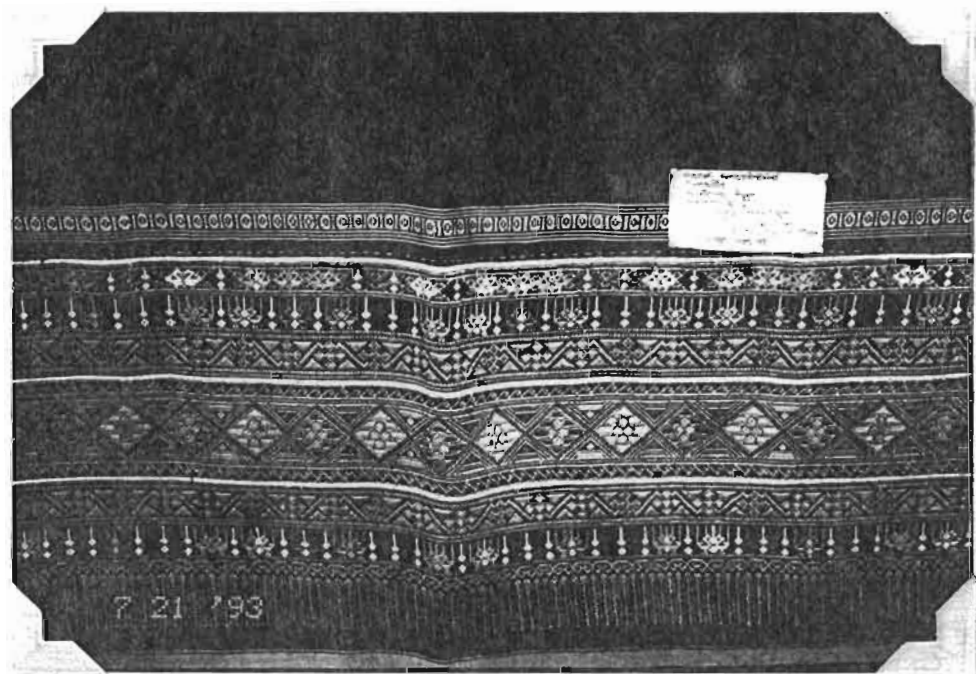
จินตาว้าลายสิบสองหน่วยตัด

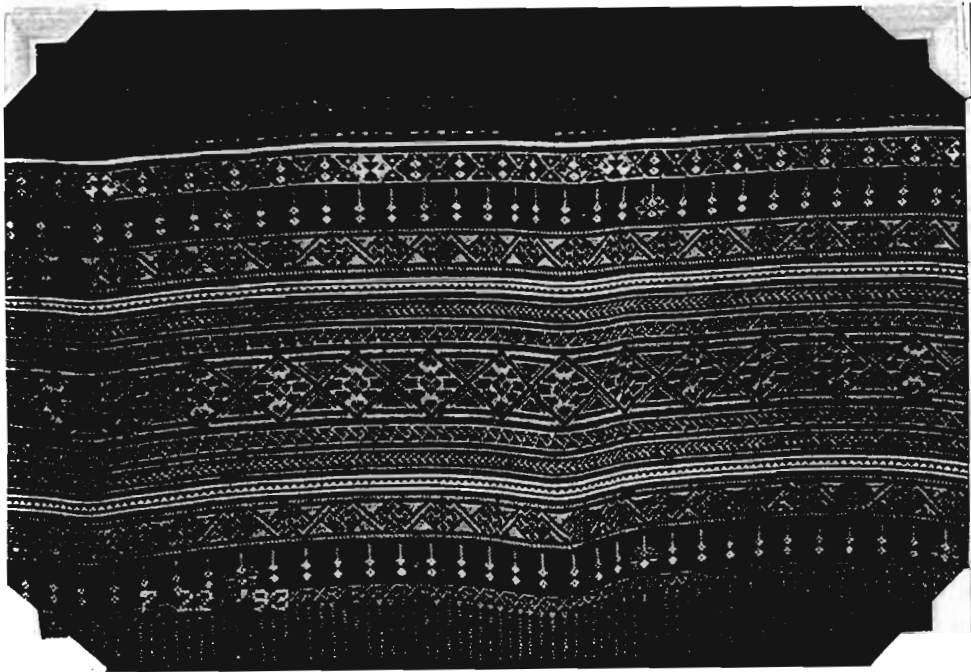
จินตาเต็บลายดอกมน 16

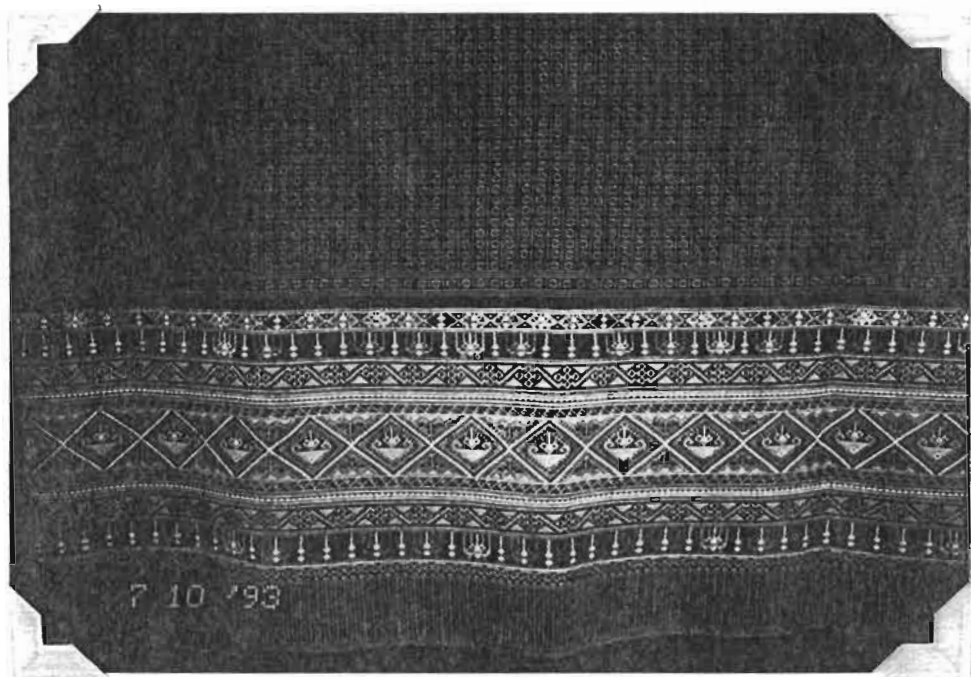
ชิ้นลี้วงลายดอกเครืออาใหญ่

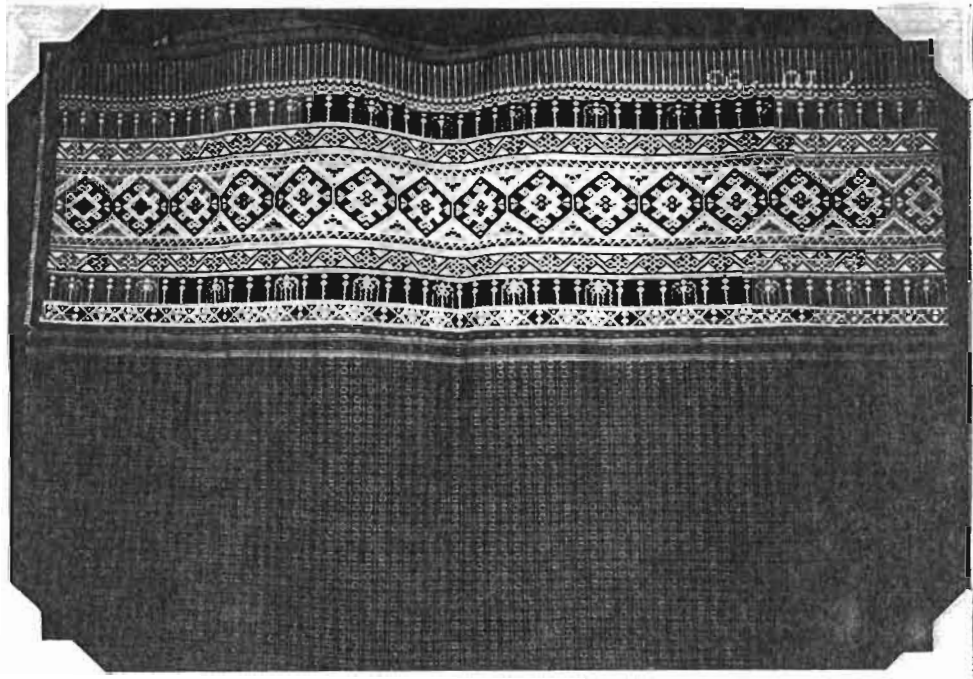
ชิ้นมุกลายดอกเครืออาใหญ่

จันทน์กลายดอกเครือใหญ่

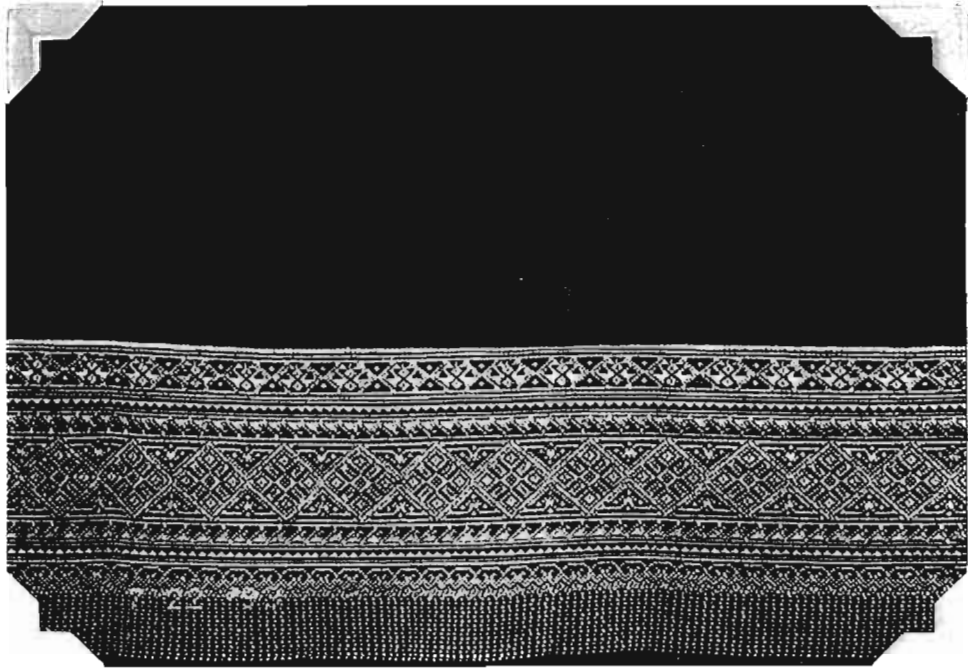
จันทน์กลายน้าอ่าง

จันมุกลายดอกมณีสืบหก

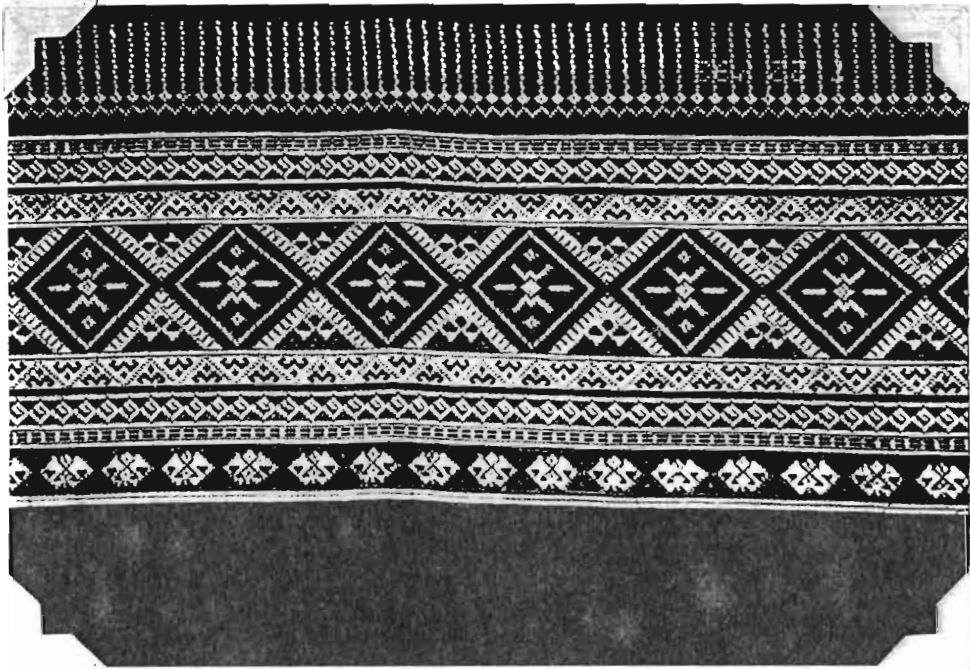
จันไหมลายสืบหกขอ

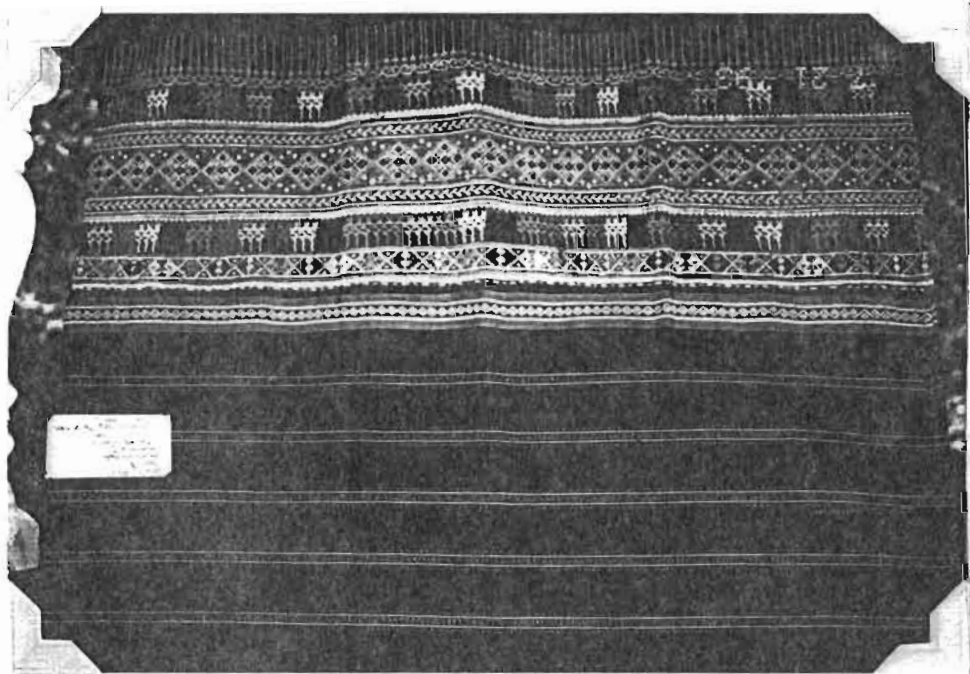
จันทน์ไหมลายดอกบัวไหล

จันทน์ไหมลายน้ำอ่าง

จีนไหมลายดอกบัวไหล

จีนเงินลายดอกเครือกลาง

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษา และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการศึกษา

ผลการศึกษาวิจัยศัพท์ในวัฒนธรรมการทอผ้าของชาวไทยพวนบ้านป่าแดง จังหวัด พิจิตร และชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้วงคำศัพท์ที่ใช้ในการทอผ้าประมาณ 400 คำ โดยแยกเป็นหมวดหมู่ได้ดังนี้ คือ

1. ภาษา

ภาษาไทยพวนประกอบด้วยหน่วยเสียงพยัญชนะต้นเดี่ยว 20 หน่วยเสียง พยัญชนะควบกล้ำ 3 หน่วยเสียง และพยัญชนะท้าย 9 หน่วยเสียง หน่วยเสียงสระเดี่ยว 18 หน่วยเสียง หน่วยเสียงสระประสม 3 หน่วยเสียง หน่วยเสียงวรรณยุกต์ 6 หน่วยเสียง

2. ภาพสะท้อนทางประเพณี พิธีกรรม และวัฒนธรรมอันเนื่องมาจากกระบวนการผลิต และผลิตภัณฑ์การทอ

3. วงจรศัพท์ในวัฒนธรรมการทอผ้า จำแนกเป็น

- 3.1 วงจรศัพท์สิ่งทอกับความเชื่อเรื่องประเพณี พิธีกรรม และศาสนา
- 3.2 วงจรศัพท์สิ่งทอกับการแต่งกายในชีวิตประจำวัน
- 3.3 วงจรศัพท์เทคนิคการทอ
- 3.4 วงจรศัพท์ลวดลายการทอ
- 3.5 วงจรศัพท์เครื่องมือและวัสดุการทอ

4. ภาพแสดงเทคนิคการทอ ผลิตภัณฑ์สิ่งทอ เครื่องมือและวัสดุการทอและชื่อเรียก

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยกรณีศึกษาในวัฒนธรรมการทอผ้าของชาวไทยพวน ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการท้าวิจัยต่อไปในด้านต่าง ๆ ต่อไปนี้

1. ศึกษาวิจัยกรณีศึกษาในวัฒนธรรมการทอผ้าของชนกลุ่มไทยกลุ่มอื่น ๆ
2. ศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรมชนกลุ่มไทยถิ่นต่าง ๆ จากผลิตภัณฑ์สิ่งทอ
3. ศึกษาความกลมกลืนและการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมการทอผ้าระหว่างชนกลุ่มไทยกลุ่มต่าง ๆ และกลุ่มชนต่างชาติพันธุ์
4. ศึกษาพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงลวดลายต่าง ๆ ในวัฒนธรรมการทอผ้า

บรรณานุกรม

- ณัฐภัทร จันทวิช. ผ้าโบราณ โครงการเผยแพร่เอกลักษณ์ไทย กระทรวงศึกษาธิการ, 2521.
- เพ็ญจิต รยสีดา. ผ้าทอลายচিত. วารสารจันทร์เกษม ฉบับ 206 มกราคม-กุมภาพันธ์, 2532.
- รัตนะ อุทัยผล. หัตถกรรมประจำถิ่น. เอกสารนิเทศการศึกษา ฉบับที่ 225 หน่วยงานนิเทศกั
กรมการฝึกหัดครู กรุงเทพฯ : บริษัทพิชการพิมพ์, 2523.
- วิบูลย์ ลีสุวรรณ. ผ้า. สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ปีที่ 38 ฉบับที่ 38 อาทิตย์ที่ 23-29
กุมภาพันธ์ 2535.
- วิบูลย์ ลีสุวรรณ. ศิลปหัตถกรรมไทย. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจัดพิมพ์ปีศิลปหัตถกรรมไทย
พ.ศ. 2531-2532.
- วิจิต สุวรรณปรีชา. ศิลปอาชีพ. เล่มที่ 1 กรุงเทพฯ : บริษัทอักษรพิพจน์. 2531.
- สมเจตน์ วิมลเกษม. ผ้าทอไทลื้อจังหวัดน่าน. บทความการประชุมสัมมนาวิชาการเรื่อง
มรดกสิ่งทอไทลื้อกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมในล้านนา 2-4 กันยายน, 2535.
- สุเทพ สุนทรเกสัช. แนะนำการศึกษามนุษยวิทยา. สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย,
2512.